

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

Ljubljana, juni 2004.

ALEN HOST

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

**MAGISTRSKO DELO
VANJSKOTRGOVINSKA POLITIKA HRVATSKE**

Ljubljana, juni 2004.

ALEN HOST

IZJAVA

Alen Host student, izjavlujem da sam autor ovog magistarskog rada koji sam napisao pod mentorstvom prof.dr. Andreja Kumara te u skladu sa 1. stavkom 21. člana Zakona o autorskim i srodnim pravima odobravam objavljivanje magistarskog rada na internet stranicama fakulteta.

U Ljubljani, dana 05.05.2004.

Potpis: _____

SADRŽAJ

		stranica
1	UVOD	1
1	TEORIJSKA ZASNOVANOST VANJSKOTRGOVINSKE POLITIKE	3
1.1	Determinizam vanjskotrgovinske politike	4
1.1.1	Carine	5
1.1.2	Necarinska zaštita	7
1.2	Protekcionizam vs. liberalizam	10
1.2.1	Globalizacija	10
1.2.2	Integracijski procesi u Europi	12
1.2.2.1	Europska unija	12
1.2.2.2	CEFTA	13
1.2.2.3	Europski sporazumi	16
2	OBLIKOVANJE VANJSKOTRGOVINSKE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE	16
2.1	Razdoblje autonomije hrvatske vanjskotrgovinske politike	17
2.2	Prilagodba pravilima WTO-a	18
2.2.1	Nominalna carinska zaštita	18
2.2.2	Efektivna carinska zaštita	20
2.2.3	Nominalna i efektivna carinska zaštita u Hrvatskoj	22
2.2.4	Bescarinske mjere zaštite	23
2.2.4.1	Kvantitativna ograničenja	23
2.2.4.2	Sanitarne i fitosanitarne mjere	24
2.2.4.3	Politika izvoznih poticaja	26
2.2.4.4	Antidampinška i kompenzatorna opterećenja	29
2.2.4.5	Carinski postupak	31
2.2.4.6	Politika javnih nabavki	32
2.2.4.7	Normizacija i mjeriteljstvo	34
2.2.4.8	Zaštita potrošača	36
2.2.4	Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR)	38
2.3	Posebnosti hrvatske vanjskotrgovinske politike	39
2.3.1	Sporazum o malograničnom prometu s Italijom	39
2.3.2	Erozija carinskog sustava	40
2.3.3	Slobodne carinske zone	42
3	ADOPTIRANJE SPORAZUMA O STABILIZACIJI I PRIDRUŽIVANJU	42
3.1	Specifičnosti nove generacije Europskih sporazuma	43
3.2	Vanjskotrgovinski aspekti Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju	46
3.2.1	Asimetričnost Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju	46
3.2.2	Prilagodba hrvatskih propisa <i>acquis communautaire</i>	50
4	OCJENA VANJSKOTRGOVINSKE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE	51
4.1	Metode ocjenjivanja kvalitativnog aspekta konkurentnosti	52
4.1.1	Intragranska trgovina	53

4.1.1.1	Pojam intragranske trgovine	53
4.1.1.2	Vanjskotrgovinska zaštita i intragranska trgovina	54
4.1.1.3	Mjerenje intragranske trgovine Grubel-Lloydovim indeksom	55
4.1.1.4	Intragranska trgovina u Hrvatskoj	57
4.1.2	Indeks granične intragranske trgovine	62
4.1.2.1	Metode mjerenja granične intragranske trgovine	62
4.1.3	Marginalna intragranska trgovina u Hrvatskoj	65
4.2	Indikatori tehnološke konkurentnosti	67
4.2.1	Pokazatelj usporednih prednosti (RCA) po tehnološkim razredima	68
4.2.2	Pokazatelj usporednih prednosti u Hrvatskoj	70
4.2.3	Vanjskotrgovinska specijalizacija po tehnološkim razredima	72
4.3	Strukturalni aspekti vanjskotrgovinskih tokova	77
4.3.1	Udio "osjetljivih" proizvoda u izvozu	77
4.3.2	Regionalna koncentracija	79
5	ZAKLJUČAK	82
	LITERATURA	86
	IZVORI	92
	POPIS TABLICA	95
	POPIS GRAFIKONA	95

UVOD

Integrativni procesi na europskom kontinentu povezani s težnjom pripadajućih država za gospodarskim povezivanjem svoj su inicijalni impuls imali u vanjskotrgovinskoj sferi. Republika Hrvatska je osamostaljenjem dobila autonomiju u kreiranju vlastite gospodarske, a samim time i vanjskotrgovinske politike, no želja za priključivanjem Europskoj uniji rezultirala je potrebom za prihvaćanjem globalnih vanjskotrgovinskih pravila WTO-a. Prilagođavanje navedene politike pravilima WTO-a uzrokovalo je velike promjene u svim segmentima gospodarstva, a posebno u vanjskotrgovinskom sektoru. S obzirom da svaka država želi ostvariti što veće koristi od integriranja i posljedične liberalizacije, ključno je pitanje što će ovi procesi značiti za nju, njezino gospodarstvo, stanovništvo, te kakve koristi i troškove može očekivati. Odgovori su mnogo kompleksniji od samih pitanja, potrebne su brojne analize pomoću kojih kvantitativno možemo procijeniti sve moguće posljedice, a za tu su potrebu razvijeni različiti pristupi, metode i modeli mjerenja učinaka vanjskotrgovinske politike.

Proučavanje vanjskotrgovinskih učinaka u novije doba često je povezano s trgovinskim indikatorima intragranske razmjene kreiranim od Balasse (1965), Grubel i Lloyd (1975), pokazateljima marginalne intragranske trgovine Hamiltona i Kniesta (1991), Grenawaya, Hinea, Milnera i Elliota (1994) te Brühlarta (1994), kao i pokazateljem otkrivenih komparativnih prednosti (RCA) Wolfmayr-Schnitzer (1998), koja koristi kombinaciju ranijih metoda Leglera (1982), Schulmeistera (1990), i Schulmeistera i Boescha (1987).

Proučavanje učinaka vanjskotrgovinske politike često se povezuje samo s analiziranjem konačnih rezultata i zaključaka. No, izračunavanje i sistematiziranje je u brojnim slučajevima povezano s kompleksnim metodama. U kvalitetnoj analizi potrebno je što bolje upoznati analitičke metode u cilju adekvatne pripreme podataka, ali i njihove obrade. S obzirom na prednosti i nedostatke pojedinih indikatora, pri numeričkoj i grafičkoj prezentaciji potrebno ih je tumačiti s osobitom senzibilnošću. Pokazatelji se ne smiju promatrati parcijalno, jer samo cjelovitost u opservaciji omogućava donošenje kvalitetnih zaključaka.

Namjena magistarskog rada je prezentirati teorijske značajke carinskih i bescarinskih barijera, kao i predstaviti mjere vanjskotrgovinske politike u upotrebi u Republici Hrvatskoj, uz ocjenu njihove učinkovitosti etabliranim indikatorima kvalitativne konkurentnosti (intragranska trgovina, tehnološka konkurentnost, kao i strukturnog aspekta vanjskotrgovinskih tokova). Posebnost ovoga rada je u izučavanju snažnih integracijskih procesa u kojima Hrvatska sudjeluje posljednjih godina, a koji su umnogome odredili i određuju vanjskotrgovinske odnose.

Cilj magistarskog rada je predstaviti vanjskotrgovinske mjere korištene i u Hrvatskoj, uz predstavljanje problematike mjerenja pojedinih metoda. Pored toga, cilj je kritički evaluirati navedene metode, naglasiti njihove prednosti i nedostatke. Ujedno se ovim radom želi dati općenitu sliku i usporedbu navedenih parametara, te pokazati da evaluacija pravilne usmjerenosti vanjskotrgovinske politike bitno dobija na kvaliteti s cjelovitim obuhvatom pomoću navedenih metoda. Teorijske postavke bit će testirane na primjeru vanjskotrgovinskih odnosa Republike Hrvatske od 1994. do 2003. godine uz ocjenu adekvatnosti vođene trgovinske politike.

S obzirom na izabrano tematsko područje i cilj magistarskog rada, korištena su slijedeća metodološka pomagala: metoda analize i sinteze, metoda indukcije i dedukcije, metoda deskripcije, povijesna metoda, statistička metoda.

Hipoteza magistarskog rada je kako je stihijski vođena vanjskotrgovinska politika u pretežnoj mjeri odgovorna za nepovoljnu strukturu i kvantitetu hrvatskoga izvoza poslijednjih petnaest godina. Ovime se pretpostavlja da je neadekvatna vanjskotrgovinska politika u bitnom segmentu odgovorna za presporo i neodgovarajuće prestrukturiranje gospodarstva Hrvatske što je dovelo, u parcijalnim slučajevima, do specijalizacije u pogrešnom pravcu ili do propusta u specijalizaciji u propulzivnim djelatnostima koje su se trebale razviti potaknute odgovarajućim mjerama dozvoljenim pravilima WTO-a.

Sadržaj magistarskog rada je, pored uvoda i zaključka, podijeljen na četiri dijela odnosno poglavlja.

U prvom dijelu pod naslovom "Teorijska zasnovanost vanjskotrgovinske politike" definirani su temeljni pojmovi vanjskotrgovinske politike i prikazano njihovo djelovanje. Pored toga, opisan je okvir današnje hrvatske vanjskotrgovinske politike određen priljučivanjem WTO-u, CEFTI, te skorom otpočinjanju pregovora o pridruživanju EU. Ujedno je prezentiran koncept nominalne i efektivne carinske zaštite temeljen na input-output tablicama.

Oblikovanje vanjskotrgovinske politike Republike Hrvatske naslov je drugog poglavlja u kojem se na sustavan način, uvažavajući vremensku dimenziju, opisuju vanjskotrgovinske mjere u upotrebi, ali i daje predviđanje glede njihovog kretanja u budućnosti. Uz nezaobilazne mjere carinske zaštite, detaljno se analiziraju necarinske mjere zaštite, kao medij za izbjegavanje globalnih pravila trgovanja. Suptilnost količinskih ograničenja, mjera administrativnog protekcionizma, politike izvoznih poticaja, antidampinških i kompenzatornih opterećenja, carinskog postupka, politike javnih nabavki, pravila normizacije i mjeriteljstva, zaštite potrošača ogleda se u činjenici njihove efikasnosti, ali i netransparentnosti.

Dugoročni strateški cilj Hrvatske je članstvo u EU, stoga je jasna intencija adoptiranja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kao fundamentalne odrednice cjelokupne hrvatske politike. Za potrebe ovoga rada bit će predstavljene posebnosti u odnosu na dosadašnju generaciju Europskih sporazuma, te cjelovita analiza njegovog vanjskotrgovinskog aspekta.

Posljednji, četvrti dio rada temelji se na izabranim indikatorima kvalitativnog aspekta konkurentnosti. Predstavlja se njihov povijesni razvoj, a zatim slijedi primjena odgovarajućeg pokazatelja na primjeru Hrvatske, čime će se ocijeniti adekvatnost hrvatske vanjskotrgovinske politike u proteklom razdoblju. Skupine indikatora koje će služiti za ocjenu kvalitete vanjskotrgovinske politike Hrvatske su: indikatori intragranske razmjene, indikatori tehnološke konkurentnosti te indikatori strukturnoga aspekta vanjskotrgovinskih tokova. Općeprihvaćenu metodu mjerenja intragranske trgovine inaugurirali su Grubel i Lloyd (1975), temeljenu na doprinosima Verdoorna (1960), Kojime (1964) i Grubela (1967), dok je mjerenje marginalne intragranske razmjene evoluiralo od pristupa Hamilton-Kniesta (1991), Grenaway-Hine-Milner-Elliota (1994), do Brühlharta (1994). Tehnološka se konkurentnost mjeri pokazateljima usporednih prednosti po tehnološkim razredima (RCA) fundiranih doprinosima Balasse (1965) uz primjenu metode tehnološke klasifikacije Wolfmayr-Schnitzer (1998), koja koristi kombinaciju ranijih metoda Leglera (1982), Schulmeistera (1990), i Schulmeistera i Boescha (1987). Utvrđivanje relativnih komparativnih prednosti (RCA) prema CEP II indeksu te vanjskotrgovinska specijalizacija po tehnološkim razredima ima cilj identificirati jake i slabe točke gospodarstva, te ocijeniti adekvatnost prilagodbe respektirajući vremensku dimenziju. Strukturni aspekt vanjskotrgovinskih tokova promatran je relativnim udjelom "osjetljivih" proizvoda u agregatnom izvozu, kao i regionalnom koncentracijom hrvatskoga izvoza.

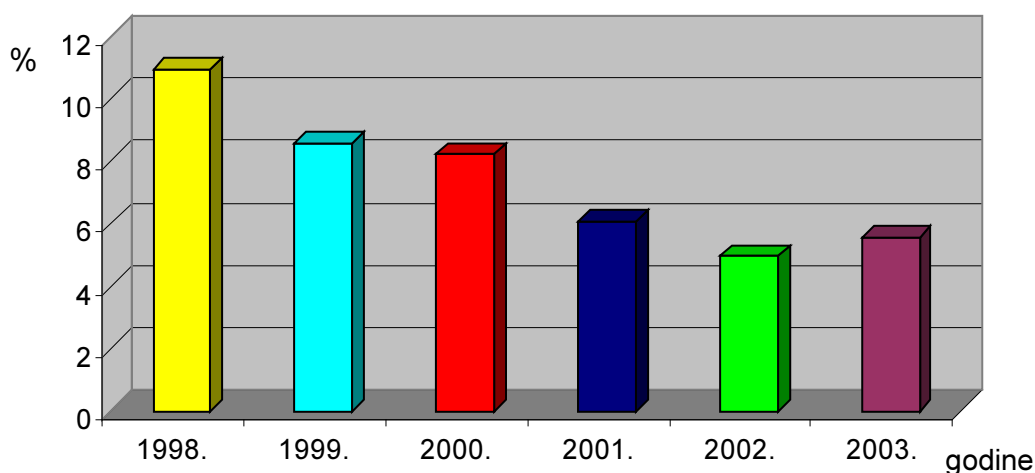
U Zaključku se na konzistentan način sintetiziraju fundamentalni rezultati analize i ekspliciraju spoznaje ovog rada dokazujući pritom radnu hipotezu.

1. TEORIJSKA ZASNOVANOST VANJSKOTRGOVINSKE POLITIKE

Primjenom retrospekcije uspostavljaju se sinonimi pojmova vanjskotrgovinske politike današnjice i sveukupne ekonomske politike u vrijeme merkantilizma, dakle u vrijeme nastajanja ovih mjera za zaštitu ili poticanje domaćeg gospodarstva, vanjskotrgovinske mjere su predstavljale jedinu mjeru ekonomske politike, te je tada bilo moguće smatrati istoznačnicama vanjskotrgovinsku i ukupnu ekonomsku politiku. Ona je predstavljala sredstvo za povećanje bogatstva i snage države, ali je evoluirala u jedno od sredstava postizanja fundamentalnih makroekonomskih ciljeva.

Vanjskotrgovinska politika je danas samo jedna iz spektra politika što formiraju ekonomsku politiku na području vanjske trgovine i drugih oblika međunarodne gospodarske suradnje svakog pojedinog gospodarstva. Definiramo je kao znanost o postavljanju ciljeva i sredstva, odnosno instrumenta za njihovo ostvarenje na ovome području. Vanjskotrgovinska politika je u metodama svoga djelovanja autonomna, samostalno postavlja instrumente za postizanje pojedinih odabranih ciljeva. U kvaliteti svoga djelovanja i određivanja kvalitete i količine učinaka je podređena ciljevima opće gospodarske politike (Trošt, 1998, str. 81). Država instrumente vanjskotrgovinske politike koristi u cilju uravnoteženja platne bilance, te njihovom upotrebom regulira željeni stupanj otvorenosti nacionalnog gospodarstva (Kjeldsen-Kragh, 2001, str. 12). Njihov fiskalni značaj je u opadanju, a u Hrvatskoj doprinos fiskusu iznosi 5,56% 2003. godine uzimajući u obzir carine i carinske pristojbe ili 5,16% računajući samo carine (grafikon 1.1.).

Grafikon 1.1: Udio carinskih prihoda u državnom proračunu Republike Hrvatske od 1999. do 2003. godine.

Izvor: izračunao autor prema Zakonu o izvršavanju državnoga..., NN 141/97, NN 167/98, NN 134/99, NN 153/00, NN 116/01, NN 154/02, NN 31/04.

1.1 Determinizam vanjskotrgovinske politike

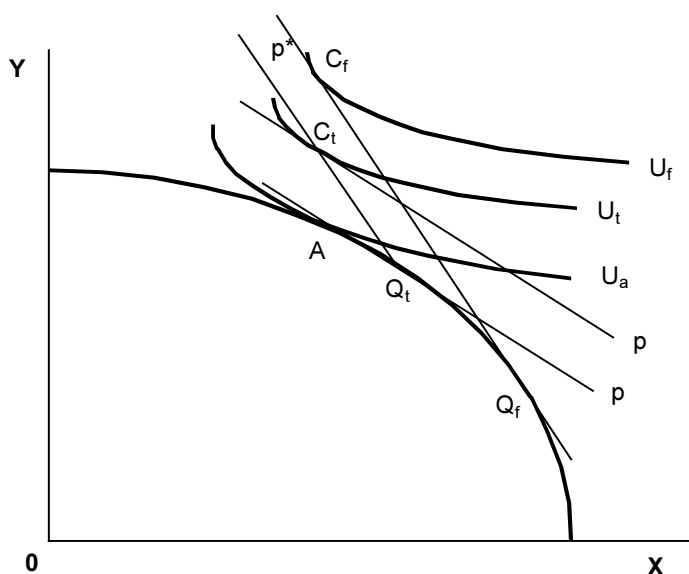
Iznimno duga tradicija primjene vanjskotrgovinske politike u gospodarskim odnosima determinirala je i iznimnu količinu mjera i modaliteta primjene. Povijesna neprikosnovenost carina gubi se djelovanjem WTO-a. Jednostavnost primjene i transparentnost fiskalnih i zaštitnih učinaka carina koje primjenjuju članice WTO-a transformira se sve više prema sofisticiranim i mnogobrojnim bescarinskim mjerama.

1.1.1 Carine

Temeljni instrument vanjskotrgovinske politike je carina. Ona predstavlja najstariji i vjerojatno najčešće korišteni instrument zaštite. Carina je oblik posebnog poreza što se plaća na svu robu koja podliježe carinjenju, a prelazi carinsku granicu (Markusen, 1988, str 213). Razlozi postojanja carina su zaštita domaće zaposlenosti, troškovi prilagodbe, smanjenje rizika neizvjesnosti, nacionalna obrana, zaštita visoko sofisticirane robe, kao i fiskalni razlog njihova uvođenja, posebno značajan u prošlosti, zamijenio je kontroverzni argument zaštite "mlade industrije" (Markusen, 1988, str. 220), a integrativni procesi današnjice (EU), te liberalizacija svjetske trgovine (WTO) smanjuju njihov općeniti značaj. Gospodarstvenici formularaju vanjskotrgovinske zaštitne mjere kao potrebu za ispravljanje nepoštene (*unfair*) konkurencije, a njihov pritisak progresivno raste s gubitkom kompetitivnosti (Stiglitz, 1995, str. 109). Teorija drugog najboljeg rješenja sugerira kako mogućnost otklanjanja ili reduciranja iskrivljenja slobodne trgovine može biti štetna ukoliko je ostali nastave primjenjivati. Ovakve parcijalne mjere karakteriziraju GATT-ove runde pregovora (Winters, 1991, str. 48).

Odnos optimalne i autarkične pozicije nacionalnog gospodarstva, kao i pozicije drugog najboljeg rješenja prikazanog situacijom postojanja carine prikazan je u grafikonu 1.2. U ovome grafikonu točka A predstavlja ekvilibrij u situaciji autarkije, dok C_f i Q_f predstavljaju točke potrošnje i proizvodnje uz pretpostavku slobodne trgovine. Carina na uvoz robe Y rezultirat će proizvodnjom u točki Q_t i potrošnji C_t , koja je dostignuta ukoliko je uvođenjem carine moguća potrošnja po svjetskim cijenama.

Grafikon 1.2: Utjecaj carina na promjenu optimalne pozicije gospodarstva

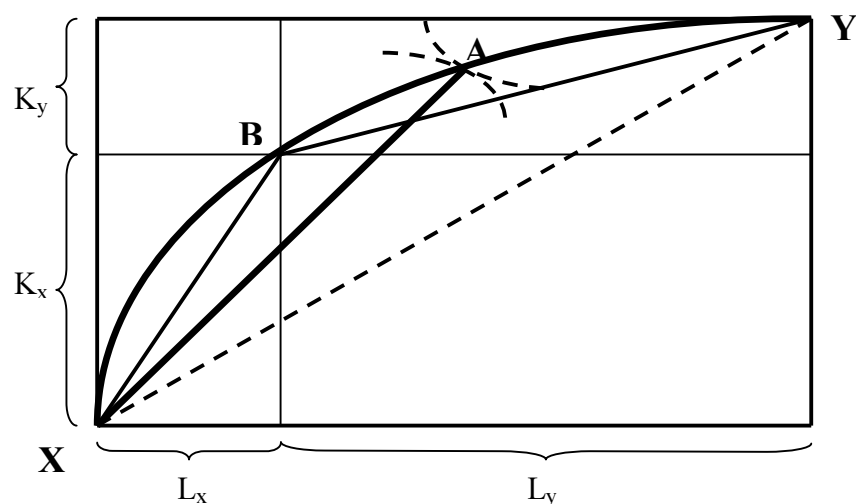
Izvor: Markusen, 1995, str. 215

Razina blagostanja nakon uvođenja carina U_t je manja od korespondirajuće razine prije uvođenja carina U_f , ali viša od razine blagostanja u situaciji autarkije U_a . Vidljiv je učinak carina na blagostanje – carine uzrokuju gubitak blagostanja prema situaciji slobodne trgovine, ali ne i prema autarkiji. Uz to, carine uzrokuju pomak točke proizvodnje prema točki autarkije A. Ovi efekti carina otkrivaju njihovu esencijalnu prirodu, koja uzrokuje pomak države od pozicije slobodne trgovine prema autarkiji. Država se specijalizira u proizvodnji dobra za koje ne posjeduje komparativne prednosti uz gubitak potencijalne dobiti od trgovine. Carine izobličavaju domaće cijene na osnovi čega i domaći potrošači, kao i domaći proizvođači, ne donose optimalne odluke.

Pored svih navedenih utjecaja, carine utječu i na redistribuciju dohotka, a u konačnici smanjuju dohodak svima. Prema grafikonu 1.2 carine povećavaju domaće cijene robe Y i uzrokuju pomak proizvodnje od Q_f do Q_t . U Heckscher-Ohlinovom modelu porast cijena i proizvodnje Y će povećati realni dohodak intenzivnije korištenog faktora u proizvodnji Y i porast realnog dohotka drugog faktora (Stolper-Samuelsonov teorem). U svojoj analizi Stolper i Samuelson polaze od pretpostavki (Trlin, 1999, str. 45): (1) uvoz (izvoz) države se sastoji od one robe u kojoj je pretežno sadržan relativno oskudan (obilan) faktor, (2) uvođenje uvozne carine povećat će cijenu robi koja se proizvodi u promatranoj državi, ali i uvozi, (3) uz postojanje malog otvorenog gospodarstva, uvođenje uvozne carine neće utjecati na promjenu strukture međunarodne razmjene.

Prema grafikonu 1.3, horizontalna os predstavlja snabdjevenost radnom snagom, a vertikalna kapitalom. Promatrana država izvozi robu X i uvozi robu Y, odnosno roba X je kapitalno intenzivnija od robe Y. Ishodište produkcijskih izokvanti za robu X se nalazi u lijevom donjem, a za robu Y u desnom gornjem kutu.

Grafikon 1.3: Stolper-Samuelsonov teorem

Izvor: Trlin, 1999, str. 46.

Točka A predstavlja produkcijsku točku za robe X i Y prije, a točka B poslije uvođenja carine. S obzirom na navedeno, proizvodnja će se preorijentirati u pravcu veće proizvodnje robe Y, dakle odnos kapitala i rada (K/L) će rasti u razmjeru pomjeranja proizvodnje iz točke A u točku B. Sukladno ovom teoremu, uvođenjem carine nacionalna ekonomija u cjelini gubi, ali ona može povoljno djelovati na razvoj određenog proizvodnog sektora (Krugman, 2003, str. 69).

1.1.2 Necarinska zaštita

Necarinske barijere je teško jednoznačno definirati zbog izuzetno širokog raspona ovih mjera. Općenito, mjere necarinske zaštite predstavljaju sve one mjere povrh carina, koje utječu na smanjenje konkurentnosti inozemnih proizvoda u odnosu na domaće ili doprinose povećanju kompetitivnosti domaćeg gospodarstva (Pomfret, 1993, str. 179). Direktnog su ili indirektnog tipa (Markusen, 1988, str. 244).

Temeljni razlog njihova uvođenja je netransparentnost, jer su države u okviru pregovora pod okriljem GATT-a i WTO-a bile prisiljene na snižavanje carina za koje njihova gospodarstva nisu bila konkurentno sposobna. Preračunavanje u ekvivalent carinskoj zaštiti provodi se uzimanjem razlike između cijene *franco* granica i zaštitnim mjerama deformirane cijene, koja se zatim razlučuje na konstitutivne elemente (porez na promet, uvozni nameti, kvote i sl.), a zatim se ta razlika pretvara u carinski ekvivalent kao postotak vrijednosti uvezene robe (Jurlin, 2001a, str 62). Alternativni je način usporedba cijena u uvjetima slobodne trgovine i cijena deformiranih zaštitnim mjerama (Greenaway, Milner, 1993, str 86). Inauguracija necarinske zaštite je od posebnog značaja za svjetsku trgovinu, stoga se WTO u bitnom segmentu bavi njima, zagovarajući njihovu tarifikaciju.

Necarinske barijere mogu se raščlaniti u tri temeljne skupine (Walter, 1981, str. 167). Svrha zaštitnih mjera I. tipa je zaštita domaćeg gospodarstva od vanjske konkurencije. Mjerama II. tipa nazivaju se oni mehanizmi koji nisu direktno vezani za trgovinu, ali se ponekad koriste i u ovu svrhu. Mjere koje neizbježno dovode do iskrivljavanja uvjeta međunarodne razmjene, a primjenjuju se iz razloga koji nisu direktno vezani za trgovinu ubrajamo u mjere III. tipa (tablica 1.1).

Upotrebu premija ili subvencija u cilju povećanja izvoza pod određenim uvjetima dozvoljava WTO¹, te je i njihovo korištenje učestalo. Osnovni je nedostatak premija iskrivljavanje odnosa *terms of trade* zbog čega države koje izvoze isti proizvod, a ne premiraju ga, trpe gubitak.

¹ Prema Agreement On Subsidies And Countervailing Measures, [URL:http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm.pdf], 28.02.2004.

Tablica 1.1: Klasifikacija necarinskih mjera prema namjeri i načinu djelovanja

Mjere I. tipa (primarna namjena iskrivljenje)	
A	Mjere usmjerene na uvoz
1.	<i>Mjere koje djeluju na količine (direktne)</i>
	a) globalne uvozne kvote
	b) selektivne uvozne kvote
	c) dozvole diskretno restriktivne
	d) dozvole liberalne
	e) "dobrovoljna" ograničenja izvoza
	f) embargo
	g) država trgovina
	h) propisi o domaćem sadržaju
2.	<i>Mjere koje djeluju kroz troškove i cijene (indirektne)</i>
	a) varijabilni nameti i dodatne uvozne takse (prelevmani)
	b) zahtjevi za avansnim depozitom
	c) antidampinška i kompenzatorna opterećenja (takse)
	d) direktne subvencije domaćim konkurentima uvoza
	e) kreditna ograničenja uvozniciima
	f) porezne olakšice i ostale indirektne subvencije domaćim proizvođačima koji konkuriraju uvozu, uključujući i kreditne koncesije
	g) diskriminatorne tarife u unutarnjem transportu
	h) međunarodni robni sporazumi i sporazumi o marketingu
B	Mjere usmjerene na izvoz
1.	<i>Mjere koje djeluju na količine (direktne)</i>
	a) državna trgovina
	b) izvozne kvote i dozvole
2.	<i>Mjere koje djeluju na troškove i cijene (indirektne)</i>
	a) direktne subvencije izvozniciima
	b) indirektne subvencije izvozniciima uključujući i kreditne olakšice
	c) damping koji podržava država
	d) izvozni nameti (takse)
	e) međunarodni robni sporazumi i sporazumi o marketingu
Mjere II. tipa (sekundarna restriktivna namjera)	
1.	<i>Mjere koje djeluju na količine (direktne)</i>
	a) ograničen pristup medijima komuniciranja
	b) kvantitativna ograničenja marketinga i propagande
2.	<i>Mjere koje djeluju kroz troškove i cijene (indirektne)</i>
	a) propisi o pakiranju i etiketiranju
	b) zdravstveni, sanitarni i standardi o kvaliteti
	c) sigurnosni i industrijski standardi i propisi
	d) granične takse
	e) uporabne takse
	f) carinska procedura, konzularne formalnosti i slično
	g) postupci carinske klasifikacije
	h) postupci određivanja carinske osnovice
	i) devizna ograničenja
	j) propisi o obavijestima i "administrativne" upute
	k) državno poduzetništvo, financiranje istraživanja i razvoja i slične pomoći domaćim proizvođačima supstituta uvoza i izvoznim sektorima

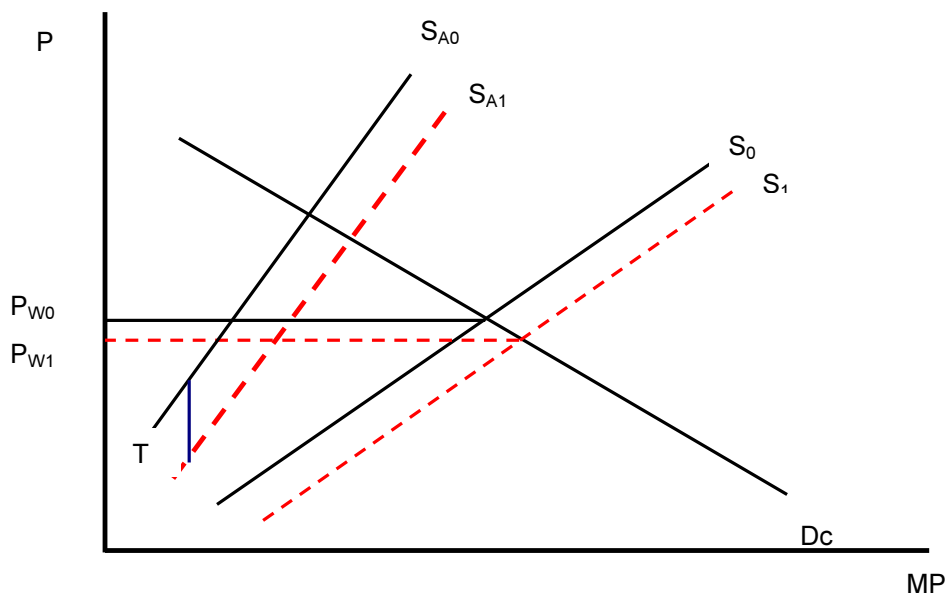
Mjere III. tipa (bez očite namjere iskrivljavanja trgovine)

a) državni monopol proizvodnje, prodaje i distribucije pojedinih proizvoda
b) državna strukturna politika i politika regionalnog razvoja koja utječe na trgovinu
c) <i>ad hoc</i> mjere ekonomske politike u svezi s bilancom plaćanja
d) razlike u poreznim sustavima
e) razlike u sustavima socijalnog osiguranja
f) razlike u sustavima amortizacije
g) vanjske koristi od vladinih programa nabavke za obranu ili nevojne svrhe
h) ekonomija obujma uvjetovana državnim nabavkama
i) promjene nacionalnih standarda, propisa i prakse
j) tarife u vanjskom transportu i međunarodni državni transportni sporazumi
k) lučke pristojbe

Izvor: Walter, 1981, str. 168.

Grafikon 1.4 pretpostavlja postojanje izvoznih država A i B i uvozne države C. Država A želi povećati izvoz i domaću proizvodnju davanjem izvoznih poticaja. S_{A0} je krivulja izvozne ponude države A u trenutku 0. Država B također ima izvoznu krivulju koja raste slijeva udesno. Horizontalni zbroj ovih krivulja daje sumu izvoza ovih država prema datim cijenama. Ovako je dobijena zajednička krivulja izvozne ponude S_0 . Potražnja države C za istim proizvodom predstavljena je krivuljom D_C , a svjetska cijena u početnom trenutku P_{W0} .

Grafikon 1.4: Djelovanje subvencija na izvozne tokove

Izvor: Kjeldsen-Kragh, 2001, str. 24.

Država A uvodi izvozne poticaje u visini T po jedinici izvezeno robe. Ovime se inicijalna izvozna krivulja ponude zemlje A pomiče u poziciju S_{A1} kao reakcija na

uvedene subvencije. Ukoliko je S_{A1} kombinirana s izvoznom ponudom države B, resultantna krivulja izvozne ponude za države A i B je S_1 . Djelovanje poticaja, promatrajući cijeli svijet, ogledat će se u padu svjetske cijene s P_{W0} na P_{W1} .

Volumen izvoza države A će narasti, ali će se *terms of trade* pogoršati jer izvoznici prodaju robu uz niže cijene. Država uvoznica će profitirati od izvoznih subvencija jer može uvoziti uz niže cijene. Glavni je gubitnik država B čiji se gubitak sastoji od reduciranog volumena trgovine i pogoršanja *terms of trade* (Kjeldsen-Kragh, 2001, str. 26.)

1.2 Protekcionizam vs. liberalizam

Argumenti za egzistenciju visoke zaštite F. Liszta, poput velike razlike u razvijenosti država, velike komplementarnosti gospodarske strukture između država, brzine djelovanja na zaštitu domaćeg gospodarstva imali su i često zaboravljeno načelo privremenosti (Pomfret, 2001, str. 333), koje kroz postojanje zaštitnih mjera u određenom razdoblju omogućuje razvoj pojedinih grana. Kreiranjem mehanizama GATT-a 1944. godine uspostavlja se prvi segment okvira za svjetsku trgovinu, prvenstveno u skladu s interesima današnjih država-članica OECD-a, što se sastoji u liberalizaciji trgovine industrijskim proizvodima i zadržavanjem zaštitnih mjera u poljoprivredi. Drugi segment čine regionalne vanjskotrgovinske liberalizacije u obliku ekonomskih integracija (Damijan, 2000, str. 11.). Usporedno s liberalizacijom, protekcionizam evoluirao u neoprotekcionizam kojeg karakterizira formiranje novih mjera bescarinske zaštite. Protekcionizam i liberalizam u svojoj neo inačici paralelno egzistiraju, uz trenutnu prednost neoliberalizma potaknutu globalizacijom.

1.2.1 Globalizacija

Sam izraz "globalizacija", prema leksičkim podacima, pojavio se u anglosaksonskoj uporabi krajem pedesetih godina prošloga stoljeća. Upotreba ovog termina je postala učestalija nakon što je potpisivanje Rimskog ugovora 1957. godine postavilo temelje budućem europskom ujedinjenju. Globalizacija se tada povezivala s potrebom za povezivanjem gospodarstava i tržišta, dok su daljnje implikacije globalizacije bile manje očite. Današnje definicije globalizacije ističu ključnu ulogu informatizacije i osobito Interneta (Heršak Emil, 2001, str. 84). Upotreba pojma globalizacija podrazumjeva postupke u kreiranju lutke Barbie – Mattel dobavlja sirovine (plastiku i kosu) iz Tajvana i Japana, sastavlja ih u Indoneziji i Maleziji, izrađuje odjeću u Kini, a njezina krajnja destinacija i uporaba je u SAD-u (Grossman, 2003, str. 2).

Definiranje globalizacije u svezi je s tri tipološki izdiferencirana stajališta: (1) neoliberalno, (2) reformističko i (3) radikalno (Kalanj, 2001, str. 203-205):

Zagovornici neoliberalnog stajališta slijede klasično liberalno načelo prema kojemu je tržište temeljna snaga sveljudskog probitka, slobode, demokracije i mira, uz oslanjanje na teorijske ideje o slobodnoj trgovini iz kojih proizlazi da državne granice ne bi smjele predstavljati zapreku djelotvornoj alokaciji resursa u svjetskoj ekonomiji. U posljednjim desetljećima XX. stoljeća, obilježenog izrazitom ekonomskom globalizacijom, neoliberali zaoštravaju klasične liberalne postavke protiv proaktivne državne intervencije kao usmjeravajućeg i ograničavajućeg čimbenika tržišnih operacija. Globalna tržišta moraju djelovati bez formalnih ograničenja, a nužna funkcija vlada i multilateralnih institucija se sastoji u olakšavanju i potpori globalizaciji neoliberalnog usmjerenja. Državu smatraju nesposobnom za kontrolu globalizacije.

Reformizam ili "globalna socijaldemokracija" predstavlja najsnažnijeg takmaca neoliberalnoj koncepciji globalizacije. Neobuzdani kapitalizam smatraju kreatorom supstancijalnih osobnih, socijalnih i ekoloških nepravdi, a s obzirom na imperfektnost funkcioniranja tržišta, potrebno je uvesti niz korektivnih mehanizama u formi političkih intervencija javnih ustanova.

Protagonisti radikalnog stajališta zagovaraju obrat globalizacije ili njezin nastavak na posve izmjenjenim temeljima. Prvi, radikali-tradicionalisti, priželjkuju zaustavljanje globalizacije i povratak na predglobalno stanje, a deglobalizaciju smatraju jednim putem za obnovu ekonomske sigurnosti, ekološke ravnoteže, kulturnog integriteta i demokracije. Druga, proaktivna vrsta radikalizma formirana je na pretpostavci kritičke analize jednodimenzionalnog napretka. Prema kapitalizmu se odnose kao prema nepopravljivom zlu i streme formiranju postkapitalističke globalizacije. Reakcije pripadnika ove struje manifestiraju se u obliku oštih protesta, kao npr. glasovite demonstracije protiv WTO-a u Seattleu 1999. godine.

Neoliberalni koncept je danas nedvojbeno vladajući okvir suvremene globalizacije. Vlade najmoćnijih država su u globalizaciji vidjele šansu neoliberalne politike, te nije iznenađujuće da multilateralne institucije kao npr. IMF, WTO ili OECD globalizaciju stalno povezuju s liberalizacijom.

Problem malih zemalja u kontekstu globalizacije je potreba za bržim prilagodbama uzrokovana većom ovisnošću o međunarodnim tržištima. S obzirom na utvrđenost kriterija i pravila na globalnom nivou, pitanje prilagodbe ovisi isključivo o izboru i brzini gospodarskih prilagodbi u tim zemljama. Aplikacija neoliberalne doktrine ostavlja otvorenima pitanja o tržišnim mehanizmima koji, kada su bez nadzora, stvaraju probleme nepravdnosti, nestabilnosti i neučinkovitosti (Teodorović, 2001,

str. 136). Tranzicijski se reformizam nalazi u nemogućoj misiji potrebe dokazivanja deklarirane otvorenosti prema svijetu i kooperativne efikasnosti u implementaciji svih nametnutih pravila "globalne igre", uz potrebu redistributivne strategije socijalne dobrobiti i pravednosti (Kalanj, 2001, str. 213).

Vanjskotrgovinska politika je globaliziranija od svih, ključna se pravila donose na međunarodnoj razini u okviru međunarodnih trgovinskih organizacija. Autonomija države u ovoj sferi nestaje, a pokušaji narušavanja pravila vode države u trgovinske sporove i izolaciju.

1.2.2 Integracijski procesi u Europi

Integracije su grupe država formirane s ciljem reduciranja prepreka trgovini između članica. Imaju dugu povijest, ponekad su čak predstavljale stepenicu u izgradnji nacije, kao Zollverein u XIX. stoljeću u Njemačkoj, a ponekad su dio kolonijalnih trgovinskih aranžmana. Kolijevka svih suvremenih integracijskih procesa, Europska unija ili izvorno Europska ekonomska zajednica, osnovana je Rimskim ugovorom 1958. godine. Integracijski procesi na svim kontinentima uzimaju maha sredinom 80-ih godina prošlog stoljeća, a 2000. godine WTO-u ih je prijavljeno 194, komparirajući s 87 1990. godine. Danas su praktično sve zemlje članice pojedine integracije, a više od trećine svjetske trgovine pokriveno je ovakvim aranžmanima. Struktura integracija varira s obzirom na nivo dohotka, otvorenost, udio u razmjeni između članica (Venables, 2000, čl 3.4 34.).

1.2.2.1 Europska unija

Krajnji cilj velike većine država Europe je priključivanje Europskoj uniji, koja istovremeno predstavlja laboratorij integracijskih procesa (Kandžija, 2003, str. 68). Sve prilagodbe na gospodarskom i političkom planu u državama aplikantima na članstvo poduzimaju se u cilju zadovoljavanja kriterija iz Kopenhagena.

Europska je unija, za razliku od drugih europskih integracija privremenog karaktera², krovna integracija osnovana 1992. godine Maastrichtskim ugovorom. No, začeci te integracije nalaze se u Pariškom ugovoru iz 1951. godine i stvaranju Europske zajednice za ugljen i čelik koja je ukinula carine i kontingente za ove strateške proizvode, uspostavljajući istovremeno zajedničku carinsku tarifu.

² npr. CEFTA (prema [URL:<http://www.cefta.org>], 07.06.2004.)

Potpisivanje Rimskog ugovora 25. ožujka 1957. godine bilo je početak Europske ekonomske zajednice utemeljene s ciljem ostvarivanja zajedničkog tržišta zasnovanog na carinskoj uniji. Carinska je unija zona slobodne trgovine u okviru koje, ukidanjem carina i kontingenata, slobodno kruži roba između zemalja članica.

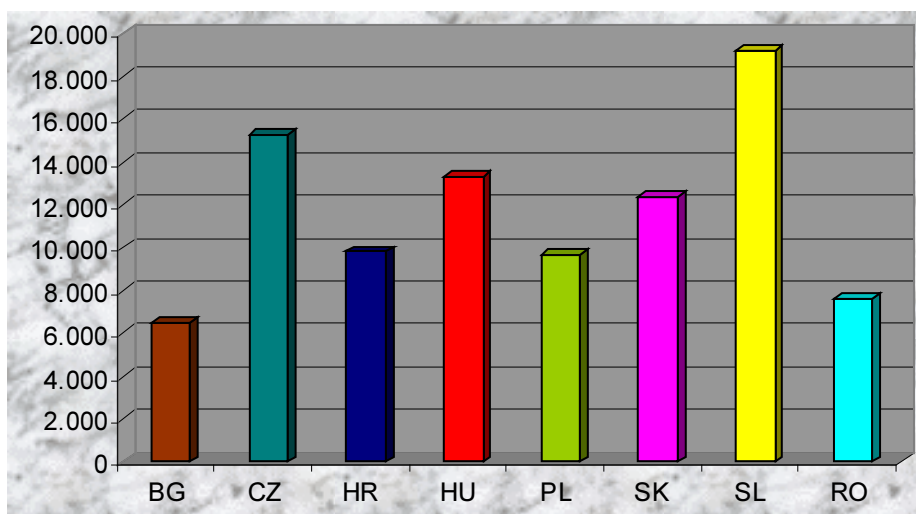
1.2.2.2 CEFTA

CEFTA je skraćenica od Central European Free Trade Agreement, dakle Sporazum o slobodnoj trgovini srednjoeuropskih zemalja. To je regionalna integracija relativno novijeg datuma, institucionalizirana potpisivanjem sporazuma tadašnje Čehoslovačke, Mađarske i Poljske u Krakovu 21. prosinca 1992. godine, a koji je stupio na snagu 1. siječnja 1993. godine.

Pri prvom susretu u Bratislavi 9. travnja 1990. godine, vodstva ovih triju zemalja imala su negativan stav prema takvoj integraciji, ali je nakon izrečenog službenog stava EU kako nijedna srednjeeuropska država neće imati poseban položaj, jer je upravo suradnja ispit njihove političke zrelosti, započela je formalna suradnja ovih zemalja u Višegradu u Mađarskoj 15. veljače 1991. godine kada je osnovan tzv. *Višegradski trokut*, forum za političku i sigurnosnu suradnju (Jurlin, 1997, str. 12).

Pristupanje novih država članica povezano je s ispunjenjem određenih uvjeta, kako zemlje sa značajno slabijim ekonomskim i političkim značajkama ne bi usporile ulazak u EU postojećim članicama, jer je punopravno članstvo u EU osnovni cilj svih država CEFTE (grafikon 1.5).

Grafikon 1.5: BDP zemalja CEFTE 2002. godine prema PPP u USD

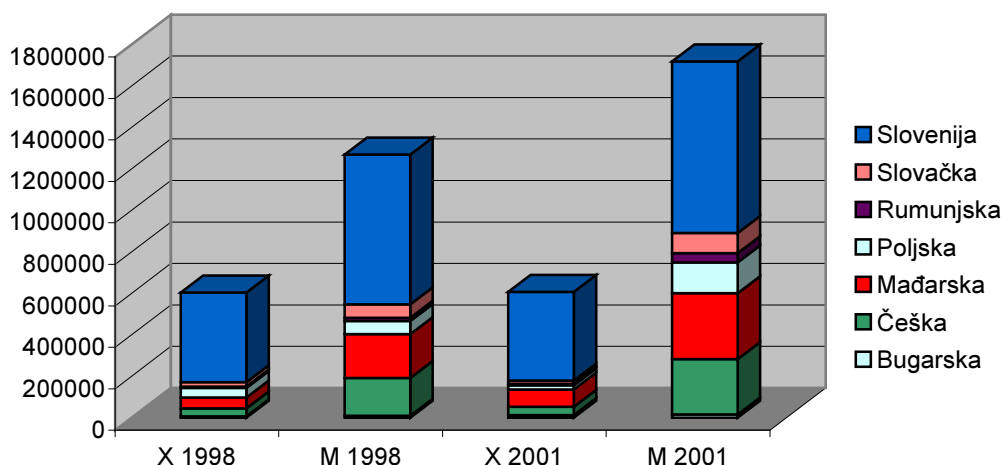

Izvor: [\[URL:http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/si.html#Econ\]](http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/si.html#Econ), 02.03. 2004.

Kumulativni kriteriji za uključivanje u CEFTU su (1) članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, (2) sklapanje bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini sa svim zemljama CEFTE, sklapanje Europskog sporazuma (za Hrvatsku Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju). Sporazum o CEFTI sadržajem je vrlo sličan Sporazumu o pridruživanju s EU, što nije slučajno jer se države-članice ovime i pripremaju na članstvo u Uniji. Sporazum o pristupanju u članstvo CEFTE je u osnovi sporazum o slobodnoj trgovini, kojim se ukida carina u međusobnoj razmjeni država potpisnica, za dio proizvoda odmah, a za preostale proizvode, ovisno o osjetljivosti, u tijeku preostalog razdoblja.

Pristupanje Hrvatske CEFTI 1. ožujka 2003. krana je višegodišnjih napora u ostvarivanju integrativnih ciljeva Republike Hrvatske. Pristupanje integraciji kojoj je temeljni cilj cjelokupna prilagodba država-članica sustavu EU, a danas je čine Višeogradske zemlje uz Sloveniju, Rumunjsku i Bugarsku, odvija se u vrijeme integracije najrazvijenijih država-članica u EU, te će efekti pristupa Hrvatske ovime biti značajno umanjeni. Uključivanjem Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske i Slovenije u EU 1. svibnja 2004. godine, članice će ostati samo Rumunjska, Bugarska i Hrvatska. Njihova je robna razmjena s Hrvatskom na relativno niskoj razini, što implicira i adekvatnu važnost te integracije za Hrvatsku u novim uvjetima (grafikon 1.6)

Grafikon 1.6: Izvoz i uvoz Hrvatske s državama CEFTE 1998. i 2001. godine u 000 USD

Izvor: izračunao autor prema Statističkom ljetopisu Hrvatske 1999., str. 348, Statističkom ljetopisu Hrvatske 2003, str. 358

Ugovorom o pristupanju Republike Hrvatske Srednjoeuropskom ugovoru o slobodnoj trgovini definirano je bilateralno ukidanje carina sa svim državama s izuzetkom Rumunjske, s kojom je ugovoreno snižavanje slijedećom dinamikom: na datum primjene ovog Ugovora, na 60% of MFN carine, 1. siječnja 2004. godine, na 30%

MFN carine, a 1. siječnja 2005. godine, ukinut će se preostale carine na industrijske proizvode. Poljoprivredni proizvodi su izuzeti od opće liberalizacije, a koncesije za njih sadržane su u posebnim listama, gdje je naznačeno dogovorno smanjenje carinskih stopa i visina carinskih kvota u sklopu kojih s primjenjuju tako smanjene carine (Ugovor o pristupanju RH srednjeeuropskom ...). Premda izvorna struktura sporazuma CEFTA počiva na tri liste industrijskih proizvoda s različitim intenzitetom ukidanja carinskih barijera³ uz koncesije za poljoprivredne proizvode, Republika Hrvatska je u mogućnosti prihvatiti potpuno slobodnu razmjenu s ovim državama (osim Rumunjske – na njezin zahtjev) zbog vrlo slične razine BDP-a per capita.

Iznimno važan dio Sporazuma čini Protokol o pravilima za utvrđivanje podrijetla proizvoda. Ovim se Protokolom za svaku skupinu proizvoda određuju mjerila "dovoljne obrade" koja su potrebna da bi proizvod mogao imati status nacionalnog proizvoda i kao takav steći pravo bescarinskog uvoza na tržište druge zemlje potpisnice. Na ovaj se način onemogućuje uvoz proizvoda iz trećih zemalja koje bi, uz neznatnu preradu, željele ostvariti bescarinski pristup tržištu i time narušavale duh i odredbe sporazuma o slobodnoj trgovini.

Proizvod će se smatrati podrijetlom iz jedne stranke ukoliko su ti proizvodi bili dobiveni u toj stranci, uključujući materijale podrijetlom iz Bugarske, Švicarske (uključujući i Liechtenstein⁴), Češke Republike, Estonije, Europske Unije, Hrvatske, Mađarske, Islanda, Litve, Latvije, Norveške, Poljske, Rumunjske, Slovenije, Slovačke Republike i Turske, u skladu s odredbama Protokola o pravilima za utvrđivanje podrijetla, dopunjenog sporazumima između stranke i svake od gore navedenih zemalja, pod uvjetom da obrada ili prerada koja je bila izvršena u toj stranci (najčešće 50% dodane vrijednosti) nadilazi radnje predviđene Dodatkom II (Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske srednjoeuropskom....). Izrazito je za Hrvatsku nepovoljna činjenica da materijali hrvatskog podrijetla imaju pravo na kumulaciju podrijetla samo unutar stranaka Sporazuma o CEFTI.

Povlastice predviđene odredbama Sporazuma svaka će od stranaka primjenjivati pri uvozu proizvoda koji su podrijetlom iz druge stranke po predloženju potvrde o prometu robe EUR.1. koja dokazuje da predmetni proizvodi imaju status proizvoda podrijetlom iz jedne od stranaka te da ispunjavaju sve druge zahtjeve koji su postavljeni ovim Protokolom.

³ Lista A – uključuje industrijske proizvode koji ne predstavljaju izravnu konkurenciju domaćoj proizvodnji i mogu se liberalizirati bez odlaganja, Lista B – proizvodi srednjeg intenziteta osjetljivosti na domaću privredu te se za njih predvia srednje vrijeme liberalizacije, Lista C sadrži najosjetljivije proizvode koji se liberaliziraju posljednji (tekstilni proizvodi, proizvodi od čelika, autoindustrija)

⁴ Kneževina Liechtenstein je u carinskoj uniji sa Švicarskom, i stranka je Sporazuma o europskom gospodarskom području.

1.2.2.3 Europski sporazumi

Europska unija nije statična integracija, vizija je proširenje na sve zemlje europskog kontinenta. Europski sporazum ili sporazum o pridruživanju je prvi formalni korak u institucionaliziranju odnosa s EU. On uređuje i određuje odnose između države potpisnice i EU u sva tri temeljna stupa EU – Europske zajednice i njezinim gospodarskim aspektima, zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici te suradnji na poslovima pravosuđa i unutarnjih poslova (Mimica, 2002, str. 7).

Dosadašnji Europski asocijacijski sporazumi (Zakon ratifikaciji evropskega sporazuma... Ur. list MP 13/97, 24/07/97; Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01) predstavljaju tipski oblik povezivanja Europske zajednice i njihovih država članica te trećih država, potencijalnih članica. Sklapaju se u cilju povezivanja stranaka uz želju za političkom, gospodarskom i institucionalnom stabilizacijom, izgradnjom institucija i reformom javne uprave, povećanja gospodarske suradnje, suradnje na području pravosuđa i unutrašnjih poslova (Zakon ratifikaciji evropskega sporazuma...). Njihov gospodarski aspekt u skladu je s člankom XXIV. GATT-a, koji ovu vrstu povezivanja država naziva asocijacijskim sporazumom smatrajući ga predetapom uvođenja carinske unije ili zone slobodne trgovine. On sadržava plan i program prijelaza u novu fazu, a djelomično je zasnovan na principu reciprociteta. Po svome je sadržaju blizak zoni slobodne trgovine (Venables, 2000, str. 34), ali sadržava derogaciju u sektorima, vanjskotrgovinskim instrumentima i slobodnom kretanju (Kandžija, 2003, str. 69).

2. OBLIKOVANJE VANJSKOTRGOVINSKE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE

Vanjskotrgovinska politika proizlazi iz generalne strategije Hrvatske, a ona polazi od zahtjeva za integracijom u EU. Uspješno uključivanje u EU i pozitivan utjecaj na blagostanje je moguće samo uz povećanje produktivnosti postojećih poduzeća i njihovu aktivniju ulogu u međunarodnim okvirima. Vanjskotrgovinska politika ovdje mora preuzeti značajan dio odgovornosti jer u okvirima jedne gospodarske grane, najmanje produktivna poduzeća napuštaju sektor, nisko produktivna proizvode za domaće i samo djelomično za inozemno tržište, a samo najproduktivnija uspjevaju i penetrirati na strano tržište putem izravnih inozemnih investicija (Helpman, 2003, str. 22).

2.1 Razdoblje autonomije hrvatske vanjskotrgovinske politike

Osamostaljenje država i mogućnost autonomije kreiranja gospodarske politike u uvjetima turbulentnih promjena makroekonomskih parametara i političkih odnosa doveli su do preusmjeravanja etabliranih trgovinskih tokova. Ova postavka testirana na zemljama bivšeg SEV-a, Slovenije i Hrvatske pokazala se adekvatnom (Fidrmuc, 2000, str. 18). Raspadom država i jedinstvenih tržišta što ih formiraju dolazi do rapidnog smanjenja međusobne trgovine uz istodobno povećanje cjelokupne vanjskotrgovinske razmjene. Preusmjeravanje vanjskotrgovinskih tokova potaknuto je i dvojakim modusom rješavanja problema EU, koja je proizvodima pojedinih država⁵ dozvolila preferencijalni pristup, dok su države nastale raspadom Jugoslavije zadržale preferencijale na temelju Sporazuma o suradnji između SFRJ i EZ koji je stupio na snagu 01. travnja 1983. godine (Službeni list SFRJ, MU 2/83 i 3/84).

Empirijsko testiranje navedenih postavki moguće je izvršiti gravitacijskim modelom koji pretpostavlja ovisnost trgovinskih tokova između dviju zemalja o potražnji uvoznika, ponudi izvoznika i troškovima trgovine. Helpman i Krugman (1985) formuliraju ga u modelu diferenciranih proizvoda i rastućoj ekonomiji obujma. Fidrmuc i Fidrmuc (2000) izračunavaju ga iz slijedeće jednakosti:

$$M = \beta_1 + \beta_2 Y_M + \beta_3 Y_X + \beta_4 d + \sum_i Y_i D_i + \varepsilon_1$$

gdje je M bilateralni uvoz, Y je GDP izvozne i uvozne zemlje, d udaljenost glavnih gradova obiju država, a ε je slučajno odstupanje. Sve su navedene varijable izražene logaritmicima. Intenzivnost nestandardnih trgovinskih odnosa je mjerena dummy varijablom D_i za specifičan par zemalja. Pozitivan koeficijent implicira prelazak *normalne* razine trgovinskih tokova, razinu koju određuje veličina države i udaljenost (preferencijalna trgovina). Negativni koeficijent predstavlja, suprotno, implikaciju trgovinskih tokova manjih od *normalne* razine (diskriminacija).

Slovenija i Hrvatska trguju danas međusobno manje nego 1992. godine, kada je intenzivnost trgovine prelazila *normalnu* razinu 11 puta. Već 1998. godine razina trgovine je bila samo dvaput veća od *normalne* razine (Fidrmuc, 1999, str. 15), a danas se kreće na razini tek nešto većoj od *normalne*. Navedeni pad međusobne trgovačke aktivnosti je refleksija uključenja Slovenije u prvi krug pregovora o pristupanju EU. Iako na vrlo niskoj razini vanjskotrgovinske razmjene u odnosu na ranija razdoblja, Slovenija i Hrvatska su jedine države bivše Jugoslavije sa značajnim bilateralnim trgovinskim odnosima. Balkan kao trgovinska regija trenutno ne postoji (Gligorov, 1998).

⁵ Poljska, Češka, Slovačka....

U uvjetima bitnog smanjenja ili potpunog prekida trgovine zbog ratnog stanja hrvatska vanjskotrgovinska politika nastavlja jugoslavensku uz evidentno nesnalaženje u međunarodnim odnosima koji 1994. godine rezultiraju osnivanjem WTO-a. Redestiniranje trgovinskih tokova uzrokovanih raspadom bivše države učinilo je nužnim penetriranje na nova tržišta. Države EU su poslužile kao kompenzator gubitka etabliranih trgovinskih tokova. No, konkurentnost unutar ove integracije je bitno snažnija, stoga ona nije bila u mogućnosti nadoknaditi gubitak postojećih tržišta. Vanjskotrgovinska politika Hrvatske nije djelovala u smjeru promocije novih trgovinskih tokova prema državama s kojima su postojale dugotrajne i uspješne trgovinske veze.

2.2 Prilagodba pravilima WTO-a

Utvrđivanje razine nominalne carinske zaštite zanimljivo je prije svega potrošačima, jer na temelju nje izračunavaju koliko će se povećati cijena gotovog proizvoda i kakav će to utjecaj imati na kupovnu moć pojedinca, dok su za visinu efektivne carinske zaštite zainteresirani poglavito proizvođači, jer im ona pokazuje stvarnu razinu zaštite na temelju mogućnosti povećanja neto dodatne vrijednosti u sektoru u kojem su involvirani, respektirajući karakteristike njihovog tehnološkog procesa i povezanosti s drugim industrijama.

U Hrvatskoj je prosječna ponderirana carinska stopa pristupanjem WTO-u u studenom 2000. godine smanjena s 9,7% u pretpristupnom razdoblju na 6,5% 2000. godine (Jurlin, 2001, str. 14), a danas je na razini od oko 4,5%. Viša razina zaštite primjenjuje se u tzv. osjetljivim sektorima (naftni derivati, odjeća, obuća, staklo, cement) što su zaštićeni carinskim stopama od 14 ili 15% i nakon petogodišnjeg prijelaznog razdoblja. Ostali industrijski proizvodi zaštićeni su stopama od 5 do 14% osim proizvoda na uvoz kojih se primjenjuje načelo nulte stope temeljem pregovora Urugvajске runde, a primjenjuje ih se pri uvozu proizvoda što se ne izrađuju u Hrvatskoj. Za najosjetljivije proizvode, poput kovinskih ruda i sirovina te papira, zadržane su stope od 5 ili 10%. Carine za kemijske proizvode ostat će 5,5% i nakon prijelaznog razdoblja. Prosječna carinske pristojbe za poljoprivredne proizvode smanjene su u trenutku pristupanja s 33,7 na 25%, a nakon prijelaznog perioda od 5 do 7 godina bit će smanjene na 15,5%.

2.2.1 Nominalna carinska zaštita

Snizavanje carina kao rezultat rundi pregovora u okviru GATT-a i WTO-a, prisililo je države na uvođenje necarinskih mjera zaštite. Unatoč tome, carinska zaštita je ostala najrasprostranjeniji instrument vanjskotrgovinske politike. Proučavanje utjecaja

carinskih stopa na realokaciju resursa ili na blagostanje povezano je s nedvosmislenim utvrđivanjem stvarnog postojanja carinske stope uz utvrđivanje načina mjerenja carine. Kako carinska stopa predstavlja vrstu indirektnog poreza, njezina je visina definirana od strane fiskalnih vlasti, najčešće Ministarstva financija, i kao takva se objavljuje u obliku tablica carinske tarife. Navedene činjenice upućuju na zaključak jednostavnog utvrđivanja stupnja nominalne zaštite, ali postojanje slijedećih razloga ih bitno otežava: (1) postojanje necarinskih zaštitnih instrumenata, (2) izuzeća i olakšice u odnosu na definiranu carinsku tarifu, (3) redundantne carinske stope kao i (4) problem agregacije podataka (Galinec, 1996, str. 19)

Egzistiranje navedenih činjenica predstavlja razlog neophodnog provođenja kvalitetne analize u cilju zadovoljavajuće analize efektivne carinske zaštite.

Netransparentnost necarinskih zaštitnih instrumenata razlog je što liberalni ekonomisti preferiraju carinsku zaštitu. Carinske su stope oblik indirektnog poreza, te je i njihov učinak kroz mehanizam cijena signifikantan. Glavni je razlog uvođenja necarinskih zaštitnih instrumenata je njihov značaj u strukturi prihoda državnog proračuna uz evidentan i prikriven zaštitni učinak. Postojanje mjera bescarinske zaštite, koje su vrlo često kratkoročnog karaktera, otežava utvrđivanje realne visine uvoznog opterećenja. U procjeni stupnja ostvarene nominalne zaštite potrebno je uzeti u obzir i kvantifikirani utjecaj necarinskih instrumenata.

Carinske stope navedene u carinskoj tarifi često se ne mogu efikasno primijeniti pri postupku uvoznog carinjenja robe zbog izuzeća u odnosu na definiranu carinsku tarifu u slučajevima primjene različitih carinskih stopa na uvoz robe iz različitih gospodarskih područja (gospodarskih grupacija i integracija, te država) ili na uvoz robe za potrebe pojedinih kategorija uvoznika od posebnog interesa. Ovisno o zaključenim trgovinskim sporazumima, za uvoz robe iz pojedinih država mogu se utvrditi preferencijalne carinske stope u odnosu na carinske stope navedene u carinskoj tarifi. Veličina odstupanja od definirane i navedene carinske stope funkcija je udjela uvoza s preferencijalnih područja u ukupnom uvozu i vrijednosti ostvarenog uvoza s toga područja. U definiranju stvarne razine nominalne zaštite pribjegava se izračunavanju ostvarene (ex post) carinske stope. Ostvarena carinska stopa računa se prema sljedećoj jednakosti (Greenaway, 1993, str. 66):

$$tp_i = \frac{\sum_{i=1}^n Tr_i}{\sum_{i=1}^n P_i \cdot Q_i} \quad (2.1)$$

gdje je tp_i ostvarena carinska stopa za proizvod i , $\sum Tr_i$ ukupni carinski prihodi ostvareni naplatom carina na proizvod i , $\sum P_i Q_i$ ukupna vrijednost uvoza proizvoda i .

Ova metoda uzima u obzir utjecaje prodaje robe u bescarinskim prodavaonicama i prodaje robe po preferencijalnim carinskim stopama na temelju sklopljenih trgovačkih ugovora. Vrijednost tp_i predstavlja ponderirani prosjek svih stopa primjenjenih na uvoz robe i , gdje pondere predstavljaju udjeli uvoza prema različitim osnovama. Utvrđivanje visine ostvarene carinske stope dodatno opterećuje problem agregacije podataka. Carinska je stopa pod snažnim utjecajem potcjenjivanja faktorne vrijednosti robe na uvoznim deklaracijama ili manipulacijama s certifikatima o porijeklu robe kada se primjenjuju različite carinske stope ovisno o državi porijekla. U pravilu, zbog postojanja svih spomenutih čimbenika ex-post carinske stope uvijek su niže od ex-ante stopa. Olakšice pri uvozu odnose se na uvoz pod povoljnijim stopama od onih navedenih u carinskoj tarifi, a neposredni uživaoci povlastica su obično posebne skupine korisnika. Olakšice i izuzeća od utvrđene carinske tarife imaju identične efekte na visinu ostvarene carinske stope.

Redundantne carinske stope nemaju nikakvog utjecaja na razinu uvoza. Deklarirane su ex-ante u carinskoj tarifi i egzistiraju u većini protekcionističkih vanjskotrgovinskih režima zemalja u razvoju. Danas egzistiraju dva oblika redundantnih carinskih stopa. Temeljna karakteristika prvog oblika je zabrana uvoza pojedinih vrsta roba, koja se realizira postavljanjem prohibitivnih carina, čime se u potpunosti destimulira uvoz. S obzirom na nepostojanje uvoza, deklarirana carinska stopa izaziva pogreške pri utvrđivanju razine nominalne zaštite. U drugom slučaju, redundantna stopa viša je od prohibitivne stope i u takvim okolnostima carinska stopa nije u cijelosti redundantna, već samo razlika između nje i prohibitivne stope. U oba slučaja, što je veći postotak redundantnih carinskih stopa u carinskoj tarifi, precijenjenost razine nominalne zaštite bit će veća. Problem redundantnih carinskih stopa nije toliko izražen ukoliko se koristimo implicitnim (ex-post) carinskim stopama pri analizi, jer tada redundantne carinske stope ne donose nikakve carinske prihode, a uvrštenjem nultih prihoda u relaciju za izračun implicitne carinske stope tp_i dobiva se neodređena vrijednost i kao takva odstranjuje se iz uzorka. Navedena činjenica dodatno favorizira primjenu ex-post carinskih stopa pri utvrđivanju carinske zaštite.

Problem agregacije podataka povezan je s uspoređivanjem robnih pozicija iz carinske tarife s pozicijama iz proizvodnih statistika, dakle uparivanje podataka na istoj razini statističkog obuhvata. Pozicije iz carinske tarife obično su u većoj mjeri dezagregirane te ih je potrebno upariti na odgovarajuće pozicije u proizvodnim statistikama. Za zemlje u razvoju karakteristično je da se pojedine robne skupine u carinskoj tarifi sastoje od više tisuća pozicija, dok se proizvodne i input-output robne kategorije sastoje od nekoliko desetina pozicija. S obzirom na postojanje različitih carinskih stopa unutar pojedine djelatnosti, dolazi do potrebe izračunavanja prosječne carinske stope za pojedinu djelatnost. Problem korištenja neponderiranog prosjeka povezan je sa slučajem kada se njime pokuša obuhvatiti veliki broj pozicija carinske tarife i različitih osnova po kojima je uvoz ostvaren. Sustav pondera omogućava kvalitetnije

odgovore, ali je povezan s problemom izbora sustava pondera. Najčešće korišteni pristup je pristup na razini industrija ili industrijskih grana kod agregacije. U ovom se slučaju za pondere uzimaju udjeli uvoza različitih tarifnih podskupina pripadajući odnosnoj grani u ukupnom uvozu.

2.2.2 Efektivna carinska zaštita

Koncept efektivne carinske zaštite razlikuje se od koncepta nominalne zaštite jer se izračunava na temelju odnosa veličine domaće dodane vrijednosti, dakle vrijednosti prerade, obrade ili dorade, sadržane u proizvodu realizirane na području promatranog gospodarstva. Domaću dodanu vrijednost se obično definira kao razliku između cijene gotovog proizvoda i cijene uvoznih intermedijarnih inputa korištenih u proizvodnji promatranog proizvoda (Greenaway, 1993, str. 78). Povezanost nominalnog i efektivnog koncepta carinske zaštite proizlazi iz potrebe temeljitog utvrđivanja nominalne zaštite kao preduvjeta za izračun efektivne zaštite.

Osnovna logika carinske zaštite je u povećanju cijene proizvoda iz inozemstva sa svrhom da se uslijed povećanja cijena uvoznih proizvoda uspostavi dodatna potražnja za domaćim proizvodima i time povećala domaća proizvodnja (Markusen, 1988, str. 259). Povećanje razine proizvodnje neke grane ne ovisi samo o nivou nominalne carinske zaštite finalnih proizvoda, već i o nivou zaštite intermedijarnih inputa promatrane grane. Smisao efektivne carinske zaštite je u neto zaštiti u proizvodnom procesu, dok je cilj nominalne zaštite bruto zaštita gotovog proizvoda.

Empirijsko utvrđivanje stope efektivne carinske zaštite temelji se na nekoliko važnih ekonomskih pretpostavki:

- pretpostavka male otvorene privrede koja u pravilu ne može utjecati na cijene vanjskog tržišta zbog marginalne uloge koju ima na tom tržištu, neovisno radi li se o ponudi ili potražnji. Elastičnost inozemne ponude i potražnje je beskonačna,
- tehnički koeficijenti su fiksni, nema supstitucije među intermedijarnim inputima, niti između intermedijarnih inputa i inputa primarnih faktora,
- carine nisu prohibitivne, trgovina postoji i nakon njihova uvođenja,
- uvozni i domaći proizvodi istoga proizvodnog sektora su perfektni supstituti, pa se povećavanjem cijena uvoznog proizvoda omogućuje i domaćem proizvođaču konkurentnog proizvoda povećanje svoje cijene u odgovarajućem iznosu. Međutim, na razini agregiranja uobičajenoj kod većine studija o efektivnoj zaštiti, a posebno kod korištenja input-output modela, domaći i inozemni proizvodi su u pravilu nesavršeni supstituti.

Efektivna stopa carinske zaštite izračunava se prema (Sekulić, 1994, str. 15):

$$ESZ_j = \frac{c_j - \sum_i a_{ij} c_i}{1 - \sum_i a_{ij}} \quad (2.2)$$

gdje je c_j carinska stopa za sektor j , $a_{ij} = X_{ij} / X_j$ ili utrošak intermedijarnih proizvoda iz sektora i po jedinici vrijednosti proizvodnje sektora j (tehnički ili input-output koeficijent), dok je c_i nominalna carinska stopa koja se primjenjuje na uvoz intermedijarnog inputa i .

Ova jednakost polazi od pretpostavke da input-output koeficijenti a_{ij} odražavaju situaciju prije uvođenja carina. Međutim, za empirijske izračune se u pravilu raspolaže input-output tabelama u domaćim cijenama koje u sebi već sadrže carine, te se ovoj činjenici prilagođava i izračun efektivne carinske zaštite.

$$ESZ_j = \frac{1 - \sum_i a'_{ij}}{\frac{1}{1 + c_j} - \sum_i \frac{a'_{ij}}{1 + c_i}} - 1 \quad (2.3)$$

gdje je a'_{ij} predstavlja vrijednost $a_{ij} (1 + c_j) / (1 + c_i)$. Navedena se jednakost često koristi u praktične svrhe zbog jednostavnosti izračuna.

2.2.3 Nominalna i efektivna carinska zaštita u Hrvatskoj

Temeljni problem pri ocjenjivanju efektivne stope zaštite Republike Hrvatske povezan je sa zastarjelom input-output tabelom baziranoj na podacima iz 1987. godine. Koeficijenti publicirani u toj tabeli ne odgovaraju sadašnjem stanju u gospodarstvu zbog intenzivnih promjena determiniranih tranzicijskim procesom, raspadom bivše države, promjenom u strukturi i opsegu vanjskotrgovinske razmjene i tehnologije korištene u proizvodnim procesima, vlasničkim promjenama kao i zamjenom dijela unutrašnjih trgovinskih tijekova vanjskotrgovinskim. Uz to, stupanj neusklađenosti između carinske tarife i input-output sektora je vrlo visok, kod input-output sektora odnosi se na proizvodne djelatnosti s više različitih proizvoda za čiji su uvoz vrlo često propisane različite carinske stope. Nadalje, potpisani sporazumi o povlaštenom trgovinskom režimu putem kojih se odvija glavnina razmjene u velikoj mjeri otežavaju procjenu nominalne zaštite za pojedini proizvod.

Općenito je mišljenje da navedena input-output tabela ne predstavlja osnovu za kvalitetno izračunavanje efektivne carinske zaštite. Nova input-output tabela hrvatskoga gospodarstva je u izradi, a tek će se njenim objavljivanjem omogućiti prihvatljiva ocjena efektivne carinske zaštite.

2.2.4 Bescarinske mjere zaštite u Hrvatskoj

Uz uobičajene carinske mjere zaštite, postoji vrlo široka lepeza necarinskih mjera. Njihova netransparentnost uzrok je nastojanjima WTO-a za njihovim ukidanjem ili tzv. tarififikacijom, koja predstavlja preračunavanje u carinski ekvivalent dosad korištenih bescarinskih mjera. Na ovaj se način omogućuje transparentnost uz zadržavanje iste razine zaštite. Proces trgovinske liberalizacije pod okriljem WTO-a zahvatio je i Hrvatsku u pretpristupnom razdoblju kada je djelatno uključena u proces uklanjanja tehničkih prepreka trgovini. Primjetni pomaci učinjeni su ukidanjem brojnim necarinskih ograničenja ili uključivanjem njihovih zaštitnih učinaka u carinske stope u šestgodišnjem razdoblju aplikacije na članstvo WTO-a.

2.2.4.1 Kvantitativna ograničenja

Kvantitativna ograničenja predstavljaju limit izražen u fizičkim jedinicama ili novčanoj vrijednosti kao krajnjoj veličini mogućeg uvoza ili izvoza.

Republika Hrvatska je naslijedila trgovinski režim bivše Jugoslavije koji je u velikoj mjeri bio zasnovan na ovoj vrsti ograničenja. Izgradnjom novog vanjskotrgovinskog režima, kreiranog pretežno sukladno zahtjevima WTO-a, uvoz na režimu kvantitativnih ograničenja i uvoznih dozvola bio je zanemariv i te se mjere nije primjenjivalo radi zaštite domaće industrije. Odredbe koje su dopuštale uvozna ograničenja (Zakon o trgovini, NN 75/99) radi zaštite mladih industrija ukinute su iste godine. Kvantitativna ograničenja bila su na snazi za grupu osjetljivih proizvoda⁶ kao potpora uspostavi tržišne ekonomije i pomoći obnovi ratom uništenih područja.

Kvota koje se primjenjuju prilikom uvoza robe u Hrvatsku su isključivo carinske kvote temeljem zaključenih bilateralnih ugovora o trgovini i opće carinske kvote što omogućuju dodatni ulazak na tržište temeljem Ugovora o pristupu WTO-u. Carinske kvote nisu apsolutna carinska ograničenja, ali ipak ograničavaju dopuštenu količinu, odnosno vrijednost preferencijalnog uvoza na hrvatsko tržište prema stopa nižim od MFN stopa (Jurlin, 2001, str. 23). Carinske se kvote dodjeljuju javnim natečajem kojeg raspisuje Ministarstvo gospodarstva. Prednost pri dodjeli carinskih kvota imaju proizvođači kojima ona služi kao input u proizvodnom procesu i oni koji su već ranije bili angažirani u trgovini tom robom. Dodjela carinskih kvota temelji se na trima mjerilima: (a) tradicionalni trgovci gdje je najviše 10% osigurano za nove korisnike, (b) regionalni kriterij osigurava jednaki tretman uvoznika iz svih regija Hrvatske, (c) potrebe domaće prerađivačke industrije. Transparentnost i korektnost dodjele

⁶ poljoprivredni i prehrambeni proizvodi, tekstilna prediva, strojevi, cement, željezo i čelični proizvodi

osigurana je procedurom javnog natječaja raspisanog u javnim glasilima na koji se mogu prijaviti sve pravne i fizičke osobe iz Hrvatske.

Sporazum WTO-a o procedurama u vezi s uvoznim dozvolama⁷ (Protokol o pristupanju..., NN MU 13/00, 14/00) adoptiran je u hrvatskom režimu uvoznih dozvola. Namjena ovih mjera nije zaštitna, a popis proizvoda u ovoj skupini je relativno kratak uz njihovo automatsko ispostavljanje. Režim uvoznih dozvola primjenjuje se na uobičajene skupine proizvoda kao što su proizvodi namijenjeni ispunjenju međunarodnih ugovornih obveza, roba od značaja za nacionalnu sigurnost, zaštitu života i zdravlja ljudi, životinja, biljaka i okoliša, te zaštitu javnog morala. Izvoz i uvoz umjetničkih djela i plemenitih metala su također na režimu uvoznih dozvola, sukladno članku XX. i XXI. GATT-a. Osim spomenutih uobičajnih proizvoda na režimu uvoznih dozvola prema međunarodnim ugovorima, jedino je uvoz čeličnih cijevi i šipki na režimu uvoznih dozvola za zemlje izvan WTO-a. Brojne Odluke zamjenjene su Uredbom o određivanju robe koje se uvozi i izvozi temeljem dozvola (NN 78/00) što u režim uvoznih dozvola osim radioaktivnih materijala, eksploziva, bankovnih čekova, papirnih novčanica, kovanica i dragocjenih kovina, nuklearnih reaktora, oružja i municije uključuje radare, određene mjerne uređaje i lijekove. Režim dozvola obuhvaća i trgovinu narkoticima i mogućim kemijskim naoružanjem. Udio proizvoda na režimu uvoznih dozvola kreće se na razini između 3 i 3.5% ukupnog uvoza (Odgovori na pitanja EU, Sloboda kretanja roba, str. 42)

Izdavanje dozvola vrši se automatizmom u roku od 14 dana od podnošenja zahtjeva uz potvrdu o uplati administrativne pristojbe.

Slijedom navedenog, vidljivo je kako režim dozvola nema bitnijeg utjecaja na međunarodnu razmjenu - svrha je dozvola isključivo statističko praćenje i nadzor. SSP u identičnim situacijama kao i hrvatski propisi dozvoljava uporabu ovih mjera (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01).

2.2.4.2 Sanitarne i fitosanitarne mjere

Cilj je sanitarne i fitosanitarne kontrole smanjenje opasnosti po javno zdravlje provjerom deklariranih sastojaka i stvarnog sadržajakao i sukladnost s navedenom kvalitetom, ambalažom i etiketom primjenjujući propise u skladu sa Sporazumom o tehničkim preprekama trgovini (Nacrt izvješća....odgovor 134)

⁷ WTO Agreement on Import Licensing Procedures

Selektivnom upotrebom sanitarnih i fitosanitarnih mjera moguće je utjecati na ograničavanje trgovine, stoga su međunarodne organizacije s područja trgovine kreirale međunarodne norme, smjernice i preporuke. Hrvatska je implementirala u nacionalno zakonodavstvo i propise odredbe Sporazuma o sanitarnim i fitosanitarnim mjerama (SPS Agreement) i počela ih upotrebljavati i prije ulaska u WTO kako ove mjere ne bi ograničavale trgovinu. Javnost i transparentnost ovih mjera osigurava obvezno objavljivanje u službenom glasilu Republike Hrvatske, a prije usvajanja poslani su na razmatranje i kritiku profesionalnim i znanstvenim tijelima i nadležnim institucijama. Ocjenjivanje rizika uvoza životinja, životinjskih proizvoda, genetskog materijala i namirnica u skladu je s relevantnim uzorima koje je razvio Međunarodni institut za epizotske bolesti (IOE). Ukoliko takvi uzori ne postoje, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva u suradnji s Hrvatskim veterinarskim institutom i Veterinarskim fakultetom odredit će primjenjivanje mjera. (Nacrt izvješća radne skupine....). Proizvodi koji podliježu sanitarnim mjerama temelje se na kodeksu Međunarodnog ureda za zarazne bolesti, međunarodnim bilateralnim sporazumima o suradnji na području veterine, Zakonu o veterinarstvu (NN 70/97) i međugraničnim konvencijama o usklađivanju granične inspekcije proizvoda. Uvjeti veterinarske i sanitarne inspekcije identični su za isporuke domaćih proizvoda i proizvoda iz uvoza (Jurlin Krešimir, Galinec Davor, 2001, CV 9). Prilikom uvozne kontrole ovih proizvoda, nadležni inspektori uzimaju uzorke i upućuju na analizu ovlaštenim laboratorijima, a postupak kontrole traje tri do četiri dana (Nacrt izvješća.... odg. 134).

Legislativa iz fitosanitarnog područja je sukladna sa standardima, smjernicama i preporukama Međunarodne konvencije za zaštitu bilja (IPPC) i Europske i mediteranske organizacije za zaštitu bilja (EPPO), te s propisima, odlukama ili smjernicama EU. Za uspješan rad granične kontrole i izdavanje dozvola za uvoz potrebno je uvesti adekvatnu opremu kako bi se fitosanitarna inspekcija temeljila na znanstvenim dokazima sukladno Sporazumu o sanitarnim i fitosanitarnim mjerama. Svaka se zabrana trgovine, uključujući trgovinu sjemenjem i biljnim materijalom mora temeljiti na znanstvenim dokazima. Nacionalni institut za zaštitu bilja u poljoprivredi i šumarstvu odgovoran je za procjenu opasnosti od biljnih bolesti.

Zakon o zdravstvenoj ispravnosti i zdravstvenom nadzoru nad namirnicama i predmetima opće uporabe (NN 1/97), Zakon o sanitarnoj inspekciji (NN 27/99), Zakon o otrovima (NN 27/99, 37/99) definira proizvode nad kojima se primjenjuje sanitarna kontrola u cilju očuvanja zdravlja ljudi.

Proces usklađivanja fitosanitarnih propisa sa Sporazumom o sanitarnim i fitosanitarnim mjerama WTO-a završen je tijekom svibnja 1999. godine. Sustav veterinarske inspekcije na graničnim prijelazima posve je usklađen sa zahtjevima EU i Sporazuma o sanitarnim i fitosanitarnim mjerama (Jurlin, 2002, str. 7).

2.2.4.3 Politika izvoznih poticaja

Izvoznim poticajima smatraju se tekuća plaćanja bez protunaknade, koja vladine jedinice vrše poduzećima na osnovi razine njihove proizvodne aktivnosti te na osnovi količina ili vrijednosti roba ili usluga koje proizvode, prodaju ili uvoze. Subvencije mogu biti podešene tako da utječu na razine proizvodnje, cijene po kojima se proizvodi prodaju, ili prihode poduzeća. Za njih je karakteristično da su plative jedino proizvođačima, nikako konačnim potrošačima i da su uvijek tekući transferi, a nikako kapitalni transferi (IMF Government finance statistics Manual 2000).

U vezi s državnim potporama potrebno je apostrofirati položaj Republike Hrvatske kao članice Svjetske trgovinske organizacije (Protokol o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru, NN MU 13/00) koja je prihvatila i obveze iz Sporazuma o subvencijama i kompenzacijskim mjerama (Sporazum o subvencijama i kompenzacijskim mjerama..., NN MU 13/00, 14/00), ali i pretendenta na članstvo u Europskoj uniji koja Ugovorom o EU zabranjuje državama članicama davanje svakog oblika državne potpore pojedinim poduzećima ili industrijama koji remeti ili ugrožava tržišno natjecanje davanjem povlaštenog položaja pojedinom poduzeću (Plan integracijskih aktivnosti RH, str. 50)

Svjetska trgovinska organizacija definira subvencije ([URL:<http://www.wto.org>], 8.6.2004.) kao financijsku pomoć vlade ili javnog tijela, odnosno kada ove institucije direktno transferiraju sredstva (pokloni, zajmovi), ili potencijalne direktne transfere (garancije). Nadalje, u ovu skupinu se ubraja i oprost državnih prihoda, kao i plaćanje privatnim osobama u cilju dovršenja navedenih funkcija.

Stav WTO-a prema izvoznim subvencijama je dvojak. U trenutku formiranja WTO-a 1995. godine dogovoreno je da sve nove članice moraju zadovoljavati kriterije i disciplinu utvrđenu sporazumom, a tada je utvrđeno da ni u industriji ni u poljoprivredi nema izvoznih subvencija. Stare članice uživaju tzv. "nasljedno pravo", ali se i one moraju tome prilagoditi do 2006., iako neke od zemalja traže produljenje tog roka ([URL: <http://www.mei.hr/default.asp?ru=117&gl=200110120000001&sid=&jezik=1>], 07.06.2004).

Oblici u kojima se javljaju državne potpore prema metodologiji Godišnjeg izvješća o državnim potporama Europske komisije su subvencije i donacije, porezni otpisi, olakšice i odgode, izravna ulaganja u korisnika državne potpore, uključujući pretvaranje potraživanja u udio u temeljnom kapitalu korisnika državne potpore,

zajmovi dani korisniku, državne potpore pod uvjetima povoljnijima od prevladavajućih tržišnih uvjeta, državna jamstva itd.⁸

Državne potpore sadržavaju dva fundamentalna elementa: (1) javni rashod ili umanjeње javnih prihoda i (2) korist na tržištu gospodarskom subjektu korisniku državne potpore. Međutim, udio državne potpore, odnosno krajnja financijska korist sadržana u prenesenom nominalnom iznosu, ovisi ponajviše o obliku u kojem je državna potpora dana.

U tu su svrhu određene četiri kategorije državnih potpora. Kategorije su označene slovima A, B, C i D, iza kojih slijede brojevi 1 i 2, označavajući ili proračunsku državnu potporu (1), odnosno potporu dodijeljenu putem proračuna središnje države ili poreznu olakšicu (2), odnosno potporu dodijeljenu putem poreznog sustava, te slovom A ako je udio državne potpore poznat. Primjerice, C1A označava udio državne potpore (A) u zajmu danom pod povoljnijim uvjetima od tržišnih (C1).

Prva kategorija (A) obuhvaća potpore koje su u potpunosti prenesene korisniku. Drugim riječima, udio državne potpore jednak je kapitalnoj vrijednosti potpore. Instrumenti koji se koriste u ovoj kategoriji su poticaji, subvencije kamata prenesene izravno korisniku, porezni krediti (*tax credit*) i ostale porezne mjere u kojima korist ne ovisi o postojanju porezne obveze, porezne olakšice, izuzimanja i umanjenja poreza u kojima korist ovisi o postojanju porezne obveze, smanjenja socijalnih doprinosa, davanja jednaka poticajima, npr. prodaja ili najam nekretnina u javnom vlasništvu po cijeni nižoj od tržišne.

Za kategoriju B nužno je odrediti je li financijski transfer javnih tijela u obliku sudjelovanja u temeljnom kapitalu državna potpora korisniku ili pitanje uključivanja javnog sektora u gospodarsku aktivnost i njegova ponašanja jednakog ponašanju privatnog ulagača pod uobičajenim tržišnim okolnostima. Za ovu je kategoriju karakteristično sudjelovanje u temeljnom kapitalu u bilo kojem obliku uključujući pretvaranje duga (potraživanja) u udio u temeljnom kapitalu.

Treća kategorija (C) obuhvaća transfere u kojima je udio državne potpore ušteda u iznosu kamata korisniku tijekom kojega mu je preneseni kapital na raspolaganju. Financijski transferi imaju oblik zajmova danih pod povoljnijim uvjetima od tržišnih i poreznih otpisa. Udio državne potpore u ovoj kategoriji mnogo je manji od kapitalne vrijednosti transfera. Instrumenti korišteni u ovoj kategoriji su zajmovi iz javnih ili privatnih izvora dani pod povoljnijim uvjetima od tržišnih, sporedni zajmovi iz javnih

⁸ Za razliku od metodologije Europske komisije koja prepoznaje četiri kategorije državnih potpora, metodologija koju koristi Svjetska banka prepoznaje sedam kategorija državnih potpora, odnosno tzv. gotovinske subvencije, kreditne subvencije, porezne subvencije, subvencije ulaganjima, subvencije u dobrima, subvencije javnom nabavom i normativne subvencije.

ili privatnih izvora, predujmovi povrativi u slučaju uspjeha te porezni otpisi (rezerviranja, slobodna ili ubrzana amortizacija itd.).

Posljednja kategorija (D) obuhvaća jamstva izražena u nominalnim iznosima. Udio državne potpore uobičajeno je mnogo niži od nominalnog iznosa budući da udio državne potpore predstavlja korist koju korisnik prima besplatno ili, ako je plaćena premija za pokrivanje rizika, po cijeni nižoj od tržišne. Međutim, ako su na temelju jamstva podneseni gubici, ukupni gubitak, umanjen za plaćene premije, uključuje se u potporu budući da se može smatrati konačnim transferom korisniku. Nominalne vrijednosti jamstava prikazuju se ovdje kao indicija mogućih obveza. Instrumenti državne potpore ove skupne su iznosi pokriveni jamstvima i gubici na temelju jamstava, umanjeni za plaćene premije.

WTO i EU definiraju pretpostavke uvođenja izmjenjenoga sustava državnih potpora u Republici Hrvatskoj kao pravni temelj uvođenja novoga sustava, vodeći se načelom transparentnosti i cjelovitosti prikaza državnih potpora putem izvješća o državnim potporama, učinkovitosti nadzora nad odobravanjem, provedbom i povratom državnih potpora te učinkovitim povezivanju novoga sustava državnih potpora s postojećim hrvatskim pravnim sustavom (Pavletić-Župić, 2001, str. 914)

Premda u pravnoj stečevini Europske zajednice (acquis) ne postoji izričit izuzetak zbog ratnih okolnosti, on je, zbog posebnosti Republike Hrvatske pridodan u propis. Naime, iako ratne okolnosti spadaju pod opću definiciju izvanrednih okolnosti, željelo ih se posebno navesti kako bi se i na općoj razini pojačala i potvrdila obveza državnih potpora u ublažavanju posljedica rata.

Taksativno se navode mogući izuzeci od opće zabrane. To su (Zakon o državnim potporama, NN 47/03):

- državne potpore koje potiču gospodarski razvoj područja s neuobičajeno niskim životnim standardom ili velikom nezaposlenosti. Na temelju SSP-a cijela Republika Hrvatska smatra se takvim područjem četiri godine od njegova stupanja na snagu,
- državne potpore namijenjene promicanju kulture i zaštiti baštine. Prema ovim odredbama moguće su državne potpore medijima, izdavaštvu, filmskoj industriji i sl,
- državne potpore namijenjene provedbi važnih projekata ili otklanjanju teškoća u gospodarstvu,
- mogući izuzetak od opće zabrane su državne potpore namijenjene poticanju određenih gospodarskih djelatnosti ili određenih gospodarskih područja. Prema ovim odredbama moguće su horizontalne državne potpore koje među ostalim uključuju državne potpore malom i srednjem poduzetništvu, istraživanjima i razvoju, zaštiti okoliša, zapošljavanju, obuci, spašavanju i restrukturiranju

gospodarskih subjekata u teškoćama i sl. Nadalje, na temelju ovih odredbi moguće su regionalne državne potpore za razvoj područja Republike Hrvatske koja su nerazvijena ili u nepovoljnijem položaju u odnosu na ostala područja Republike Hrvatske,

- mogući izuzetak od opće zabrane su državne potpore pravnim i fizičkim osobama kojima je na temelju posebnih propisa povjereno obavljanje službe od općeg gospodarskog interesa ili utvrđeno isključivo pravo obavljanja određene djelatnosti, koje bi bez državnih potpora bile onemogućene u obavljanju i provedbi povjerenih im zadaća,
- mogući izuzetak od opće zabrane su državne potpore koje posebnim propisima odredi Vlada Republike Hrvatske, a koje nisu u suprotnosti sa svrhom ovoga Zakona. Konačno, Zakon o državnim potporama (NN 47/03) propisuje kako će Vlada Republike Hrvatske odrediti sadržaj i bitne elemente ocjene sukladnosti navedenih šest vrsta mogućih izuzetaka od opće zabrane državnih potpora.

Osim navedenoga, bitno je potcrtati prijelazni karakter institucionalnog sustava koji se uvodi. Naime, ulaskom u punopravno članstvo Europske unije cjelokupni sustav državnih potpora uveden na ovaj način u hrvatski pravni sustav morat će se izuzeti i ugasiti budući da će svu nadležnost u provedbi odobravanja, nadzora provedbe i povrata državnih potpora preuzeti Europska komisija u čijoj se nadležnosti trenutačno nalazi sustav državnih potpora za područje cijele Europske unije (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01).

Učestalo mijenjanje metodologije proračuna ne dozvoljava praćenje veličine poticaja kroz duž niz godina. U 2002. godini ovi su izdaci iznosili 6.293.648.000 kuna (Zakon o izvršenju..., NN 154/02) i bili su namijenjeni pretežno poljoprivredi, brodogradnji, prometu i turizmu. Sveukupno s lokalnom razinom, državne su potpore 2000. godine iznosile 4,11% BDP-a, a uz kontinuirani pad 2003. godine iznose 2,96% BDP-a (Odgovori na pitanja EU, Tržišno natjecanje, str. 16)

2.2.4.4 Antidampinška i kompenzatorna opterećenja

Izvoz i prodaja robe na stranim tržištima po dampinškim cijenama je oblik nepoštene (unfair) tržišne prakse (Tuđen-Hrastnik, 2002, str. 13). Dampinška cijena je niža u odnosu na mjerila koja postavljaju propisi za takvu praksu, a damping je uvoz robe koji je po vrijednosti niži od normalne cijene (Markusen, 1995, str. 280). Mjerilo za određivanje normalne cijene je cijena sličnoga proizvoda u zemlji izvoznici, cijena sličnoga proizvoda u trećim zemljama ili cijena određena na temelju troškova proizvodnje, prodaje, općih troškova i uobičajene marže u zemlji izvoznici (konstruirana vrijednost) (Mlikotin-Tomić, 2003, str. 8). Drugi kumulativni uvjet za postojanje dampinga je prouzrokovana stvarna šteta (*material injury*) domaćoj

industriji i provedba ispitnog postupka u kojemu su sve okolnosti dampinškog uvoza i nastale štete dokazane.

Hrvatska trgovinska politika do sada uopće nije primjenjivala ovaj instrument u obrani domaćih industrija (Jurlin, 2001, str. 25) što je pretežan slučaj i u ostalim tranzicijskim zemljama gdje se praksa i pravo zaštitnih mjera još nisu razvili u dostatnoj mjeri. Tradicionalne brze i jednostavne mjere povećavanja carina prevladavale su dok je to bilo moguće. Ovo vrijedi osobito za Hrvatsku, koja je WTO-u pristupila relativno kasno.

Hrvatski propisi o dampingu sadržani su u Zakonu o trgovini i čine tek pravni temelj za daljnju regulaciju, koja nikada nije provedena (Zakon o trgovini, NN 49/03). Definicija normalne vrijednosti preuzeta je iz WTO-ova Sporazuma o dampingu (Protokol o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru...). Roba se uvozi po cijeni nižoj od normalne ukoliko je ta cijena niža od prodajne cijene u zemlji izvoznici. U nedostatku podataka o usporednoj cijeni, kao mjerilo se uzima cijena robe iz zemlje podrijetla, cijena izvoza iz treće zemlje ili pak konstruirana cijena (Tuđen-Hrastnik, 2003, str. 34) koja se definira kao cijena niža od prosječnih proizvodnih troškova po jedinici istovrsne ili slične robe u zemlji podrijetla, uvećena za iznos uobičajenih trgovačkih troškova i dobiti (Zakon o trgovini NN 49/03).

Zahtjev za propisivanje antidampinške pristojbe podnosi se ministarstvu nadležnomu za trgovinu i mora sadržavati dokaze o postojanju dampinga, šteti koja nastaje ili bi mogla nastati i dokaz o kauzalnoj vezi. Nakon provođenja ispitnog postupka i uspješnog dokazivanja postojanja dampinga, Vlada propisuje dopunske (antidampinške) pristojbe. Predviđena je obveza preciznijeg definiranja drugih uvjeta za provedbu postupka od strane Vlade (Zakon o trgovini, NN 49/03), ali ta obveza nije ispunjena. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju na sličan način definira damping i postupovna pravila kada se on dokaže (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01)

U dosadašnjoj praksi hrvatske vanjskotrgovinske razmjene, jedino je izvoz željeznih cijevi iz Željezare Sisak bio istraživani u protudampinškom postupku nakon prijave konkurentskih proizvođača iz EU te je 15. svibnja 1993. bila određena konačna dampinška pristojba na uvoz željeznih cijevi u iznosu od 25% (Mlikotin-Tomić, 2002, str. 18). U eventualnim budućim postupcima protiv hrvatskih izvoznika u nedostatku odgovarajućih propisa i službi i naši izvoznici mogu biti obuhvaćeni postupcima i mjerama koje mogu ograničavati ili onemogućiti njihov izvoz i razvoj ili ih čak potpuno onemogućiti.

S obzirom na različita postupovna pravila i na područje primjene (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01), mjerodavne odredbe Zakona o trgovini

(NN 49/03) niti provedbeni propisi doneseni na temelju čl. 38. Zakona o trgovini ne mogu se primijeniti kao dopunski i provedbeni za primjenu SSP-a. Stručne službe i nadležna tijela ustrojena i za pitanja zaštitnih mjera mogla bi obavljati poslove vezane za mjere u skladu WTO-om i SSP-om.

2.2.4.5 Carinski postupak

Carinski postupak predstavlja sve mjere primjenjene kod uvoza robe s ciljem njezine adekvatne evaluacije i naplate propisanih uvoznih pristojbi (Ružić, 2002, str. 18). Svakodnevno se primjenjuje, ali u pojedinim slučajevima tzv. šikanoznog postupka može predstavljati posebnu mjeru s teško procjenjivim stupnjem zaštite.

Sve carine i pristojbe što su se primjenjivale pri uvozu robe, a nisu bile propisane redovnom Carinskom tarifom u Hrvatskoj su uključene u carinske stope, odnosno tarifirane 1996. godine s izuzetkom pristojbe u vrijednosti 60 kuna temeljem deklaracije podnesene na carinski postupak. Pristojba pokriva troškove evidentiranja robe, kontrole dokumentacije, pregleda vozila i robe, unosa podataka, izračuna carina i poreza i ispostavljanje potvrda (Jurlin, 2001, str. 16).

Uzimajući u obzir preporuke WCO-a, odredbe Carinskog zakona EU, te *acquis communautaire* za pristup EU, Carinska uprava Hrvatske je predložila novi Carinski zakon koji je stupio na snagu 1. siječnja 2000. godine. Zakon je simplificirao, ubrzao i pojeftinio postupak carinjenja robe uz povećanje ovlasti carinske službe. Uvedena je Jedinствена carinska deklaracija koja je zamijenila dotadašnje izvozne, uvozne i provozne carinske deklaracije. Osnovni sadržaj toga dokumenta ima jednaka obilježja kao carinski dokumenti EU, što olakšava razmjenu obavijesti nacionalnim carinskim upravama i omogućuje bolji nadzor kretanja robe.

Ograničeni broj carinskih prijelaza s fitosanitarnom i veterinarskom kontrolom uz neadekvatno radno vrijeme izaziva duga čekanja na carinjenje i povećava troškove prijevoznika i vlasnika robe (Galinec, 2000, str. 49). Dodatni problem predstavlja edukacija carinskih djelatnika. Ona se provodi uključivanjem u programe izobrazbe carinskih djelatnika EU, npr. MATTHEUS, ali i moderniziranjem opreme za potrebe carinskog nadzora, primjenu koje uvjetuju odredbe CAP-a.

Određivanje carinske vrijednosti je procedura koju se primjenjuje radi određivanja vrijednosti uvezene robe za potrebe carinjenja. Ona mora biti sukladna s Bruxelleskom konvencijom o vrijednosti i člankom VII. GATT-a (Protokol o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru). Njezin se značaj temelji na činjenici da su u mehanizmu carinske zaštite carinska vrijednost i stopa carine najvažniji elementi utvrđivanja učinaka zaštite. U sustavu carina *ad valorem* carinska

je vrijednost polazna osnova za plaćanje carinskih i poreznih davanja čije nepravilno određivanje može implicirati dvojaki utjecaj – uvoznik plaća manja davanja, a carina ubire manje prihode državi (Tuđen-Hrastnik, 2002, str. 3). U svezi s tim je i Odluka 6.1 Odbora za carinsku vrijednost WTO-a "Slučajevi kada carinska služba ima razloga posumnjati u istinitost ili točnost deklarirane vrijednosti", kojom je teret dokazivanja prenesen sa carinskih djelatnika na uvoznike (Carinski zakon, NN 78/99).

2.2.4.6 Politika javnih nabavki

Pod pojmom "javnih nabavki" obuhvaćen je skup propisa i pravila koji državi, njenim tijelima i tijelima s javnim ovlastima propisuju određene postupke prilikom kupnje roba i usluga, pošto tijela s javnim ovlastima ne stječu samostalno financijska sredstva. Temeljni cilj ovih propisa je osigurati gospodarski opravdano trošenje i nadzor proračunskih sredstava, odnosno sprječavanje uporabe sredstava poreznih obveznika u proizvoljne svrhe (Švaljek, 2003. str. 18)

Prilagođavajući svoje pravni sustav uređenju EU, sve su države srednje i istočne Europe dosad prihvatile ili namjeravaju prihvatiti zakonodavstvo o javnim nabavama, utemeljeno uglavnom na modelu kodeksa nabave (Model Law on Procurement of Goods, Construction and Services, UNCITRAL, 1994.) koji je razvila UN-ova Komisija za međunarodno trgovačko pravo (UNCITRAL) i na smjernicama EZ-a o javnim nabavama (Smjernice Europske unije: 89/665/EEZ, 92/13/EEZ, 92/50/EEZ, 93/36/EEZ, 93/37/EEZ i 93/38/EEZ).

Hrvatska je pristupom WTO-u u studenom 2000. godine preuzela obveze koje proizlaze iz multilateralnih sporazuma u sklopu WTO-a. Plurilateralni sporazumi su fakultativni, akceptirani su tijekom Urugvajskog kruga pregovora, a jedan od njih je i Sporazum o javnim (državnim) nabavama⁹. Hrvatska planira ove godine započeti pregovore vezane uz njegovo prihvaćanje, jer usklađujući svoje zakonodavstvo na području javnih nabava Hrvatska istovremeno udovoljava i zahtjevima koji se pred nju postavljaju unutar Plurilateralnog sporazuma o javnim nabavama.

Polazne osnove u izradi Zakona o javnim nabavkama (NN, 117/01.) sadržane su u zakonima Republike Hrvatske, Ugovoru o pristupanju Republike Hrvatske WTO-u, Plurilateralnom sporazumu o javnoj (državnoj) nabavi WTO-a, Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, smjernicama Europske zajednice u području javnih nabava te u pravilima, modelima i postupcima specijaliziranih međunarodnih institucija za nabavu. Načela na kojima se mora fundirati novi sustav javnih nabavki

⁹ Države potpisnice: EU, SAD, Japan, Kanada, Norveška, Švicarska, Izrael i Južna Koreja

su: načelo učinkovitosti nabave, načelo ravnopravnosti ponuditelja ili natjecatelja, načelo nediskriminacije ponuditelja ili natjecatelja i načelo javnosti i transparentnosti. Postupci javnih nabava, kao i prema dotadašnjoj legislativi (Zakon o nabavi roba, usluga i ustupanju radova, NN 142/97, 32/01), obvezni su za sve nabave u vrijednosti većoj od 200.000 kuna¹⁰ u proračunskoj godini. Pri nabavi robe, nacionalna povlastica za prihvatljive domaće ponuditelje iznosila je 15% od cijene ponuđene robe stranog ponuditelja, uvećane za troškove carine, osiguranja i prijevoza¹¹. Nacionalna povlastica kod cijene radova iznosila je 7,5% od ponuđene cijene radova, te se taj iznos pridodaje ponudama primljenima od stranih ponuditelja, dok je ova povlastica u segmentu usluga iznosila 5%.

Uvjet korištenja nacionalne povlastice je sjedište pravne ili fizičke osobe u Republici Hrvatskoj i najmanje 50% domaće dodane vrijednosti u proizvođačkoj cijeni robe. Pri korištenju nacionalne povlastice za radove ili usluge morao je biti zadovoljen uvjet korištenja najmanje 50% domaće robe i materijala, odnosno uključivanje najmanje 50% domaćih izvođača radova.

Važnost regulacije ovog segmenta ogleda se u podatku kako se postupkom javnih nabava unutar Europske unije ostvaruje više od 720 milijardi EUR na godinu, što je oko 11% GDP-a EU ([\[URL:http://www.europa.eu.int\]](http://www.europa.eu.int), 17.2.2004). U Hrvatskoj se procjenjuje da javne nabave sudjeluju sa 9% u GDP-u (Mjesečni statistički prikaz br. 68, lipanj 2001.) ali procjena koja uključuje i nabavke državnih poduzeća procjenjuje veličinu ovog tržišta na 15% BDP-a (Jurlin 2001. str 76) i prilikom usporedbe sa udjelom u GDP-u država članica EU-a i tranzicijskih zemalja vidljivo je da se taj postotni iznos uklapa ili premašuje raspon od 8 do 12%. Udio javnih nabavki u GDP-u je uvećan posljednjih godina, uvjetovano intenzificiranjem ulaganja u cestogradnju.

Postupak nabave određen je vrlo otvoreno, posebno za ponuditelje iz EU. Domaći ponuditelji nisu posebno tretirani niti jednim stavkom. Ukinuti su preferencijali za domaće proizvođače te nema više kategorije domaćeg i međunarodnog natječaja. Zakonom se na taj način u prvom razdoblju otežava pozicija domaćih proizvođača na domaćem tržištu u odnosu na dosadašnje stanje. Zauzvrat, domaći bi proizvođači trebali dobiti veće tržište EU-a, na kojem je njihova konkurentnost manja. Svaka država članica EU-a sustavom dopuštenih subvencija (npr. prodajnim cijenama, kamatama, provedbom savjetovanja i osposobljavanja, razvojem malog i srednjeg poduzetništva, tehnološkim razvojem, uvođenjem ISO-sustava, inovacijama i istraživanjem u tvrtkama i sl.) te povoljnim zajmovima za gospodarski razvoj, pomaže razvoj malog i srednjeg poduzetništva, odnosno pojedinih područja kako bi se lakše suočili s izazovima tržišta. Pri tome su javne nabave važan instrument.

¹⁰ cca 26.700,00 EUR

¹¹ CIF cijena, sukladno INCOTERMS 2000

Važnost Zakona o javnoj nabavi (NN, 117/01) presudna je u kontroli proračunskih sredstava i gospodarstvu u cjelini, stoga je bitno osigurati jednake uvjete nadmetanja. Postavlja se pitanje potrebe zaštite domaće proizvodnje i dilema je li nepostojanje nacionalne povlastice štetno za hrvatsko gospodarstvo. Sukladno potpisanim međunarodnim sporazumima, ne postoji obveza Hrvatske za odbacivanjem nacionalne povlastice već u prvoj fazi prilagodbe svojeg zakonodavstva javnih nabavki. Takva obligacija nije dogovorena u pregovorima prilikom prijema Hrvatske u WTO, niti u vezi s približavanjem EU, već je definirano prijelazno razdoblje.

Za potpunu liberalizaciju tržišta javnih nabava prema WTO-u, Hrvatskoj je ostavljeno razdoblje prilagodbe od četiri godine, a u pregovorima oko Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju dogovoreno je da će RH otvoriti tržište javnih nabava tvrtkama iz zemalja članica EU-a u roku od tri godine nakon stupanja SSP-a na snagu. Prema predviđanjima i iz iskustava drugih država kandidatkinja, ratifikacija SSP-a u europskim parlamentima traje oko dvije godine u idealnim okolnostima, te međunarodne obveze Hrvatskoj dozvoljavaju još gotovo pet godina primjene nacionalne povlastice u javnim nabavama.

2.2.4.7 Normizacija i mjeriteljstvo

Osiguranje slobodnog kretanja roba, usluga i kapitala od presudne je važnosti u funkcioniranju svakog tržišta, a zapreku, prvenstveno u kretanju roba i usluga čine neusklađeni tehnički zahtjevi kojima proizvod, postupak ili usluga moraju udovoljiti kako bi se slobodno mogli staviti u promet na tržištu. Postojanje različitosti u tehničkim zahtjevima predstavlja zapreku koja se naziva “tehničkom zaprekom trgovini” (Matasović, 2002. str. 4)

Posjedovanjem sukladnoga tehničkog zakonodavstva i tehničkih normi smanjuje se netransparentnost u odnosima na tržištu, smanjuju se troškovi dokazivanja sukladnosti i otvaraju vrata djelovanju pod istim uvjetima na svjetskom ili hrvatskom tržištu.

Temeljni cilj Hrvatske u srednjeročnom razdoblju je prilagodba i priključivanje EU. Osamostaljenjem, Hrvatska je preuzela tehničko zakonodavstvo bivše države, ali je novonastalo redestiniranje trgovinskih tijekova uvjetovalo potrebu za adoptiranjem tehničkih propisa EU. Tehničke zapreke u trgovini čine bitan segment ukupne prilagodbe, a one su posljedica različitosti industrijske prakse i tehničke regulative u pojedinim zemljama članicama EU. Dualizam ovog problema ogleda se u zapreci za prodaju robe iz EU na trećim tržištima, ali i za prodaju roba ne-EU porijekla na tržištu EU.

Usklađenjem, odnosno uklanjanjem tehničkih barijera Hrvatska postaje transparentna za kretanje roba i usluga, što otvara mogućnost podizanja tehničke razine na razinu EZ-a. Istodobno, parcijalno preuzimanje rješenja iz tehničkog zakonodavstva EU stvara konfuziju i koliziju s pojedinim nacionalnim propisima. Iskustva iz EU koja su dovela do "Novog pristupa" (New Approach, 1985.) u tehničkim propisima mogu nam poslužiti kao putokaz u adoptiranju. Hrvatska je počela usklađivati svoje propise u razdoblju prije ulaska u WTO kada je započela primjenjivati zahtjeve sporazuma o tehničkim zaprekama trgovini (TBT Agreement), iz čega proizlazi kako tehnički standardi nisu uspostavljeni niti ih se primjenjuje radi ograničavanja trgovine (Jurin Krešimir, Galinec Davor, 2001, str 59.) Tehnički propisi na snazi u Hrvatskoj prilagođene su međunarodne norme ISO/IEC/EN, sadržane u referentnom Zakonu o normizaciji (NN, 55/96) a ujedno je Hrvatska članica međunarodnih normizacijskih organizacija ISO, IEC i europskih CEN, CENELEC, ETSI, čime je zadovoljeno zahtjevima EU-a (Matasović Miroslav, 2002.). Državni inspektorat (Zakon o državnom inspektoratu, NN 76/99) provodi nadzor kakvoće uvoznih proizvoda, a troškove postupka snosi uvoznik, prema Uredbi o naknadi troškova nadzora kakvoće proizvoda Vlade RH (Dominis, 2000, str 39.)

Uspostavom tehničkog zakonodavstva sukladnog EZ-u pruža se Hrvatskoj mogućnost uspostavljanja kriterija za sprječavanje uvoza loše ili nekvalitetne robe na domaće tržište, a s druge strane, za sposobne i tehnički razvijene hrvatske poduzetnike otvara se mogućnost djelovanja na europskom tržištu i stvaranja trajnih i partnerskih odnosa s poduzetnicima iz EU-a, ali i mogućnost međusobnog priznavanja dokumenata, ispitivanja, certifikacije i akreditacije, što će stvoriti uvjete za izostavljanje ponavljanja ispitivanja i certificiranja.

Postojanje hrvatskog tehničkog zakonodavstva sukladnoga zakonodavstvu EZ-a ujedno omogućuje smanjenje tehničkih barijera slobodnom kretanju roba i usluga iz EU-a u Hrvatsku. Postojanjem usklađenog tehničkog zakonodavstva, partneri i gospodarstvenici ulaskom na hrvatsko tržište ulaze u tržišni prostor jednakih zahtjeva. Nadzor nad tržištem postaje lakši, jer roba koja se stavlja na tržište mora u zemlji nastanka zadovoljiti iste zahtjeve, mora biti ispitana prije stavljanja na tržište, a hrvatskim ispitnim i certifikacijskim organizacijama pruža se mogućnost osposobljavanja za ispitivanje i potvrđivanje sukladnosti prema odrednicama propisanim u EZ-u. Bez akreditiranih i ovlaštenih ispitnih laboratorija, hrvatsko gospodarstvo doći će u inferioran položaj. Za ostvarenje SSP-a, pitanje strukture i opremljenosti ispitnih i certifikacijskih organizacija je jedna od ključnih zadaća.

Ugovorom o Europskoj uniji zahtjeva se od proizvođača ili njegova zastupnika označavanje proizvoda koji se pušta u promet znakom "CE" i, sukladno zahtjevima pojedine smjernice, davanje "Izjave dobavljača".

Označavanjem i izjavom dobavljača proizvođač ili njegov zastupnik potvrđuje da je proizvod sukladan temeljnim zahtjevima. Proizvođač ili njegov zakoniti predstavnik sukladnost proizvoda sa smjernicama vidno označava naznačenim CE-znakom. U svim smjernicama koristi se jedinstveni znak.

Propisano je da se znak koji se stavlja na proizvod, koji je sukladan smjernici, sastoji od slova "CE" i na zakonom uređenom području karakterističnog broja ovlaštene organizacije koja je provjerila proizvod. Taj broj ovlaštena organizacija dobiva u registru EU-a.

2.2.4.8 Zaštita potrošača

Opći cilj uređivanja tržišta je zaštita zdravlja ljudi i interesa potrošača te njegovo učinkovito djelovanje u Republici Hrvatskoj. (Odgovori na pitanja EU, str. 31 – sloboda kretanja roba). Zaštita potrošača predstavlja civilizacijsko dostignuće, ali i idealan poligon za zaštitne mjere od robe stranog podrijetla pod izlikom očuvanja okoliša, zdravlja ljudi i životinja i sl.

Strategijski dokument integracijskih aktivnosti 1999. godine zaključuje kako Zakon o zaštiti potrošača ne postoji. Postojeći propisi nisu dostatni te neusklađeni ili nedovoljno usklađeni s pravom zaštite potrošača EU, uz opću ocjenu niske razine svijesti o potrebi zaštite. (Plan integracijskih aktivnosti Republike Hrvatske, 1999, str. 295)

Zaštita potrošača, u smislu fizičkih osoba koje na tržištu djeluju za svoje neprofesionalne potrebe, u Hrvatskoj je tijekom vremena prepoznata i priznata kao područje koje treba posebnu politiku zaštite, u čemu je najznačajniju ulogu imala EU i Vlada RH, a ne odnosna skupina. Radi toga je Zakon o zaštiti potrošača donesen tek 2003. godine. Izvan područja koja uređuje ovaj zakon, a u kojem su uključene i odredbe o nepoštenim ugovornim odredbama, posebnim propisima se uređuju obveze i postupanje proizvođača i davatelja usluga radi stavljanja sigurnih proizvoda na tržište, neovisno da li ih koriste fizičke ili pravne osobe. (Odgovori na pitanja EU, str. 1 – Zaštita potrošača i zdravlja)

Udruge za zaštitu potrošača kao nezavisni auditori tržišta, na osnovu Zakona o zaštiti potrošača (NN 96/03), mogu pred nadležnim sudom pokrenuti postupak kojim traže od suda nalažanje prestanka poslovne prakse koja je suprotna zakonu određenom trgovcu ili operateru sredstava za daljinsku komunikaciju. Udruge također mogu pred nadležnim sudom pokrenuti postupak kojim od suda traže da određenom trgovcu, skupini trgovaca iz istog sektora gospodarstva ili njihovim interesnim udrugama, zabrani korištenje nepoštenih ugovornih odredbi u standardnim ugovorima. Udruge

također pokreću pred nadležnim sudom postupke kojima od suda traže da naloži prekid zavaravajućeg, odnosno nedopuštenog komparativnog oglašavanja, ili postupke kojima od suda traže zabranu objavljivanja još neobjavljenog zavaravajućeg, odnosno nedopuštenog komparativnog oglašavanja. (Odgovori na pitanja EU, str. 5 – Zaštita potrošača i zdravlja). S obzirom na proračunsko financiranje upitna je njihova neovisnost od centralne vlasti, koja pod politikom zaštite potrošača može koristiti udruge za promicanje bitno drugačijih interesa od inicijalnih.

Svijest potrošača o potrebi zaštite je na niskoj razini, te se zakon o njihovoj zaštiti primjenjuje od 8. rujna 2003. godine, a usvojen je tek u okviru pretpristupnih prilagodbi zakonodavstva Hrvatske. Program obrazovanja, informiranja i program podizanja svijesti o pitanjima zaštite potrošača razvija se uz pomoć projekta programa CARDS za zaštitu potrošača (Capacity Building in the Area of Consumer Protection) i Nacionalnog programa za zaštitu potrošača kojeg će donijeti Sabor do kraja 2003. godine. U sklopu programa CARDS 2002, Ministarstvo gospodarstva i Državni inspektorat korisnici su projekta koji kao jedan od ciljeva ima unapređivanje stručnog znanja djelatnika državnih tijela o pitanjima zaštite potrošača. U sklopu projekta izvršit će se analiza potreba za stručnim usavršavanjem te provesti odgovarajući obrazovni programi. (Odgovori na pitanja EU, str. 5 – Zaštita potrošača i zdravlja)

Djelokrug hrvatske politike zaštite potrošača bazira se na dva temeljna sektora.

- *opća sigurnost proizvoda.* U listopadu 2003. g. izrađen je Zakon o općoj sigurnosti proizvoda (NN 158/03) kojim se u hrvatsko zakonodavstvo preuzima Direktiva 2001/95/EZ. Navedenim zakonom iz Direktive 2001/95/EZ preuzimaju se definicije pojmova proizvod, siguran proizvod, opasni proizvod, ozbiljni rizik, proizvođač, distributer, povlačenje proizvoda i sprječavanje distribucije proizvoda, te se obveze proizvođača i distributera prilikom stavljanja sigurnih proizvoda na tržište uređuju u skladu sa zahtjevima iz Direktive.
- *odgovornost za neispravne proizvode.* Odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom uređena je člankom 179. Zakona o obveznim odnosima (NN 53/91., 73/91., 111/93., 3/94., 112/99.) koji je sukladan s Direktivom 85/374/EEZ. Stavkom 1. toga članka propisano je da tko stavi u promet neku stvar koju je proizveo, a koja zbog nedostatka za koji on nije znao predstavlja opasnost štete za osobe ili stvari, odgovara za štetu koja bi nastala zbog tog nedostatka. Stavkom 2. istoga članka propisano je da proizvođač odgovara i za opasna svojstva stvari ako nije poduzeo sve što je potrebno da štetu, koju je mogao predvidjeti, spriječi upozorenjem, sigurnom ambalažom ili drugom odgovarajućom mjerom.

Zbog nerazvijene svijesti potrošača o potrebi zaštite, pretežnu brigu o ispunjavanju njihovih prava vode inspeksijske službe. Tijekom 2002. godine Državni inspektorat zaprimio je oko 10.100 pritužbi građana, koje su se odnosile na zaštitu njihovih prava kao potrošača. Pritužbe su uglavnom podnosili potrošači, u pravilu fizičke osobe, po

kojima su inspektori odmah reagirali i poduzimali propisane upravne i kaznene mjere. Zahvaljujući aktivnosti inspektora Državnog inspektorata, svi opravdani zahtjevi potrošača su pozitivno riješeni. Tako je obavljeno 10.100 inspekcijskih nadzora po pritužbama potrošača, donijeto 205 upravnih rješenja, kojima je trgovcu naređeno da postupi u skladu s opravdanim zahtjevom potrošača i podnijeto ukupno 890 zahtjeva nadležnim Prekršajnim sudovima.

Za razliku od prijava potrošača, po službenoj dužnosti izvršeno je ukupno 72.690 inspekcijskih nadzora, po kojima je podnijeto 5530 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, donijeto 1.450 upravnih rješenja i do otklanjanja utvrđenih nepravilnosti stavljeno izvan prometa robe u vrijednosti od 41.588.173 kuna. (Odgovori na pitanja EU, str. 21 – Zaštita potrošača i zdravlja). Relativno mali udio robe povučene iz prodaje u odnosu na količinu koja sudjeluje na tržištu svjedoči kako korištenje zaštite potrošača nije zloupotrijebljeno u svrhu ograničavanje pristupa hrvatskom tržištu.

2.2.4 Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR)

Potporu izvoznoj strategiji moguće je pružiti i kroz mehanizam izvoznih kredita, odnosno osiguranja izvoznih rizika. U hrvatskome bankarskom sustavu HBOR ima ulogu državne razvojne i izvozne banke osnovane sa svrhom unapređenja nacionalne trgovine i osiguranje financijske potpore nacionalnom izvozu. Izvoznju se strategiju, međutim, ne može svesti samo na odobravanje kredita, jamstava ili nekih drugih oblika potpore. Nedovoljno znanje o međunarodnom poslovanju kod 98.5% malih tvrtki u SAD-u (Kovačić, 2000, str. 54) dovoljan je razlog za razvoj niza specijaliziranih usluga kod HBOR-a i u Hrvatskoj. Najznačajniju aktivnost HBOR-a predstavlja promicanje hrvatskog izvoza, kojom se hrvatskim gospodarstvenicima pruža mogućnost konkurentnijeg izlaska na inozemna tržišta ([[URL:http://www.hbor.hr](http://www.hbor.hr)], 22.03.2004.).

Financiranje se provodi putem sljedećih programa kreditiranja namijenjenih isključivo izvoznicima:

- Program kreditiranja priprema roba za izvoz i izvoza roba - kreditira se isključivo priprema izvoza i izvoz roba, dok je izvoz usluga isključen, izuzevši izvoz graditeljskih usluga te ukoliko je izvoz usluga neposredno vezan uz izvoz roba (montaža i sl.), ukoliko se radi o uslugama dorade ili izvoza na osnovu detašmana (Međudržavnih ugovora). Kod usluga dorade može se kreditirati samo faza izvoza. Također, kreditna sredstva mogu se koristiti za kreditiranje pripreme proizvodnje za izvoz kapitalnih dobara.
- Program kreditiranja izvoza kapitalnih dobara kreditiranjem banaka/kupaca u inozemstvu Kredit kupcu, odnosno njegovoj poslovnoj banci odobrava se u cilju

osiguravanja promptne naplate izvoznog posla hrvatskom izvozniku kapitalnih dobara, na način da se po ispunjenju propisanih preduvjeta izravno vrše isplate prema izvozniku iz sredstava kredita, a kredit otplaćuje kupac u inozemstvu ili njegova poslovna banka.

- Program kreditiranja dobavljača - kredit dobavljača odobrava se s ciljem osiguravanja promptne naplate izvoznog posla na način da se po ispunjenju propisanih preduvjeta isplate obavljaju prema dobavljaču.
- Program kreditiranja izvoza okvirnim kreditnim linijama banaka inozemnih kupaca - Kredit poslovnoj banci inozemnog kupca odobrava se u cilju promptne naplate izvoznog posla hrvatskom izvozniku, na način da se po ispunjenju preduvjeta sukladnih ugovoru o kreditu isplate izravno obavljaju izvozniku iz kredita, a kredit otplaćuje poslovna banka inozemnog kupca.

Osim toga, u okviru HBOR-ovih programa, izvoznicima se omogućuje odobravanje kredita uz povoljnije kamatne stope, a izvoznicima se smatraju gospodarski subjekti kojima prihod od prodaje u inozemstvu čini najmanje 30% prihoda od prodaje. HBOR također obavlja i poslove kratkoročnog i dugoročnog osiguranja izvoznih poslova od političkih i komercijalnih rizika u ime i za račun Republike Hrvatske.

2.3 Posebnosti hrvatske vanjskotrgovinske politike

Kompleksnost hrvatske vanjskotrgovinske politike u trenutku stvaranja zone slobodne trgovine s EU dodatno naglašavaju sporazumi o liberalizaciji trgovine s drugim državama.

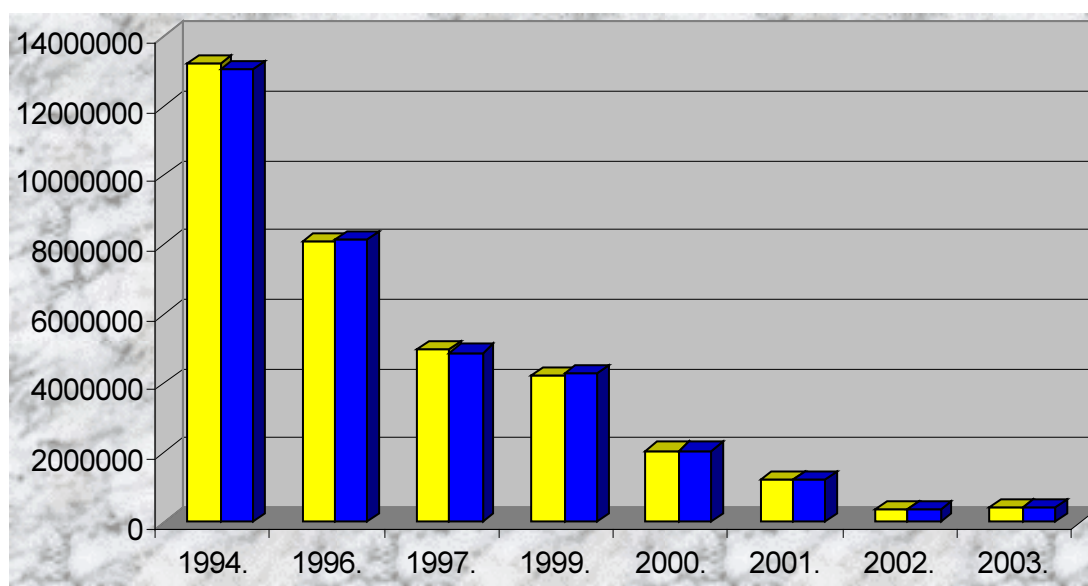
2.3.1 Sporazum o malograničnom prometu s Italijom

Formiranje granica na mjestima dotadašnjeg jedinstvenog carinskog i državnog teritorija razdvaja kontinuum određenog područja i otežava funkcioniranje gospodarstva. Stoga se formiraju zone u kojima se odvija malogranični promet kao specifičan oblik vanjskotrgovinske razmjene između pograničnih područja, koji se odvija na osnovi posebnih međunarodnih sporazuma i uz posebne olakšice (Aćimović, 1988, str. 71). Republika Hrvatska, kao sljednik Jugoslavije, preuzela je Sporazum o malograničnom prometu potpisan između Italije i Jugoslavije 31. ožujka 1955. godine, tzv. Tršćanski sporazum. Njegov je cilj bio stvoriti jedinstven režim u cijelom pograničnom području između dviju zemalja na područjima općina Trst, Buje, Kopar, Sežana i Nova Gorica¹² sa značajnim olakšicama koje će omogućiti proširenje robne razmjene (Sporazum o malograničnom prometu..., 1957, MU 68/56). Ovi

¹² danas na teritoriju Republike Italije, Republike Slovenije i Republike Hrvatske

sporazumi imaju karakter lokalnih trgovinskih i platnih sporazuma, a razmjena po kvotama predviđenim robnim listama. Veličina razmjene kretala se od 15 do 20 % ukupne robne razmjene dviju zemalja tijekom 80-ih godina, ali liberalizacijom vanjskotrgovinske razmjene značaj slabi (grafikon 2.1).

Grafikon 2.1: Malogranična robna razmjena prema Sporazumu o malograničnom prometu između Hrvatske i Italije od 1994. do 2003. godine u USD

Izvor: Izvješće o poslovanju Istarske kreditne banke Umag d.d., 1994, 1996, 1997, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003. godine

Dezintegracijski procesi na tlu bivše Jugoslavije uzrokovali su današnje stanje kada Hrvatska koristi segment Sporazuma za razmjenu roba između teritorija općina Buja i Trsta. Sporazum je tijekom 90-ih godina često bio zloupotrebljavan, a proizvodi uvezeni temeljem njega prodavani i na teritoriju ostatka države (Izvješće o poslovanju Istarske kreditne banke Umag d.d. 1997. godine). Potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju omogućilo je bescarinsku razmjenu za većinu proizvoda RH i EU te je Sporazum koristi samo za poljoprivredne proizvode. Integracijskim aktivnostima Hrvatske prema EU značenje Sporazuma će se potpuno ugasiti.

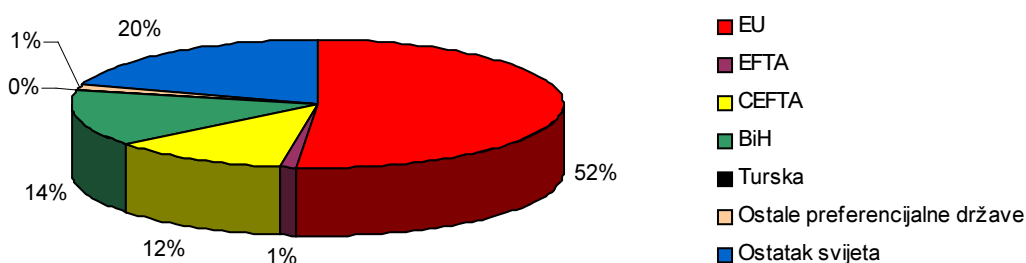
2.3.2 Erozijski carinskog sustava

Rezultat vjerovanja GATT-a i WTO-a o štetnosti carina za svjetsko blagostanje na tragu je sprovođenja MFN klauzule. Međutim, unatoč klauzuli najpovlaštenije nacije, WTO dozvoljava uzajamno snižavanje ili ukidanje carinske zaštite između dviju država uz uvjet nepovećavanja zaštite prema trećim državama.

Opće europski trend erozije carinskog sustava, odnosno brojnih izuzeća od jedinstvene carinske tarife temeljem primjene raznih bilateralnih preferencijalnih trgovinskih sporazuma, ne mimoilazi niti Hrvatsku. Uz najvažniji sporazum prema značenju za hrvatsku robnu razmjenu, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, Hrvatska je članica CEFTE, a u primjeni su i sporazumi s Europskim udruženjem slobodne trgovine (EFTA), Makedonijom, Bosnom i Hercegovinom, Litvom, Turskom i Albanijom. Sporazum o slobodnoj trgovini sa Srbijom i Crnom Gorom je dogovoren, primjena se očekuje sredinom 2004. godine nakon ratifikacije u parlamentima.

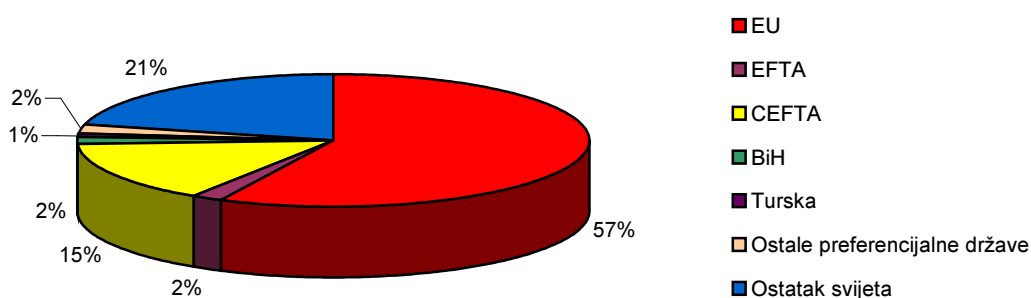
Ukupno se 79,6% izvoza (grafikon 2.2) plasira na tržišta država s kojima je potpisan preferencijalni sporazum o trgovini uz 78,8% uvoza (grafikon 2.3) s navedenih tržišta.

Grafikon 2.2: Izvoz roba prema zemlji namjene 2001. godine

Izvor: izračunao autor prema Statističkom ljetopisu Hrvatske 2003., 2004, str. 357-358

Grafikon 2.3: Uvoz roba prema zemlji podrijetla 2001. godine

Izvor: izračunao autor prema Statističkom ljetopisu Hrvatske 2003., 2004, str. 357-358

2.3.3 Slobodne carinske zone

Kontinuitet carinskog prostora jedne države narušava se integracijom s drugim državama ili uspostavom slobodnih carinskih zona. Formiranje slobodnih carinskih zona je najčešće vezano uz luke ili granična područja, s ciljem povećanja konkurentnosti kroz odgodu (kod uvoza u carinski prostor Hrvatske) ili neplaćanje carina (kod izvoza u treća zemlje nakon dorade, prerade, skladištenja) (Zakon o slobodnim zonama, NN 44/96). Slobodnom zonom i slobodnim skladištem smatraju se dijelovi carinskoga područja i prostori u carinskome području odijeljeni od ostaloga carinskog područja gdje se za stranu robu smatra da nije u carinskome području Republike Hrvatske u svrhu naplate uvozne carine i primjene trgovinskih mjera pri uvozu, uz uvjet da roba nije puštena u slobodni promet ili da nije stavljena u drugi carinski postupak ili uporabu, odnosno da nije trošena ili rabljena drukčije od uvjeta uređenih carinskim propisima, te na domaću robu namijenjenu izvozu, za koju postoje posebni propisi na osnovi njezina smještaja u slobodnu zonu ili skladište, primjenjuju se mjere koje bi se primijenile pri izvozu takve robe (Carinski zakon, NN 78/99).

3. ADOPTIRANJE SPORAZUMA O STABILIZACIJI I PRIDRUŽIVANJU

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju predstavlja nov oblik povezivanja EU s trećim zemljama i svojevrsan je pandan Sporazumima o pridruživanju koji su u pretpristupnom periodu potpisale države srednje i istočne Europe. S obzirom na težnju Hrvatske za pristupom EU, ovaj će Sporazum dugoročno odrediti vanjskotrgovinsku politiku Hrvatske i od iznimnog je značenja za cjelokupno gospodarstvo.

Inauguracija politike regionalnog pristupa EU prema novim državama-kandidatima započela je u proljeće 1997. godine čime odnosi Hrvatske i Unije stagniraju, a Hrvatska je tek uživala godišnje autonomne trgovinske povlastice (Plan integracijskih..., 1999, str. 43). Nastojanja Hrvatske uvijek su bila u pravcu individualnog pristupa EU sukladno uspjehu vlastitih reformi. U proljeće 1999. godine usporedo s izbijanjem kosovske krize Unija je počela pripremati sveobuhvatnu politiku prema Jugoistočnoj Europi. Riječ je o procesu stabilizacije i pridruživanja koji je usmjeren na razvoj odnosa Europske unije s Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom, Makedonijom i Saveznom Republikom Jugoslavijom¹³. Glavne sastavnice procesa stabilizacije i pridruživanja čine: (1) sklapanje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, (2) asimetrične trgovinske povlastice i druge

¹³ danas Srbija i Crna Gora

gospodarske i trgovinske odnose, (3) gospodarsku i financijsku pomoć (CARDS, proračunska pomoć i potpora bilanci plaćanja), (4) pomoć u demokratizaciji i civilnom društvu, (5) humanitarnu pomoć izbjeglicama i povratnicima, (6) suradnju u području pravosuđa i unutarnjih poslova, (7) razvoj političkog dijaloga. (Što Hrvatskoj donosi Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju?, 2001, str 5-6).

U lipnju 1999. godine usvojen je Pakt o stabilnosti u Jugoistočnoj Europi koji je osmišljen kao daljnji važan mehanizam promicanja zajedničke strategije stabilnosti i razvitka toga dijela Europe. Cilj Pakta kao svojevrsnoga procesa jest olakšavanje i potpora državama jugoistočne Europe na putu ka punoj integraciji u euroatlantske strukture te u jačanju regionalne suradnje.

3.1 Specifičnosti nove generacije Europskih sporazuma

U "Programu rada Vlade Republike Hrvatske u razdoblju 2000. – 2004." od 8. veljače 2000. godine jasno je istaknuto kako je strateški cilj Republike Hrvatske uspostavljanje ugovornih odnosa s Europskom unijom kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). SSP je međunarodni ugovor, čijim stupanjem na snagu Hrvatska postaje pridružena članica EU. Riječ je o ključnom institucionalnom koraku prema ostvarivanju punopravnog članstva u EU, a nastavno na zaključke Europskog vijeća u Santa Maria da Feiri od 19. - 20. lipnja 2000. godine, u kojima se po prvi puta govori i o Hrvatskoj kao potencijalnom kandidatu za članstvo u EU.

Zaključivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01) uspostavlja se ugovorni odnos između Republike Hrvatske i Europske unije. Sporazum predstavlja pravni temelj odnosa Republike Hrvatske i Europske unije i omogućava postupne pripreme za ostvarenje punopravnog članstva u Europskoj uniji.

Tijekom 2000. godine intenziviran je politički (predsjednik, premijer, ministar vanjskih poslova i ministar za europske integracije) i stručni dijalog (Zajednička konzultativna radna skupina) s EU na svim razinama. Republika Hrvatska je ujedno ispunila niz uvjeta na područjima politike, demokracije, civilnog društva, gospodarstva, te regionalne stabilnosti i suradnje, a u skladu s politikom uvjetovanosti EU. Stoga je Europska komisija pripremila pozitivno Izvješće o izvedivosti pregovora o SSP-u 24. svibnja 2000. godine, koje je Vijeće ministara usvojilo u zaključcima od 13. - 14. lipnja 2000. godine. Tom prigodom je Vijeće pozvalo Komisiju na pripremanje smjernica za pregovore s Hrvatskom. Komisija je 19. srpnja 2000. godine usvojila Preporuku za Odluku Vijeća ministara kojom se Komisija ovlašćuje za početak pregovora o SSP-u (Smjernice za vođenje pregovora.... 2000, str 5.)

SSP je središnji instrument “Procesa stabilizacije i pridruživanja za države jugoistočne Europe” (PSP), koji je kao novu politiku EU Vijeće na prijedlog Komisije usvojilo 21. lipnja 1999. godine. PSP predstavlja okvir za razvoj suradnje između EU i njime obuhvaćenih država (Republika Albanija, Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, Republika Makedonija i Savezna Republika Jugoslavija). PSP se temelji na zaključcima Vijeća od 29. travnja 1997. godine, kao i zaključcima Europskog Vijeća od 4. lipnja 1999. godine u Kölnu.

SSP predstavlja novu generaciju sporazuma o pridruživanju, te je prilagođen svakoj državi uključenoj u PSP, a za njegovo sklapanje potrebno je ispunjavanje niza uvjeta, kao i učinkovit doprinos regionalnoj suradnji. SSP obuhvaća političke, gospodarske i trgovinske odnose među strankama.

Sa stajališta EU, SSP je povlašteni sporazum, koji treba pridonijeti gospodarskoj i političkoj stabilizaciji Hrvatske, ali i regije u cjelini, te uspostavi bliskih i dugoročnih veza između ugovornih stranaka, dakle Europskih zajednica i njihovih članica, te Hrvatske.

Pripremajući se za početak pregovora o SSP-u s EU, Vlada Republike Hrvatske je temeljito analizirala nacrt SSP-a između Republike Makedonije i EU, kao i ranije sporazume o pridruživanju koje je EU sklapala s državama Srednje i Istočne Europe – trenutnim kandidatima za članstvo. Ujedno, diplomatskim putem Vlada je prikupljala saznanja o dovršavanju pregovaračkog mandata koji će Vijeće ministara povjeriti Komisiji na sastanku 20. studenoga 2000. godine. Predviđeno svečano otvaranje pregovora o SSP-u u okviru Zagrebačkog sastanka na vrhu 24. studenoga 2000. godine predstavlja početak procesa ugovornog uređenja odnosa između RH i EU.

Namjera je RH da se punim nazivom SSP-a jasno definira da: “Sporazum uspostavlja pridruživanje između Europskih zajednica i njihovih članica, djelujući u okviru Europske unije, s jedne strane, i Republike Hrvatske s druge strane”. Na taj način RH želi zajamčiti istovjetno značenje SSP-a sa Sporazumima o pridruživanju (tzv. Europski sporazumi) koje su s EU sklapale države Srednje i Istočne Europe (Smjernice za vođenje... 2002, str. 9).

Sklapanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Hrvatska postaje pridruženom članicom Europske unije čime se potvrđuje status potencijalnoga kandidata za punopravno članstvo u EU. Sporazumom je naglašen individualni pristup u valorizaciji postignuća Hrvatske u približavanju Uniji, što znači da se približavanje punopravnomu članstvu temelji na individualnim sposobnostima prihvatanja europskih standarda i kriterija, postignućima u izgradnji regionalne stabilnosti i pojedinačnim rezultatima u provedbi obveza koje proizlaze iz pridruženoga članstva.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju pripada novoj generaciji sporazuma o pridruživanju Europskoj uniji koji su kreirani za države jugoistočne Europe obuhvaćene procesom stabilizacije i pridruživanja. Temeljni okvir Sporazuma je identičan sadržaju ugovora potpisanih s današnjim državama kandidatkinjama za članstvo u Uniji, Europskim sporazumima o pridruživanju (Zakon o ratifikaciji..., Ur. list MP 13/97, 24/07/97), a to su: opća načela, politički dijalog, slobodno kretanje roba, usluga, radnika i kapitala, pravo poslovnoga nastana, usklađivanje zakonodavstva, suradnja u području pravosuđa i unutarnjih poslova, politike suradnje, financijska suradnja te institucionalne, opće i završne odredbe. Pored svega navedenog, u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju apostrofira se njegov politički, tj. stabilizacijski aspekt, posebno u poglavlju o regionalnoj suradnji. Stabilizacija se odnosi na daljnju normalizaciju stanja u državama obuhvaćenim procesom stabilizacije i pridruživanja, kao i na unapređivanje njihove međusobne suradnje (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01).

Pretežno gospodarski karakter Sporazuma narušen je obvezom Hrvatske na nastavljane i promicanje suradnje i dobrosusjedskih odnosa s drugim zemljama regije, uključujući i odgovarajuću razinu uzajamnih koncesija glede kretanja osoba, roba, kapitala i usluga, te razvoj projekata od zajedničkoga interesa, poglavito projekata koji se odnose na povratak izbjeglica i borbu protiv organiziranoga kriminala, korupcije, pranja novca, ilegalnih migracija i krijumčarenja. Ovu se obvezu smatra ključnim čimbenikom u razvoju odnosa i suradnje između stranaka čime se pridonosi regionalnoj stabilnosti (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01, čl. 4).

Sukladno svojoj opredijeljenosti za mir i stabilnost kao i za razvoj dobrosusjedskih odnosa, Hrvatska se obvezala djelatno promicati regionalnu suradnju. Zajednica će ujedno svojim programima tehničke pomoći pružati potporu projektima regionalnog ili prekograničnog značaja.

S hrvatske točke gledišta posebno je sporan članak o započinjanju pregovora s državom ili državama koje su već potpisale Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju radi sklapanja dvostranih ugovora o regionalnoj suradnji čiji će cilj biti povećanje opsega suradnje među tim zemljama.

Glavni elementi tih ugovora bit će: (1) politički dijalog, (2) uspostava područja slobodne trgovine između stranaka u skladu s odgovarajućim odredbama WTO-a, (3) uzajamne koncesije glede kretanja radnika, prava poslovnoga nastana, pružanja usluga, tekućih plaćanja i kretanja kapitala, te drugih politika koje se odnose na kretanje osoba, na razini predviđenoj ovim Sporazumom, (4) odredbe o suradnji na drugim područjima bez obzira jesu li obuhvaćena ovim Sporazumom, poglavito na području pravosuđa i unutarnjih poslova. Primjereno potrebi, ti će ugovori sadržavati

odredbe o osnivanju potrebnih institucionalnih mehanizama. Ti će se ugovori sklopiti u roku od dvije godine od stupanja na snagu ovoga Sporazuma. Spremnost Hrvatske da sklopi takve ugovore bit će preduvjet daljnjega razvoja odnosa između Hrvatske i Europske unije (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01, čl. 12).

Hrvatska je obvezna sudjelovati u regionalnoj suradnji s ostalim zemljama koje su obuhvaćene procesom stabilizacije i pridruživanja u nekim ili svim područjima suradnje obuhvaćenim ovim Sporazumom, poglavito u onima od zajedničkoga interesa. Takva suradnja treba biti u skladu s načelima i ciljevima ovoga Sporazuma (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01, čl. 13).

3.2 Vanjskotrgovinski aspekti Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju

Najvažniji vanjskotrgovinski partner Hrvatske je EU, te svaka promjena u odnosima ima dalekosežne posljedice na gospodarstvo manjeg subjekta. Sklapanjem ovoga Sporazuma Zajednica i Hrvatska će tijekom razdoblja od najviše šest godina, počevši od stupanja na snagu ovoga Sporazuma¹⁴, postupno uspostaviti područje slobodne trgovine u skladu s odredbama ovoga Sporazuma i odredbama Općega sporazuma o carinama i trgovini i Svjetske trgovinske organizacije. Ratifikacijom ovoga Sporazuma u parlamentima zemalja potpisnica Hrvatska će dobiti status zemlje kandidata za članstvo u EU.

3.2.1 Asimetričnost Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju

Razlika u gospodarskoj snazi rezultirala je asimetričnim režimom, dok će se u razvrstavanju roba u trgovini između stranaka primjenjivati Kombinirana nomenklatura roba EU. Za svaki će proizvod osnovna carina na koju će se primjenjivati uzastopna sniženja biti ona carina koja se stvarno primjenjuje na dan koji prethodi danu potpisivanja ovoga Sporazuma, ili obvezujuća carina u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji za 2002. godinu, ovisno o tome koja je niža (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01).

Proizvodi industrijske prerade su skupina proizvoda najmanje osjetljivosti. Zaštitne mjere primjenjivane u dosadašnjem periodu su vrlo niske, a sektor je izložen slobodnoj konkurenciji. Industrijskim proizvodima smatraju se proizvodi podrijetlom iz Zajednice ili Hrvatske navedene u poglavljima 25. do 97. Kombinirane nomenklature. Izuzetak čini uobičajena skupina osjetljivih proizvoda poljoprivrednog

¹⁴ Datum stupanja na snagu je krajnje neizvjestan zbog zamrzavanja postupka ratifikacije Sporazuma od strane Velike Britanije, Nizozemske i Italije iz političkih razloga

podrijetla, tekstilnih proizvoda i proizvoda od čelika. Stupanjem na snagu ovoga Sporazuma ukidaju se carine na uvoz u Zajednicu proizvoda podrijetlom iz Hrvatske, a ujedno se eliminiraju sva količinska ograničenja na uvoz u Zajednicu i mjere s jednakim učinkom za proizvode podrijetlom iz Hrvatske kao i sve pristojbe s učinkom jednakim uvoznim carinama, izvozne carine i pristojbe s jednakim učinkom.

Jednako tako, stupanjem na snagu ovoga Sporazuma ukidaju se carine na uvoz robe podrijetlom iz Zajednice u Hrvatsku, osim pojedinih osjetljivih proizvoda. Asimetričnost Sporazuma u korist Hrvatske ogleda se u trenutnom ukidanju carina od strane EU i postupnim snižavanjem za robe podrijetlom iz Hrvatske u skladu s ovim rasporedom:

- stupanjem na snagu ovoga Sporazuma sve će carine biti snižene na 60 % osnovne carine,
- od 1. siječnja 2003. godine sve će carine biti snižene na 30 % osnovne carine,
- od 1. siječnja 2004. godine ukinut će se preostale carine.

Prijelazni režim za senzibilnije proizvode (Dodatak II SSP-a) ogledat će se u produženom razdoblju prilagodbe, odnosno postupno će se snižavati i ukidati carine u skladu s ovim rasporedom:

- stupanjem na snagu ovoga Sporazuma sve će carine biti snižene na 70 % osnovne carine,
- od 1. siječnja 2003. godine sve će carine biti snižene na 50 % osnovne carine,
- od 1. siječnja 2004. godine sve će carine biti snižene na 40 % osnovne carine,
- od 1. siječnja 2005. godine sve će carine biti snižene na 30 % osnovne carine,
- od 1. siječnja 2006. godine sve će carine biti snižene na 15 % osnovne carine,
- od 1. siječnja 2007. godine ukinut će se preostale carine.

Asimetričnost Sporazuma je dodatno naglašena eliminacijom količinskih ograničenja te mjera s jednakim učinkom na uvoz robe podrijetlom iz Zajednice u Hrvatsku. Hrvatska je iskazala deklarativnu spremnost sniziti svoje carine u trgovini sa Zajednicom brže nego što je predviđeno, ako to dopusti njezino opće gospodarsko stanje i stanje predmetnoga gospodarskoga sektora.

Poljoprivredni i riblji proizvodi navedeni u poglavljima 1. do 24. Kombinirane nomenklature smatraju se osjetljivim proizvodima te za njih vrijedi poseban režim. Obje ugovorne strane će danom stupanja na snagu ovoga Sporazuma ukinuti sva količinska ograničenja i mjere s jednakim učinkom na uvoz poljoprivrednih i ribljih proizvoda.

Unutar skupine osjetljivih proizvoda izdvojene su skupine izuzetno osjetljivih proizvoda u Dodacima III-V (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01). Za

svaku od njih vrijedi poseban modalitet pristupa tržištu. Punom implementacijom ovoga Sporazuma Zajednica će ukinuti carine i pristojbe s jednakim učinkom na uvoz poljoprivrednih proizvoda podrijetlom iz Hrvatske, izuzev na proizvode obuhvaćene tarifnim brojevima 0102, 0201, 0202 i 2204 Kombinirane nomenklature. Za proizvode obuhvaćene poglavljima 7. i 8. Kombinirane nomenklature, za koje Zajednička carinska tarifa predviđa primjenu *ad valorem* carinskih stopa i specifičnih carina, eliminacija se primjenjuje samo na *ad valorem* dio pristojbe.

Stupanjem na snagu ovoga Sporazuma Zajednica će utvrditi carine koje se primjenjuju na uvoz u Zajednicu proizvoda od mlade govedine (*baby-beef*), definiranih u Dodatku III., podrijetlom iz Hrvatske na razini 20% *ad valorem* carinskih stopa i 20% posebne pristojbe utvrđene u Zajedničkoj carinskoj tarifi Europskih zajednica, u okviru godišnje carinske kvote od 9400 tona iskazanih u neto težini trupova i polovica.

Obveze Hrvatske strane stupanjem na snagu ovoga Sporazuma su ukinuti carine koje se primjenjuju na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda podrijetlom iz Zajednice navedenih u Dodatku IV. (a), ukinuti carine koje se primjenjuju na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda podrijetlom iz Zajednice, koji su navedeni u Dodatku IV. (b), u okviru carinskih kvota navedenih za svaki proizvod u tom Dodatku. Carinske će se kvote svake godine povećavati za količinu koja je naznačena za svaki proizvod u tom Dodatku.

Počevši od prve godine od stupanja na snagu ovoga Sporazuma, Hrvatska će ukinuti carine korištene na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda podrijetlom iz Zajednice navedenih u Dodatku IV. (c). Danom stupanja na snagu ovoga Sporazuma Hrvatska će postupno ukinuti carine primjenjivanih na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda podrijetlom iz Zajednice, navedenih u Dodatku IV. (d) u okviru utvrđenih carinskih kvota i u skladu s rasporedom naznačenim za svaki proizvod u tom Dodatku, te će postupno snižavati carine do razine od 50 % od carine koja je utvrđena po načelu najpovlaštenije nacije na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda podrijetlom iz Zajednice, koji su navedeni u Dodatku IV. (e), i u skladu s rasporedom naznačenim za svaki proizvod u tom Dodatku, postupno snižavati carine do razine od 50 % od carine koja je utvrđena po načelu najpovlaštenije nacije na uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda podrijetlom iz Zajednice, navedenih u Dodatku IV. (f), u okviru utvrđenih carinskih kvota i u skladu s rasporedom naznačenim za svaki proizvod u tom Dodatku. Trgovinski dogovori koji će se primjenjivati na vino i jaka alkoholna pića definirat će se dodatnim protokolom o vinu i jakim alkoholnim pićima.

Ribe i riblji proizvodi predstavljaju posebno poglavlje Sporazuma čime se apostrofira njihova senzibilnost za Zajednicu. Carine na ribe i riblje proizvode podrijetlom iz

Hrvatske će se u cijelosti ukinuti, osim na proizvode koji su navedeni u Dodatku V. (a). Proizvodi koji su navedeni u Dodatku V. (a) podliježu odredbama koje su u njemu sadržane. Kao protumjeru, stupanjem na snagu ovog Sporazuma Hrvatska će ukinuti sve pristojbe s učinkom jednakim carinama te u cijelosti ukinuti carine na ribe i riblje proizvode podrijetlom iz EU, izuzev na proizvode koji su navedeni u Dodatku V, koji podliježu posebnim odredbama.

Respektirajući opseg trgovine poljoprivrednim proizvodima, ribama i ribljim proizvodima između stranaka, osobitu osjetljivost tih proizvoda, pravila zajedničkih politika Zajednice te hrvatske poljoprivredne politike i politike ribarstva, ulogu poljoprivrede i ribarstva u gospodarstvu Hrvatske i posljedice višestranih pregovora o trgovini u okviru WTO-a, Zajednica i Hrvatska će unutar Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje najkasnije do 1. srpnja 2006. godine za svaki pojedinačni proizvod i na odgovarajućoj osnovi uzajamnosti istražiti mogućnosti za odobravanje daljnjih uzajamnih koncesija radi postizanja veće liberalizacije trgovine poljoprivrednim proizvodima, ribama i ribljim proizvodima.

Ukoliko uvoz proizvoda podrijetlom iz jedne od stranaka za koje vrijede koncesije odobrene temeljem članaka 25., 27. i 28.¹⁵ (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01), prouzroči drugoj stranci ozbiljan poremećaj na tržištu ili u domaćim regulatornim mehanizmima, obje će stranke odmah započeti konzultacije radi pronalaženja prikladnoga rješenja. U očekivanju takva rješenja pogođena stranka može poduzimati odgovarajuće mjere koje smatra potrebnima, bez obzira na ostale odredbe ovoga Sporazuma, te s obzirom na osobitu osjetljivost tržišta poljoprivrednih proizvoda, riba i ribljih proizvoda.

Stupanjem na snagu ovoga Sporazuma u trgovini između Zajednice i Hrvatske neće se uvoditi nove uvozne ili izvozne carine niti pristojbe s jednakim djelovanjem, niti će se one koje se već primjenjuju povisivati. Jednaka odredba vrijedi za nova količinska ograničenja uvoza ili izvoza, kao i mjere s jednakim učinkom, niti će se one koje već postoje učiniti restriktivnijima.

SSP ne ograničava bilo koju ugovornu stranu u kreiranju novih ili očuvanju postojećih carinskih unija, područja slobodne trgovine ili dogovora vezanih uz pogranični promet, osim ako se njima mijenjaju trgovinski dogovori predviđeni ovim Sporazumom (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01).

Općom zaštitnom klauzulom određeno je ponašanje ugovornih partnera u slučaju kada se pojedini proizvod jedne stranke uvozi na teritorij druge stranke u toliko povećanim

¹⁵ poljoprivredni proizvodi, prerađeni poljoprivredni proizvodi, ribe i riblji proizvodi

količinama i pod takvim uvjetima da to uzrokuje ili bi moglo prouzročiti ozbiljnu štetu domaćoj industriji sličnih ili izravno konkurentnih proizvoda na teritoriju stranke uvoznice ili ozbiljne poremećaje u bilo kojem sektoru gospodarstva ili teškoće koje bi mogle izazvati ozbiljno pogoršanje gospodarskoga stanja u nekoj regiji stranke uvoznice, stranka uvoznica može poduzeti odgovarajuće mjere pod uvjetima i u skladu s postupcima utvrđenim ovim člankom.

Primjena zaštitnih mjera ne smije prelaziti nužno za otklanjanje nastalih teškoća, a uobičajeno bi se trebale sastojati od obustavljanja daljnjega sniženja bilo koje primijenjene carine predviđene ovim Sporazumom za određeni proizvod, ili povećavanja carine za taj proizvod. Takve mjere moraju sadržavati jasne elemente koji postupno vode prema njihovu ukidanju, najkasnije do kraja utvrđenoga razdoblja. Mjere se ne mogu provoditi duže od godinu dana. U krajnje iznimnim okolnostima mjere se mogu provoditi ukupno najviše tri godine.

3.2.2 Prilagodba hrvatskih propisa *acquis communautaire*

Punopravno članstvo u EU Vlada Republike Hrvatske ističe kao jedan od temeljnih hrvatskih ciljeva, te je stoga podnijela zahtjev za članstvom u EU 21. veljače 2003. godine, odgovorila na 4744 pitanja u listopadu 2003. godine, na osnovu čega je 20. travnja 2004. godine dobijeno pozitivno mišljenje Europske komisije o kandidaturi Republike Hrvatske za članstvo u Uniji i preporuka da Hrvatska postane službenim kandidatom za članstvo u Europskoj Uniji. Hrvatska Vlada očekuje da sadašnja preporuka vodi ka usvajanju političke odluke o otvaranju pregovora o pridruživanju, što će biti na dnevnom redu Europskog vijeća 17. i 18. lipnja. 2004. godine ([URL:<http://www.mei.hr/default.asp?mode=1&gl=20040420000002&jezik=1&sid>], 15.06.2004.).

Integriranje u EU je složeni proces prilagođavanja nacionalnog društvenog sustava pravnoj stečevini EU. Brzina integracije ovisi o uspjehu ispunjenja odredbi SSP-a gdje se Hrvatska obvezala postupno uskladiti postojeće hrvatsko zakonodavstvo sa zakonodavstvom Zajednice, ali i adoptirati sve buduće odredbe *acquis communautaire-a*.

Usvajanje *acquis communautaire-a* podrazumijeva prilagodbu ukupnog pravnog sustava u državi kandidatu. To znači ne samo prihvaćanje kompatibilnog zakonodavstva, već i osnivanje potrebnih nezavisnih institucija, zadovoljavajuće organiziranih i financiranih, kako bi se osigurala djelotvorna primjena zakonodavstva. Usto, proces usklađivanja uključuje i praćenje te primjene, koja pretpostavlja postojanje prikladnih postupaka i institucija. Pravo je u Europskoj uniji od njezina osnutka bilo instrument uspješnog integriranja. Djelotvorna je pravna infrastruktura

preduvjet razvoja uspješnog tržišnog gospodarstva. Stoga je prihvaćanje i postupanje prema načelima pravnog poretka razvijenog u EU *conditio sine qua non* za održavanje sadašnjeg stupnja integracije u EU i njezino daljnje produbljivanje. Iz tog je razloga usvajanje *acquis communautaire-a* uvjet o kojemu se s EU ne može pregovarati. Država kandidat za članstvo obvezna ga je u cijelosti prihvatiti i primjenjivati želi li ostvariti punopravno članstvo (Plan integracijskih aktivnosti RH, 1999, str. 61)

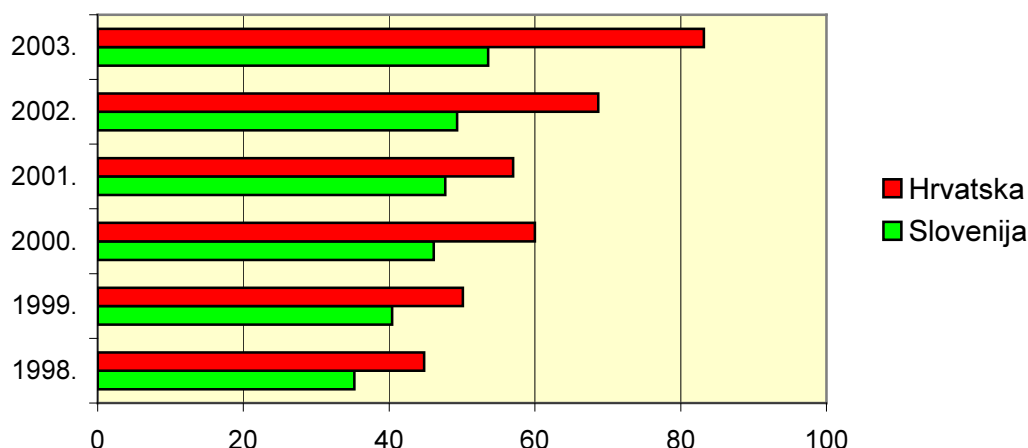
Proces integracije u europsko društvo započelo je parafiranjem Sporazuma i postupno će se proširivati na sve elemente pravne stečevine Zajednice iz SSP-a. Usklađivanje će se, posebice u ranijoj fazi, usredotočiti na temeljne dijelove pravne stečevine zajednice (*acquis*) koji se odnose na unutarnje tržište i na druga područja vezana uz trgovinu. (Zakon o potvrđivanju Sporazuma..., NN MU 14/01, čl. 69.). Prioritetna područja usklađivanja zakonodavstva su: (1) tržišno natjecanje i ostale gospodarske odredbe, (2) intelektualno, industrijsko i trgovačko vlasništvo, (3) javne nabavke, (4) normizacija, mjeriteljstvo i ocjena sukladnosti i (5) zaštita potrošača.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju predstavlja tek polazište za usklađivanje hrvatskog zakonodavstva s *acquis communautaire-om*. Punopravno članstvo implicira ispunjavanje kriterija iz Kopenhagena koji su jedinstveni za sve potencijalne kandidate, a u Hrvatskoj ih se planira ispuniti do 2006. godine. Dok prva dva kriterija daju opće političke i gospodarske smjenice za pristupanje EU, treći je kriterij, koji obuhvaća usvajanje *acquis-a*, konkretan uvjet. Budući da se obveza usklađivanja zakonodavstva odnosi i na postojeće propise, te na propise koji će se donijeti u budućnosti, ispunjenje trećeg kriterija zahtjeva znatne pravne i gospodarske prilagodbe. Zakonodavstvo EU nije dovoljno samo preuzeti u nacionalne zakone, već se ono mora u cijelosti primijeniti i provoditi.

4. OCJENA VANJSKOTRGOVINSKE POLITIKE REPUBLIKE HRVATSKE

Adekvatnost vođenja vanjskotrgovinske politike reflektira se u platnoj bilanci odnosne države. Osnovni pokazatelji kretanja platnobilančnih pokazatelja Republike Hrvatske ukazuju na ubrzano približavanje graničnim vrijednostima prema preporukama IMF-a (Kandžija, 2001, str. 521).

Grafikon 4.1: Odnos inozemnog duga i BDP-a Hrvatske i Slovenije od 1997. do 2003. godine u %

Izvor: [URL:<http://www.hnb.hr/publikac/prezent/spf-cro.ppt>], 14.03.2003. i [URL:http://www.bsi.si/html/publikacije/letna_porocila/letno_porocilo_2003.pdf], 08.06.2004.

Trend zaduživanja, prvenstveno podružnica poslovnih banaka u matičnim zemljama za kreditiranje domaće potrošnje, doveo je u slijedećem razdoblju do probijanja kritičnih točaka referentnih parametara u Hrvatskoj (grafikon 4.1), odnosno do prijelaza granice 60% pokrivenosti inozemnog duga BDP-om. Vrijednost temeljnog pokazatelja zaduženosti raste i u Sloveniji, ali je njegov rast sporiji i vrijednosti ispod kritičnih, 53,6% u Sloveniji prema 83,2% u Hrvatskoj u posljednjoj promatranoj godini.

Veličina rasta robnog izvoza nije dovoljna za pokriće robnog deficita, jer uvoz raste po bitno većim stopama. Prezentirane činjenice ukazuju na potrebu redefiniranja gospodarske, a time i vanjskotrgovinske politike Hrvatske u okvirima dozvoljenim potpisanim međunarodnim sporazumima. Definirane su činjenice racionalan razlog preispitivanja kvalitete vanjskotrgovinske politike Republike Hrvatske.

4.1 Metode ocjenjivanja kvalitativnog aspekta konkurentnosti

Kvalitativni segment konkurentnosti je od presudnog značenja za osiguravanje dugoročno visokih stopa rasta i povećanja životnog standarda stanovništva u cilju sustizanja razvijenih gospodarstava EU kojima Hrvatska teži. Za potrebe ovoga rada bit će prezentirane alternative izračuna kvalitativnog aspekta konkurentnosti, kao i njihova primjena na primjeru Hrvatske.

4.1.1 Intragranska trgovina

Međunarodne razlike u relativnoj obdarenosti faktorima proizvodnje, temeljene na dominaciji pozitivne teorije međunarodne trgovine dvaju roba, dvaju faktora, dvaju država Heckscher-Ohlinovog modela (Kumar, 2001, str. 121) predstavljala su osnovu za objašnjenje bazne teorije. Ovaj je model, uključivši perfektnu konkurenciju i konstantne povrate, elegantan u tehničkoj jednostavnosti, primjenjiv u brojnim normativnim i pozitivnim pitanjima. Dakle, H-O model pretpostavlja kreiranje međunarodne razmjene na temelju specijalizacije država u proizvodnji roba sukladno relativnoj obilnosti proizvodnih faktora, pri čemu svaka država intenzivnije koristi obilniji faktor proizvodnje i uvozi one robe koje sadržavaju relativno oskudniji proizvodni faktor u promatranoj državi.

Napad na supremaciju H-O teorije započinje 80-ih godina, motivirano velikim volumenom trgovine sličnim proizvodima između država sa sličnom obdarenošću faktorima, što je u suprotnosti s pretpostavkama H-O teorije. H-O teorija, kao i ranije Ricardova teorija relativnih prednosti, ne uspijeva objasniti uzroke nastanka intragranske trgovine diferenciranim proizvodima između razvijenih država.

Elementi rastuće ekonomije obujma, imperfektne konkurencije i proizvodne diferencijacije su nadodani općim pretpostavkama. Novu je teoriju moguće nadograditi na postojeću H-O strukturu uz značajne modifikacije, stvoriti uzorak intragranske i intergranske trgovine koja ovisi o razlikama u relativnim količinama faktora u pojedinim državama. Disfunkcionalnost H-O teorije 70-ih godina prošlog stoljeća rezultirala je pojavom empirijskih studija koje potvrđuju porast udjela intragranske razmjene vertikalno ili horizontalno diferenciranim proizvodima.

Pionirski doprinos u detekciji fenomena intragranske trgovine dao je Balassa (1966) ustvrdivši kako porast intragranske razmjene može implicirati teškoće u prilagodbi slobodnoj trgovini veće od očekivanja. Porast intragranske trgovine između najrazvijenijih država je uvelike olakšana trgovinskom liberalizacijom i reduciranjem pritiska na pojedinu državu u ograničenom sektoru industrija sukladno njihovim komparativnim troškovima. Gospodarski razvoj je krenuo u pravcu prilagodbi troškova koje su sve manje zbog trgovinske liberalizacije. Ovo je zapažanje poslužilo kao snažna podrška projektima integriranja (Brühlhart, 1994, str. 600)

4.1.1.1 Pojam intragranske trgovine

Recentne studije multilateralnih organizacija o međunarodnoj trgovini, razlučile su dva značajna trenda u poslijeratnom periodu: (1) rapidan porast trgovine između najrazvijenijih država i (2) stagnacija trgovine između najrazvijenijih i najslabije

razvijenih država. Sličnije države imaju veći volumen trgovine objašnjiv intragranskom razmjenom (Helpman, 1985), a supstancijalno se dio svjetske trgovine odvija u formi intragranske trgovine. Državne granice i barijere povezane s njima uzrokuju različitu razmjenu navedenog područja prije i nakon njihova ukidanja. Liberalizacija potiče tržišne snage na pronalazak jeftinije roba preko granica. Specifični tehnički uvjeti povećavaju ovaj fenomen, dvije zemlje mogu dnevno uvoziti i izvoziti potpuno isti proizvod, npr. električnu energiju, usklađujući vremenski različite dnevne proizvodnje s međusobnom potrošnjom.

Statističko praćenje međunarodne razmjene putem SITC omogućilo je definiranje intragranske razmjene kao razmjene unutar istog statističkog broja, pri čemu se zadovoljavajući zaključci postižu kod raščlambe na najmanje 3 znamenke navedene klasifikacije. U analizi intragranske razmjene postoje dva njezina pojavna oblika: (1) horizontalna i (2) vertikalna intragranska razmjena (Helpman, 1985, str. 115).

Navedena se ekspanzija najrazvijenijih odvija primarno u horizontalnom dijelu intragranske trgovine koju čini trgovina diferenciranim proizvodima, odnosno proizvodima koje je moguće razlikovati samo prema određenim posebnostima. Koncept vertikalne diferencijacije polazi od pretpostavke o razlici u kvaliteti koja dovodi do razlike u cijeni. Potrošač nastoji izabrati proizvod što veće kvalitete, dok se u konceptu horizontalne diferencijacije pretpostavlja podjednaka kvaliteta proizvoda povezana s jednakom cijenom, a svaki potrošač nastoji izborom određenog proizvoda steći i neke njegove osobine.

Začetnici teorijskog obrazloženja intragranske razmjene navode njezine moguće primjere u (Grubel-Lloyd, 1975, str. 71):

- slučaju dviju teritorijalno prostranih graničnih država – transportni troškovi za pojedine proizvode niži su prema prekograničnom području susjedne države nego prema udaljenim krajevima vlastite države,
- vremenskoj razlici ponude i potražnje u dvije države – prehrambeni proizvodi ili električna energija,
- reeksport – privremeni uvoz robe zbog skladištenja, dorade ili pakiranja. U navedenim se primjerima osobine proizvoda bitno ne mijenjaju, ciljna namjena proizvoda je izvoz,
- integracije – sklopljeni sporazumi o slobodnoj trgovini ili viši oblici integracija povećavaju razmjenu homogenih proizvoda.

4.1.1.2 Vanjskotrgovinska zaštita i intragranska trgovina

Postojanje ovih činjenica postavlja pitanje o primjeni adekvatne vanjskotrgovinske politike u uvjetima recentne "horizontalne" trgovine između najrazvijenijih država.

Standardna je teorija predviđala porast intergranske razmjene formiranjem integracija, ali je realnost drugačija – značajnije raste trgovina između država kroz intragransku razmjenu. Povećanje udjela intragranske trgovine u razmjeni s razvijenim državama znači smanjenje razvojnog i tehnološkog zaostatka za tim državama te relativno poboljšanje kvalitativne konkurentnosti. Udio intragranske trgovine je značajan pokazatelj razvijenosti vanjske trgovine, neposredni odraz konkurentnosti poduzeća na inozemnom tržištu i sposobnosti diferencijacije proizvoda.

Opadanje agregatnih ili parcijalnih Grubel-Lloydovih indeksa indicira buduće probleme i buduće negativne učinke tijekom inicijalne faze integriranja. Viša razina indeksa sugerira veću vanjskotrgovinsku otvorenost, čime poduzeća pokazuju uspješnost u korištenju ekonomije obujma i učinka proizvodne diferencijacije kroz međunarodnu razmjenu. Također, viša razina Grubel-Lloydovog indeksa pretpostavlja pozitivne i intenzivne učinke integriranja (Kumar, 1999, str. 79)

Posljedice uvođenja carina na intragransku razmjenu zanimljive su s nekoliko aspekata (Falvey, 2003, str. 146): (1) dok domaća industrija ponovno zauzima domaće tržište robama one kvalitete koju je prije uvozila, ona će isto tako izgubiti dio izvoznih tržišta kao posljedicu smanjenja inozemnih troškova kapitala, (2) snižavanje carina imat će efekt u porastu intragranske trgovine kao reverznom procesu prethodnom, formiranje zone slobodne trgovine između Hrvatske i EU uzrokovat će ekspanziju intragranske trgovine i stoga je potrebno identificirati najznačajnije sektore u kojima se odvija intragranska razmjena, kako bi se vanjskotrgovinska politika dodatno prilagodila granama s najvećom intra trgovinom, (3) s obzirom da je ovo multi-produkt industrija, prisiljena je razlikovati output industrije po nivou kvalitete proizvoda. Stoga izgleda vjerojatno da će trgovinska politika biti usmjerena više prema utjecaju nivoa proizvedenog outputa ili razine uvozne kvalitete, radije nego jednostavan *gross output* ili *gross import*, (4) kada *ad valorem* carine tendiraju povećanju cijena svih uvoznih kvaliteta u istoj proporciji, rezultanta je u opadanju inozemnih povrata na kapital proporcionalno povećanju troškova sa kapitalnom intenzivnošću uvoza, te je ukupni efekt skok u domaćoj potražnji prema kapitalno intenzivnijim uvoznim kvalitetama.

4.1.1.3 Mjerenje intragranske trgovine Grubel-Lloydovim indeksom

Ovaj pokazatelj je najčešće korišteni indikator intragranske razmjene. Iako je ovakav tip razmjene moguće mjeriti i na druge načine, te npr. Verdoorn (1960) izračunava veličinu intragranske razmjene odnosom uvoza i izvoza pojedinih grana, Kojima (1964) koristi odnos manje od vrijednosti uvoza ili izvoza robe prema većem, dok Grubel (1967) upotrebljava odnos većeg i manjeg. Principijelni nedostatak svih ovih načina mjerenja jest taj što ne osiguravaju direktne pokazatelje prednosti intragranske

trgovine. Grubel i Lloyd su ispravili nedostatke prethodnika i definirali izračunavanje intragranske trgovine za sektor i pri bilo kojoj razini agregacije kao vrijednost uvoza odnosno grane koja je identična odgovarajućem izvozu iste grane, dakle

$$R_i = (X_i + M_i) - |X_i - M_i| \quad (4.1)$$

gdje su X_i i M_i vrijednosti izvoza i uvoza iste grane u domaćoj valuti¹⁶. R_i je moguće izračunati za intragransku trgovinu između pojedinih država, iako se najčešće stavlja u odnos jedna država prema ostatku svijeta. Intergranska trgovina je definirana kao

$$S_i = |X_i - M_i| \quad (4.2)$$

Iz ovoga proizlazi da je intragranska razmjena vrijednost ukupne trgovine ($X_i + M_i$) preostala nakon oduzimanja neto uvoza ili izvoza grane. U olakšavanju usporedbe ovih mjera između različitih država i grana, korisno je izražavanje u postotnim vrijednostima svake grane. Rezultantne mjere intragranske trgovine su:

$$i A_i = \frac{(X_i - M_i)}{(X_i + M_i)} \cdot 100 \quad (4.3)$$

$$B_i = \frac{(X_i + M_i) - (X_i - M_i)}{(X_i + M_i)} \cdot 100 \quad (4.4)$$

Obje mjere variraju između 0 i 100. Kada je izvoz upravo jednak uvozu grane, parametar intragranske trgovine B_i je jednak 100, a u slučaju određene vrijedosti uvoza i nepostojanja izvoza i obrnuto parametar je jednak 0, dakle parametar B_i blizak 100 govori o grani s izrazitom intragranskom trgovinom, dok tendiranje prema 0 sugerira dominaciju intergranske trgovine jer su vrijednosti uvoza i izvoza u velikom nesrazmjeru.

Grubel-Lloydov indeks prezentiran na navedeni način omogućuje isključivo usporebu pojedine grane jedne države ili razdoblja s korespondentnom granom druge države ili razdoblja. Ukoliko se želi izračunati veličinu indeksa cijelog gospodarstva ili u slučaju potrebe izračuna Grubel-Lloydovog indeksa za određene sektore primjenjuje se slijedeća jednakost koja predstavlja vagani prosjek (Grubel-Lloyd, 1975, str. 15.)

$$\overline{B_i} = \frac{\sum_{i=1}^n B_i (X_i + M_i)}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i)} \cdot 100 \quad (4.5)$$

¹⁶ nestabilnost deviznih tečajeva uz denominaciju i promjenu naziva hrvatske valute u prošlosti odredilo je činjenicu predstavljanja vanjskotrgovinske bilance Hrvatske prema SITC u USD. Navedeni podatak ne umanjuje vrijednost statistike vođene na ovakav način.

gdje $\overline{B_i}$ predstavlja vagani prosjek, B_i predstavlja standardni Grubel-Lloydov indeks za mjerenje intragranske trgovine određene grane, X_i je izvoz, a M_i uvoz promatrane grane odnosne godine. Za izračunavanje nevaganog prosjeka koristi se jednostavni aritmetički prosjek prema jednakosti (Greenaway, Milner, 1986, str. 65)

$$\overline{\overline{B_i}} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n B_i \quad (4.6)$$

gdje indeks $\overline{\overline{B_i}}$ predstavlja nevagani prosjek, a B_i standardni Grubel-Lloydov indeks za mjerenje intragranske trgovine u ukupnoj trgovini promatrane grane. Nevagani prosjek izračunava se jednostavnim zbrajanjem svih Grubel-Lloydovih indeksa za pojedine grane i dijeljenjem s njihovim brojem. Nedostatak ovakvog načina izračuna izražen je posebno kod malih gospodarstva, kakvo je i hrvatsko, zbog izrazite neuravnoteženosti veličine trgovine pojedine grane gospodarstva. Neuravnoteženost trgovine po pojedinoj grani dovodi do zbrajanja grane s niskim Grubel-Lloydovim indeksom i relativno velikom trgovinom i grane s Grubel-Lloydovim indeksom bliskim jedan i minornom razmjenom u agregatni Grubel-Lloydov indeks koji će značajno odstupati od stvarnosti. No, jednostavnost izračuna doprinosi njegovom korištenju i pored navedenih nedostataka.

4.1.1.4 Intragranska trgovina u Hrvatskoj

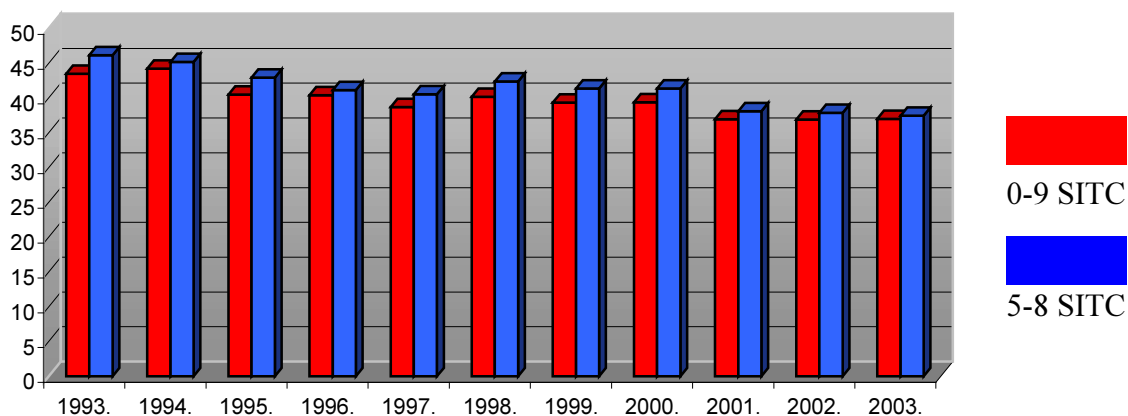
Mjerenje intragranske razmjene Hrvatske bit će izvršeno na razini tri znamenke SITC i uspoređeno s dostupnim podacima za Sloveniju, kao državu sa sličnim povijesnim nasljeđem i komparabilnim gospodarskim sustavom u trenutku osamostaljenja. Prilagodba i skoro priključivanje Slovenije Europskoj uniji, predstavljaju vjerojatnu budućnost Hrvatske, te usporedba sa Slovenijom u ovome kontekstu pruža realnu sliku uspješnosti tranzicijskog gospodarstva.

Intragranska trgovina Hrvatske izračunana je na razini tri znamenke SITC, a analiza na višem stupnju disagregacije nije ostvarena zbog nedostupnosti podataka. Međutim, razina tri znamenke SITC smatra se dovoljno raščlanjenom statistikom razmjene za dobivanje Grubel-Lloydovog indeksa, te su i rezultati signifikantni. Analiza na razini pet brojeva SITC dodatno bi smanjila Grubel-Lloydov indeks.

Grafikon 4.2 prikazuje kretanje aritmetičkog prosjeka Grubel-Lloydovog indeksa u Hrvatskoj od 1993. do 2003. godine. Suprotno očekivanjima, pokazatelj slijedi blagi trend pada polazeći od 44,2% intragranske trgovine 1994. godine do razine 36,90% posljednje tri promatrane godine na razini 1-8 SITC. Industrijski sektori 5-8 bilježe identičan trend, od 46,13% 1993. godine do 37,41% 2003. godine. Uključivanje Hrvatske u WTO i CEFTU, kao i približavanje EU odvijali su se sa zakašnjenjem u

odnosu na države srednje i istočne Europe i nisu donijeli predmnijevano skretanje prema intragranskoj trgovini.

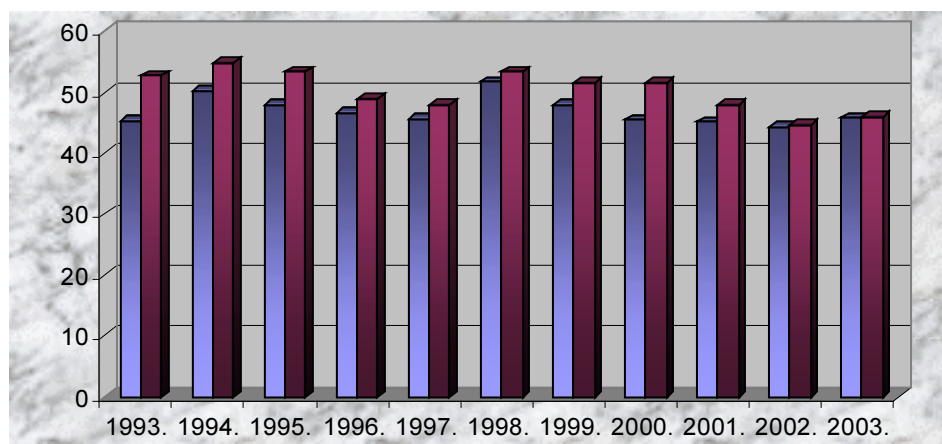
Grafikon 4.2: Grubel-Lloydov indeks Hrvatske od 1993 – 2003. godine, aritmetički prosjek

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Jednostavan aritmetički prosjek ima brojne manjkavosti, dok vagani prosjek predstavlja najčešće korišteni pokazatelj. Generalni je zaključak da je razina Grubel-Lloydovog indeksa mjerena na ovaj način viša za 10 postotnih poena i kreće se od 50,34% za sektore 0-9 1994. godine do 45,83% 2003. godine (grafikon 4.3.). Korespondentno s time je i kretanje Grubel-Lloydovog indeksa za industrijske sektor (5-8 SITC) ali na nešto višoj razini. Maksimalnih 54,81% zabilježeno je 1994. godine, a posljednje promatrane 2003. godine Grubel-Lloydov indeks za ove je sektore iznosio 45,87%. Analizirajući vremensku dimenziju, Grubel-Lloydov indeks opada od 1994. do 1997. godine, zatim 1998. godine strmo raste te slijedeće četiri razdoblja opada uz neznatan porast posljednje promatrane godine.

Grafikon 4.3: Grubel-Lloydov indeks Hrvatske od 1993–2003. godine, vagani prosjek

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Nagla liberalizacija međunarodne razmjene nije donijela očekivano kreiranje novih izvoznih robnih tokova u onoj mjeri u kojoj je porastao uvoz s preferencijalnih tržišta. Posebno je zabrinjavajući trend opadanja Grubel-Lloydovog indeksa u godinama otvaranja hrvatskoga tržišta uz relativno nisku stopu gospodarskog rasta, suprotno postavkama McAleesejeve hipoteze o pozitivnoj vezi intragranske trgovine i porasta BDP-a *per capita* te veličine tržišta (Zunanjetrgovinska..., Kumar, 2002).

Grubel-Lloydov indeks bitno se razlikuje promatrajući po pojedinim sektorima SITC. Trend opadanja, karakterističan za njegovo kretanje u ovome razdoblju, prisutan je i kod vaganog prosjeka na razini grane (tablica 4.1). S obzirom na prosjek intragranske trgovine mjeren Grubel-Lloydovim indeksom od 45,87% za industrijske sektore, ovaj se pokazatelj za sektore 5 (kemijski proizvodi), 6 (proizvodi razvrstani po materijalu), 7 (strojevi i transportni uređaji) kreće na podjednako (sektor 6) ili nižoj razini (42,85% i 40,31% za sektore 5 i 7 2003. godine. Sektor 8 (razni gotovi proizvodi) karakterizira jednaki opadajući trend, ali na mnogo višoj razini (2000. godine čak 72,61%), dok je ukupno kretanje gospodarstva prouzročilo pad na 62,58% posljednje promatrane godine. Grubel-Lloydov indeks intragranske trgovine isključivo sektora 8 SITC kreće se na razini usporedivoj sa Slovenijom, dok su indeksi za ostale grane komparabilniji s bitno manje razvijenim gospodarstvima.

Tablica 4.1. Grubel-Lloydov indeks na različitim stupnjevima agregacije od 1998. do 2003. godine

Grubel-Lloydov indeks po godinama						
grane*	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
0-9 SITC	51,68	47,96	45,46	45,18	44,31	45,83
5-8 SITC	53,41	51,62	51,51	48,01	44,56	45,87
5 SITC	57,48	56,85	54,62	47,46	43,65	42,85
6 SITC	55,52	55,68	56,68	48,83	46,97	45,35
7 SITC	43,55	41,37	37,11	40,81	36,22	40,31
8 SITC	68,68	67,71	72,61	63,41	61,01	62,58

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

*Napomena: 0-9 SITC - svi proizvodi, 5-8 SITC - industrijski proizvodi, 5 SITC - kemijski proizvodi, 6 SITC - proizvodi razvrstani po materijalu, 7 SITC - strojevi i transportna oprema, 8 SITC - razni gotovi proizvodi

Tablicu 4.2. formiraju industrijski sektori (SITC 5-8) s izvozom većim od 1% ukupnoga hrvatskoga izvoza 2003. godine (stupac 2). Samo 20 sektora odgovara ovome kriteriju i čini 45,31% ukupnoga izvoza. Mala otvorena gospodarstva, poput hrvatskog, zakonito imaju koncentriran izvoz na manji broj grana i u njihovom

slučaju veća specijalizacija predstavlja prednost. Mala država nije sposobna za jednakomjeran razvoj svih industrijskih grana, već se fokusira na relativno malen broj proizvoda (Kumar, Zunjetrgovinskastr 6). Razina intragranske trgovine navedenih grana značajno se razlikuje od prosjeka Hrvatske, 45,87% za industrijske i 69,16% za odabrane proizvode 2003. godine u tablici 4.2., dakle izvozne grane hrvatskog gospodarstva. Ovo govori o uravnoteženosti trgovine u najaktivnijim izvoznim granama. Komparacija sa Slovenijom 1998. godine govori o manjoj koncentraciji izvoza grana s izvozom većim od 1% u Hrvatskoj, povezanom s veličinom države (60,02% Slovenija i 45,31% Hrvatska), ali i podjednakom veličinom Grubel-Lloydovog indeksa (73,04% Slovenija prema 69,16% Hrvatska).

Tablica 4.2: Intragranska trgovina industrijskih grana (SITC 5-8) s udjelom većim od 1% ukupnog izvoza 2003. godine u 1997, 2000. i 2003. godini

Red. br.	SITC	% X	GL 1997.	GL 2000.	GL 2003.	Xi/Mi 1997.	Xi/Mi 2000.	Xi/Mi 2003.
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1.	541	1,71	92,82	80,46	90,72	1,154	1,485	1,204
2.	542	1,58	81,58	66,73	47,56	0,689	0,501	0,312
3.	562	1,66	52,98	53,01	68,19	2,774	2,773	1,933
4.	641	1,04	40,44	56,23	46,96	0,253	0,391	0,307
5.	661	1,60	93,02	46,00	69,37	1,150	3,320	1,883
6.	684	1,00	82,28	99,11	71,91	0,699	0,982	0,561
7.	699	1,36	61,16	76,34	68,45	0,441	0,617	0,520
8.	764	1,68	68,84	61,39	47,89	0,525	0,443	0,315
9.	771	1,62	60,73	52,96	47,99	2,293	2,777	3,167
10.	772	1,09	97,39	99,09	63,72	0,949	1,018	0,468
11.	773	1,47	89,14	83,67	94,33	0,804	1,390	0,893
12.	778	2,14	32,05	26,48	64,87	0,191	0,153	0,480
13.	784	1,06	88,98	82,67	80,01	0,802	0,705	0,667
14.	793	12,00	93,90	50,86	76,26	1,120	2,932	1,622
15.	821	2,85	98,86	95,31	80,21	0,977	0,910	0,670
16.	841	2,27	48,16	55,76	52,16	3,152	2,587	2,835
17.	842	2,01	57,84	73,34	71,41	2,458	1,727	1,801
18.	845	3,61	78,58	83,24	65,63	1,545	1,403	2,048
19.	851	2,55	93,89	93,41	99,57	0,885	1,141	1,009
20.	874	1,01	43,62	76,57	68,74	0,279	0,620	0,524
		Ukupno	Prosjek	Prosjek	Prosjek			
		45,31	75,43	69,62	69,16			

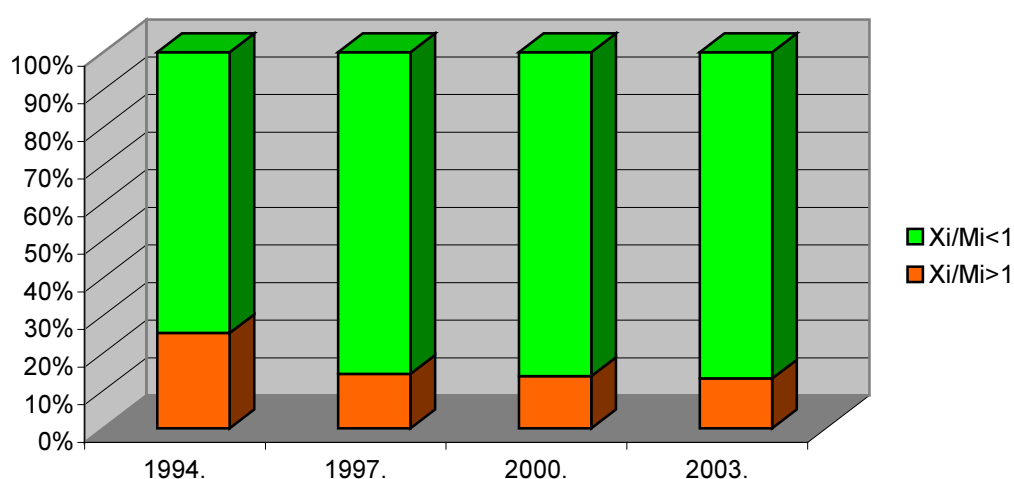
Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Rast granskih prednosti izračunava se kao odnos izvoza i uvoza pojedine godine. Samo je jedna od najznačajnijih izvoznih grana zabilježila porast granskih prednosti (grana 771) od 1997. do 2003. godine u vrijeme liberalizacije trgovine determinirane pretpristupnim prilagođavanjem carina WTO-u i potpisivanjem niza sporazuma o slobodnoj trgovini s najznačajnijim vanjskotrgovinskim partnerima¹⁷. U užem vremenskom okviru, između 2000. i 2003. godine grane 771 (električni pogonski strojevi), 778 (električni strojevi, alati, nespomenuti), 841 (muški kaputi, jakne i sl.), 842 (ženski kaputi, ogrtači i sl.) i 845 (obuća, nespomenuta) su zabilježile porast prednosti.

U drugu skupinu grana kojima granske prednosti blago padaju ili se ne mijenjaju može se ubrojiti većina ostalih grana: 541 (medicinski i farmaceutski proizvodi osim lijekova), 542 (lijekovi), 641 (papir i karton), 699 (proizvodi od jednostavnih materijala, nespomenuti), 764 (telekomunikacijska oprema), 773 (oprema za distribuciju el. energije), 784 (dijelovi, pribor za motorna vozila), 821 (namještaj i dijelovi), 851 (obuća), 874 (mjerni, kontrolni instrumenti). Ova skupina je i najzanimljivija jer se adekvatnom politikom pojedine ovdje navedene grane mogu pretvoriti u grane s granskim prednostima.

Skupinu grana sa značajnijim smanjenjem odnosa Xi/Mi, dakle grana koje bilježe smanjenje izvoza/povećanje uvoza čine sektori 562 (gnojiva (osim sirovih)), 661 (vapno, cement, građevinski materijal), 684 (aluminij), 772 (električni aparati za strujne krugove), 793 (brodovi, čamci, plovne konstrukcije).

Grafikon 4.4: Indeks granskih prednosti za industrijske proizvode (SITC 5-8) u izabranim godinama od 1994. do 2003.

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

¹⁷ EU, Island, Norveška, Švicarska, Lihtenštajn, Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Albanija, Bosna i Hercegovina, Litva, Makedonija, Turska

Liberalizacija tržišta dodatno je potencirala problem opadanja granskih prednosti hrvatskoga gospodarstva (grafikon 4.4). Loša slika 1994. godine sa 42 grane koje zadovoljavaju uvjet $Xi/Mi > 1$, dodatno je pogoršana u slijedećem razdoblju kada se broj ovih grana smanjuje na 22 do 24 od 166 industrijskih grana (5-8 SITC). Premda ova slika pokazuje samo jednostavnu količinu grana u kojima se evidentira veći uvoz od izvoza, indikativno je njihovo smanjenje čak i prema ratnoj 1994. godini. Nekritički, ova se situacija može promatrati kao specijalizacija u određenom broju sektora, međutim, suficit grana s vrijednošću $Xi/Mi > 1$ je neznatan i u silaznom je trendu. Usporedba sa Slovenijom, kao državom s uznapredovalim integracijskim procesom i uspješno provedenom tranzicijom budi dodatni pesimizam: iako je odnos grana s većim uvozom od izvoza i ovdje u padu, Slovenija ima gotovo 40% grana sa suficitom. Istodobno, izvoz se koncentrira u takvim sektorima, što omogućuje Sloveniji razmjerno uravnoteženu trgovinsku bilancu, posebno u usporedbi s Hrvatskom.

4.1.2 Indeks granične intragranske trgovine

Statičnost mjerenja intragranske razmjene Grubel-Lloydovim indeksom koji se bazira na temelju mjerenja intragranske trgovine u ukupnoj trgovini promatrane grane u jednoj godini zamjenjena je dodavanjem dinamičke komponente. Izmjenjeni pristup inaugurirali su Hamilton i Kniest (1991), a daljnja poboljšanja u mjerenju temeljem uočenih nedostataka pružili su Greenaway, Hine, Milner i Elliot (1994) te Brühlhart svojom Grubel-Lloydovom metodom mjerenja marginalne intragranske trgovine. Za posljednju metodu mjerenja osnovna je značajka mjerenja dinamičke promjene u strukturi robnih tokova pojedine grane za prvu i posljednju godinu određenog promatranog razdoblja.

4.1.2.1 Metode mjerenja granične intragranske trgovine

U mjerenju granične intragranske trgovine koriste se tri metode:

- Usporedba Grubel-Lloydovih indeksa

Predstavlja najpoznatiju i najviše upotrebljavanu metodu mjerenja granične intragranske trgovine. Njezina je osnova u usporedbi Grubel-Lloydovih indeksa u različitim vremenskim razdobljima.

Hamilton i Kniest (1991) smatraju kako će porast intragranskih trgovinskih tokova rasti dinamikom rasta Grubel-Lloydovog indeksa intragranske trgovine kada porast u intragranskoj trgovini djeluje na smanjenje trgovinske neravnoteže promatranog

sektora. Komparacija korespondirajućih Grubel-Lloydovih indeksa za različita razdoblja donosi izvjesne informacije o strukturi trgovine promatranog vremenskog razdoblja, ali ne daje osnove za zaključak o strukturi promjena u trgovinskim tokovima. Ova je metoda primjenjiva u slučaju kada analiza ima obilježje komparativne statične analize, što predstavlja usporedbu sa strukturom trgovine u različitim razdobljima. Kada je naglasak analize na dinamičkom aspektu, tada usporedba Grubel-Lloydovih indeksa ne daje adekvatna pojašnjenja.

Ostali nedostaci u intertemporalnoj usporedbi Grubel-Lloydovog indeksa pojavljuju se na uzorku jedne države. Rast ili pad prosjeka Grubel-Lloydovog indeksa u jednoj ili nekoliko država moguće je koristiti u multilateralnim studijama jer sugerira trendove prema više intergranske ili više intragranske trgovine i specijalizacije i može pokazivati važnost agregatnih troškova prilagodbe. Ovo vrijedi kada je statički intragranska razmjena u pozitivnoj relaciji prema marginalnoj intragranskoj razmjeni. Upotreba ovoga pokazatelja je od ograničene upotrebljivosti u unilateralnim studijama, a fundamentalni problem je u tome što porast Grubel-Lloydovog indeksa može sugerirati eroziju netoizvozne pozicije ili uravnoteženje deficita promatrane grane, što očigledno ima posve dijametralne implikacije za promatranu državu ili granu (Brühlhart, 1994, str. 605).

- Hamilton-Kniestov indeks

Temeljem kritike prethodne metode mjerenja granične intragranske trgovine, Hamilton i Kniest predlažu metodu mjerenja prema slijedećoj relaciji:

$$MIIT = \begin{cases} \frac{X_t - X_{t-n}}{M_t - M_{t-n}} & M_t - M_{t-n} > X_t - X_{t-n} > 0 \\ \frac{M_t - M_{t-n}}{X_t - X_{t-n}} & X_t - X_{t-n} > M_t - M_{t-n} > 0 \end{cases} \quad (4.7)$$

nedefinirano za $X_t - X_{t-n}$ ili $M_t < M_{t-n}$,

gdje je X_t (M_t) i X_{t-n} (M_{t-n}) izvoz (uvoz) pojedine grane u godini t i $t-n$, t je bazna (nulta) godina, a $t-n$ izabrana godina iz prošlosti. Navedeni pokazatelj eliminira nedostatak jednostavne usporedbe Grubel-Lloydovog indeksa s objašnjenjem strukture promjene u promatranom uzorku. Greenaway (1994) je naglasio činjenicu da Hamilton-Kniestov indeks postaje nedefiniran kada i uvoz i izvoz opadaju što može voditi prema neslučajnoj pogrešci i u značajnoj mjeri rezultate dovoditi u potencijalnu zabludu. Slijedeći nedostatak krije se u činjenici da autori svaku situaciju kada je ovaj indeks nedefiniran interpretiraju kao porast u izvozu, pad uvoza (ili obrnuto) što upućuje na intragransku trgovinu. Kada je Hamilton-Kniestov indeks nedefiniran jer i

uvoz i izvoz opadaju, situacija je u kojoj će ovakav pad biti zabilježen kao granična intragranska trgovina. Ovakav stav nema realnu podlogu, Hamilton-Kniestov indeks ne donosi nikakve informacije za sektore gdje je indeks nedefiniran (Brühlhart, 1994, str. 603).

- Grenaway-Hine-Milner-Elliotov indeks

Za razliku od Hamilton-Kniestovog indeksa, ovaj je pokazatelj uvijek definiran. Grenaway-Hine-Milner-Elliotov indeks nalikuje postavljanju jednog uz drugog Grubel-Lloydovog indeksa u kojima oni odgovaraju razlici u razini intragranske trgovine u dva razdoblja, ali i dalje dijeli netočnosti metode za procjenjivanje strukture promjene u trgovinskom uzorku. Izračunava se kao (Brühlhart, 1994, str. 603):

$$MIIT = [(X + M) - |X - M|]_t - [(X + M) - |X - M|]_{t-n} \quad (4.8)$$

Hamilton-Kniestova kritika Grubel-Lloydovog indeksa primjenjiva je i za Grenaway-Hine-Milner-Elliotov indeks. Ukoliko je u promatranom razdoblju odnosni sektor doživio prijelaz s trgovinskog suficita prema uravnoteženoj trgovini uz nepromijenjeni izvoz, Grenaway-Hine-Milner-Elliotov indeks će pokazati pozitivnu vrijednost dvostrukog porasta uvoza, premda je to očigledan slučaj intergranske prilagodbe, kada porast u uvozu nije praćen korespondentnim porastom izvoza. Grenaway-Hine-Milner-Elliotov indeks također ne osigurava indeksiranje, kao relativne trgovinske karakteristike određene zemlje ili grane gospodarstva.

Grenaway-Hine-Milner-Elliotov indeks se fundamentalno razlikuje od Grubel-Lloydovog i Hamilton-Kniestova indeksa jer on predstavlja intragransku trgovinu u apsolutnim vrijednostima, a ne odnos. Ova je osobina najčešće poželjna jer olakšava rangiranje marginalne intragranske trgovine prema relativnoj razini ukupne trgovine, proizvodnje ili prodaje u određenoj grani, koja je ključna za procjenu pritiska specijalizacije i prilagodbe.

- "Grubel-Lloydov način" mjerenja marginalne intragranske trgovine (Brühlhartov) indeks

Marginalna intragranska trgovina može se izračunati i kao:

$$MIIT = MA_t = 1 - \frac{|(X_t - X'_{t-1}) - (M_t - M_{t-1})|}{|X_t - X'_{t-1}| + |M_t - M_{t-1}|} \quad (4.9)$$

Što se može izraziti i kao:

$$MA_t = 1 - \frac{|\Delta X - \Delta M|}{|\Delta X + \Delta M|} \quad (4.10)$$

Ovaj pokazatelj, kao i Grubel-Lloydov indeks, varira između 1 i 0, gdje 0 predstavlja marginalnu trgovinu u pojedinoj grani koja je potpuno interindustrijskog tipa, a 1 simbolizira marginalnu trgovinu sasvim intragranskog tipa. Potrebno je apostrofrati mogućnost zbrajanja ovoga pokazatelja, kao i kod Grubel-Lloydovog indeksa preko grana iste razine statističke disagregacije primjenom relacije za vagani prosjek.

Područje definicije indeksa MA je identično kao i kod Grubel-Lloydovog indeksa, dakle od 0 do 1, gdje 0 znači potpunu intergransku, a 1 posve intragransku trgovinu, a za razliku od Hamilton-Kniestova indeksa, ovaj je pokazatelj definiran u svim slučajevima. Proračunavanje promjena u trgovinskim tokovima prema indeksu MA vrši se zbog spoznavanja strukture nove ili izgubljene trgovine u cilju strukturnih prilagodbi.

Ukoliko granične vrijednosti izvoza ($X_t - X_{t-1}$) i granične vrijednosti uvoza ($M_t - M_{t-1}$) istodobno rastu ili padaju u promatranom vremenskom periodu, dolazi do trgovinsko uvjetovane regionalne specijalizacije na intragranskoj osnovi, pri čemu je opća konkurentnost grane determinirana čimbenicima definiranim za sve države simetrično, dakle globalna potražnja ili tehnološke promjene.

Ukoliko granične vrijednosti izvoza ($X_t - X_{t-1}$) i granične vrijednosti uvoza ($M_t - M_{t-1}$) istodobno rastu ili padaju u promatranom vremenskom periodu, dolazi do trgovinsko uvjetovane regionalne specijalizacije na za intragranskoj osnovi, pri čemu je opća konkurentnost grane determinirana čimbenicima definiranim za sve države simetrično, dakle globalna potražnja ili tehnološke promjene. Evaluiranjem promjena u trgovinskim tokovima, ili drugim riječima predstavljanjem strukture *nove* ili *izgubljene* trgovine, MA indeks ocjenjuje nukleus problema gospodarske prilagodbe.

4.1.3 Marginalna intragranska trgovina u Hrvatskoj

Izračun jednostavnih Grubel-Lloydovih indeksa pojedinih grana i njihova usporedba u različitim vremenskim razdobljima ili godinama ne pružaja osnovu za kvalitetan zaključak o strukturi promjene vanjskotrgovinskih tokova. Dinamičku komponentu koja im nedostaje realizira se konceptom marginalne intragranske trgovine. Nesavršenosti, odnosno nedefiniranost u pojedinim segmentima mjerenja ostalih primjenjivanih metoda izračuna otklanja Brühlhartov indeks marginalne intragranske trgovine.

U tablici 4.3. izračunati su indeksi marginalne intragranske trgovine (Brühlhartov indeks) u Hrvatskoj u razdoblju od 1994. do 2003. godine za grane s izvozom većim od 1% ukupnoga izvoza posljednje godine promatranog razdoblja. Stupci 3, 4 i 5 su tzv. MA indeks koji pokazuje strukturu promjena u izvoznim i uvoznim robnim

tokovima, a stupci 6, 7 i 8 MB ili nastup pojedine grane, pri čemu je nastup promjena vrijednosti između razlike izvoza i razlike uvoza (Černoša, 2003, str. 146).

S obzirom na područje definicije indeksa MA, težnja prema 0 sugerira trgovinski uvjetovanu specijalizaciju na intergranskoj osnovi. U intervalu od 1994. do 1997. godine grane 542, 562, 641, 773, 793, 821 i 851 pokazuju ovakvu sklonost (stupac 3). Komparacija s periodom 2000. do 2003. godine pokazuje bitne promjene. Grane s ovakvom sklonošću sada tendiraju intragranskoj trgovini, dok grane 541 (medicinski i farmaceutski proizvodi osim lijekova), 684 (aluminij), te 772 (električni aparati za strujne krugove) sada teže intergranskoj trgovini. S obzirom na značenje rasta veličine indeksa MA, generalno povećanje indeksa u stupcu 5 u odnosu na stupac 3 tablice 4.3. sugerira povećanje stabilnosti gospodarskih tokova.

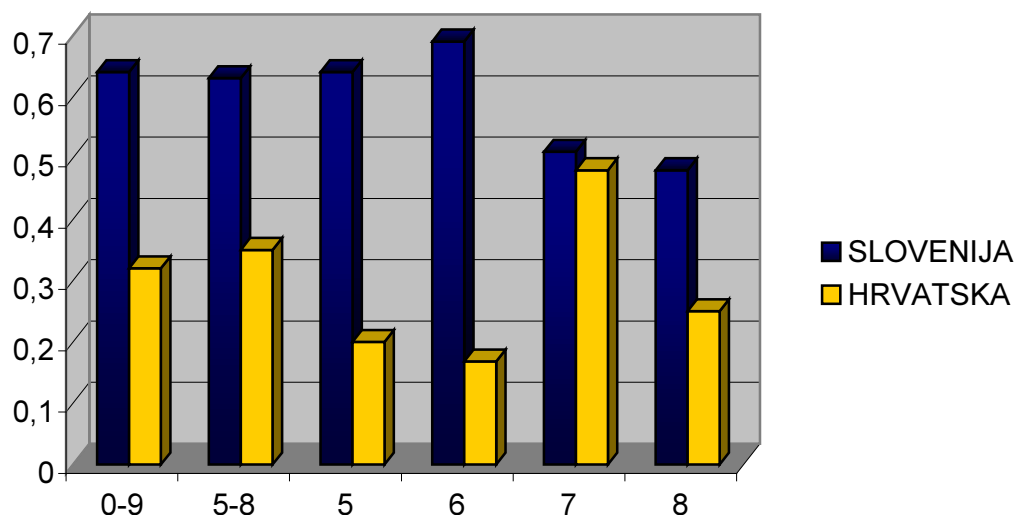
Tablica 4.3.: Marginalna intragranska trgovina od 1994. do 2003. godine za industrijske grane (SITC 5-8) s udjelom većim od 1% ukupnog izvoza 2003. godine

Red. br .	SITC	% X 2003.	MA (SITC 5-8) '94.-'97.	MA (SITC 5-8) '97.-'00.	MA (SITC 5-8) '00.-'03.	MB (SITC 5-8) '94.-'97.	MB (SITC 5-8) '97.-'00.	MB (SITC 5-8) '00.-'03.
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1.	541	1,71	0,862	0,473	0	-0,138	0,527	-1
2.	542	1,58	0	0	0,220	-1	-1	-0,780
3.	562	1,66	0	0,651	0,887	-1	0,349	-0,113
4.	641	1,04	0	0	0,281	-1	1	-0,719
5.	661	1,60	0,035	0	0,912	-0,965	1	-0,088
6.	684	1,00	0,332	0,462	0	-0,668	0,538	-1
7.	699	1,36	0,282	0	0,601	-0,718	1	-0,399
8.	764	1,68	0,696	0,818	0,313	-0,304	-0,182	-0,687
9.	771	1,62	0,654	0,950	0,426	0,346	-0,050	0,574
10.	772	1,09	0,874	0,743	0	-0,126	0,257	-1
11.	773	1,47	0	0	0,606	-1	1	-0,394
12.	778	2,14	0,208	0,464	0,731	-0,792	0,536	-0,269
13.	784	1,06	0,869	0,930	0,769	-0,130	-0,070	-0,231
14.	793	11,99	0	0,326	0,664	-1	0,674	-0,336
15.	821	2,85	0	0,658	0,654	-1	-0,342	-0,346
16.	841	2,27	0,446	0,130	0,793	-0,554	-0,870	-0,207
17.	842	2,01	0,431	0,125	0,564	-0,569	-0,875	0,436
18.	845	3,61	0,875	0,980	0,194	-0,125	0,020	0,806
19.	851	2,55	0	0,721	0,051	-1	0,279	-0,949
20.	874	1,01	0,463	0	0,633	-0,537	1	-0,367
Ukupno		45,31						

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Usporedba dvaju nekad spojenih gospodarstva na grafikonu 4.5 daje poražavajuće rezultate za Hrvatsku. Usporedba je moguća jedino u grani 7 SITC (strojevi i transportna oprema), gdje je prisutna tendencija prema intragranskoj razmjeni od 0,48 (Slovenija 0,51) dok je druge grane gospodarstva teško uspoređivati.

Grafikon 4.5.: Vagani prosjek indeksa granične intragranske trgovine za Hrvatsku i Sloveniju za sve proizvode (SITC 1-9), industrijske proizvode (SITC 5-8) te pojedine industrijske sektore u razdoblju od 1994. do 1998. godine

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku Hrvatske, vlastiti izračun te Černoša, 2003, str. 182.

Propašću bivše države Hrvatska i Slovenija bile su u mogućnosti voditi vlastitu vanjskotrgovinsku politiku. Slovenija je preuzela carinsku tarifu Jugoslavije i ona je bila polazna osnova za pregovore o snižavanju carina pri ulasku u WTO. Nasuprot tome, Hrvatska je osamostaljenjem jednostrano snizila carine, a dio dotadašnjeg carinskog opterećenja kompenzirala je porezima na uvoznu robu koje je Vlada samostalno mogla mijenjati ovisno o trenutnoj potrebi. Prilikom pregovor za ulazak u WTO, polazna je stopa carina bila relativno niska, jer ovi porezi nisu uzeti u obzir pri izračunu carinskog opterećenja. Ulaskom Hrvatske u WTO, ionako relativno niska inicijalna stopa zaštite još je smanjena i nije u mogućnosti pružiti efikasnu zaštitu domaćoj proizvodnji.

4.2 Indikatori tehnološke konkurentnosti

Integrativni procesi i vanjskotrgovinska liberalizacija djeluju na promjenu usporednih prednosti. Uobičajena je pretpostavka kako će fuzija država država Srednje i Istočne Europe (CEEC) s Europskom unijom djelovati u smjeru specijalizacije radno intenzivnih i proizvoda niske tehničke zahtjevnosti ("low tech") u aplicirajućim

gospodarstvima, uz istodobno povećanje udjela tehnološki sofisticiranih proizvoda u državama "Stare Europe" (Thurow, 2000, str. 81). Drugi autori smatraju suprotno, odnosno vjeruju u mogućnost da države Srednje i Istočne Europe postanu atraktivna područja za investicije u "high tech" grane gospodarstva uvjetovanih regionalnim prednostima u visokoobrazovanim kadrovima i relativno niskim cijenama rada.

4.2.1 Pokazatelj usporednih prednosti (RCA) po tehnološkim razredima

Studije tehnološkog razvoja su često povezane s ispitivanjem karaktera izvozne strukture. Promjene u izvoznoj strukturi države utječu na raspored tehnološke konkurentnosti industrija, s naglašenom izvoznom orijentacijom. Nadalje, izvozne performanse imaju direktni utjecaj na produktivnost. Veći izvoz omogućuje zaradu koju je oportuno iskoristiti za uvoz tehnološki sofisticiranih proizvoda, što presudno utječe na rast produktivnosti u kratkom i srednjem roku (Kokta, Weisert, 2001, str. 5). Izračunavanje pokazatelja usporednih prednosti po tehnološkim razredima provodi se slijedećom metodologijom (Balassa, 1965, str. 101), kojom se kvantificira promjena u specijalizaciji promatrane države u određenom razdoblju prema ostatku svijeta. Noviji pristup podrazumjeva komparaciju prema izabranoj skupini zemalja, npr. OECD-u, ili usporedbu sa agregatnim pokazateljima promatrane države. Dakle, jednakost kojom se izračunava RCA je

$$RCA = \frac{\frac{X(i)}{X(j)}}{\frac{X(iw)}{X(w)}} \quad (4.11)$$

gdje $X(ij)$ je izvoz robe i zemlje j , $X(j)$ je ukupni izvoz države j , $X(iw)$ je svjetski izvoz robe i , dok $X(w)$ predstavlja ukupni svjetski izvoz.

Komparativne prednosti su "otkrivene" u smislu da je specijalizacija države u izvozu (brojnik) uspoređena sa svjetskom specijalizacijom iste robe. Država ima komparativne prednosti kada je stupanj izvozne specijalizacije veći od razine specijalizacije ostatka svijeta, odnosno kada je RCA veći od 1. Suprotan slučaj događa se kada je RCA manji od 1, odnosno kada država nema komparativnih prednosti. Standardna je praksa koristiti prirodni logaritam kako bi pozitivne vrijednosti RCA ukazivale na komparativne prednosti, a grane koje nemaju komparativne prednosti bile prikazane negativnim vrijednostima.

On nije savršena mjera jer postojeći trgovinski tokovi odražavaju političke preferencije ili cijene i druga tržišna izobličenja, te ovaj pokazatelj nije dobar indikator komparativnih prednosti određenog trenutka. Ipak, ova metoda analize osigurava vrijedne informacije o obrascima promjene, te RCA vrijednosti kvalitetno

odražavaju komparativne prednosti određene proizvodnom strukturom u kratkom roku. Evolucija RCA učinila je ovaj pokazatelj indikativnim u promjenama izvozne strukture, koja uz veću otvorenost, globalnu trgovinsku integraciju i liberalizaciju domaćeg tržišta otkriti stvarne komparativne prednosti sa zadovoljavajućom točnošću.

Za potrebe ovoga rada primjenit će se metoda tehnološke klasifikacije Wolfmayr-Schnitzer (1998), koja koristi kombinaciju ranijih metoda Legler (1982), Schulmeister (1990), i Schulmeister i Boesch (1987). Primarna prednost Wolfmayr-Schnitzer pristupa je sposobnosti razlikovanja između high-tech i low-tech sektora kao i prema različitoj sofisticiranosti roba.

Prema ovom pristupu, faktorska intenzivnost se najprije računa kao rezultat klasifikacije roba u kategorije ljudskim kapitalom intenzivni, kapitalno intenzivni, radno intenzivni, prirodnim resursima intenzivni.

"Ljudskim kapitalom intenzivne grane": Definiraju se kao oni proizvodni procesi u kojima je input kvalificiranog rada veći za 10% od prosječne intenzivnosti. Stručno je mišljenje, određeno Wolfmayr-Schnitzerinim postavkama, o podjeli ove skupine na visokotehnološku i srednjotehnološku robu. Primjeri visokotehnološke robe uključuju optičke instrumente, specifične organske kemikalije, specifične plastične materijale. Srednjotehnološka grupa proizvoda uključuje printere i tiskarske strojeve, opremu za pohranjivanje zvuka, električne strojeve, pigmente i boje, organske i anorganske boje, papirna industrija i strojevi za obradu drva. Daljnja je raščlamba učinjena podjelom srednjetehnološke grupe na radnointenzivne (strojevi, medicinski uređaji) i kapitalno intenzivne proizvode (motori, specifični kemijski proizvodi).

"Kapitalno intenzivne grane": Sačinjavaju je proizvodi kao željezo ili čelični proizvodi, prekrivači za podove, te tvornice pamuka koje su kapitalno intenzivne, ali u isto vrijeme nisu intenzivne ljudskim kapitalom ili resursima.

"Radno intenzivne grane": U ovu skupinu svrstavaju se proizvodi s pretežnim udjelom rada u novostvorenoj vrijednosti, kao tekstilni proizvodi, obuća, namještaj i kožni proizvodi.

"Prirodnim resursima intenzivne grane": Ovu kategoriju formiraju robe s velikim inputom poljoprivrednih i mineralnih resursa (kao građevinski materijal, staklo, cement, koža), a dijeli se na snažno i slabo resursno intenzivne skupine. Takvi proizvodi su resursno intenzivni, ali mogu sadržavati i visok stupanj inputa u obliku ljudskog kapitala. Kao primjer slabo resursno intenzivnog proizvoda moguće je navesti kožu, staklo ili posuđe, dok jako resursno intenzivnu robu sačinjavaju umjetna gnojiva, željezničke tračnice i papir.

4.2.2 Pokazatelj usporednih prednosti u Hrvatskoj

Mjerenje usporednih prednosti pojedinih tehnoloških razreda temelji se na metodologiji Wolfmayr-Schnitzer (1998). Njezin je fundamentalni nedostatak što razvrstavanje pojedinih proizvodnih skupina industrijskih proizvoda sukladno natprosječnoj intenzivnosti pojedinog proizvodnog faktora na razini tri brojke SITC nije provedeno na temelju stvarne intenzivnosti korištenja faktora u Hrvatskoj. Nadalje, upotrijebljeni pokazatelj usporednih prednosti sadrži pretpostavku o jednakim ukusima potrošača između država te na pretpostavci o jednakom stupnju zaštite svih grana pojedinog gospodarstva što u stvarnosti nigdje ne postoji. Ovo predstavlja izvjestan nedostatak i zahtjeva dodatan oprez pri interpretaciji rezultata analize RCA, no, u nedostatku adekvatne analize korištenja proizvodnih faktora i njihovog razvrstavanja u Hrvatskoj metodologija Wolfmayr-Schnitzer (1998) bit će preuzeta u cijelosti.

Promatrano razdoblje podudara se s ulaskom Hrvatske u punopravno članstvo WTO-a, te su kroz analizu u razdoblju od 1997. do 2003. godine obuhvaćeni svi utjecaji promjene vanjskotrgovinske politike u pretpripravnom razdoblju, kao i učinci neposredno nakon toga. Naime, Zakonom o potvrđivanju Protokola o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (NN MU 13/00). Republika Hrvatska postaje punopravnom članicom WTO-a 30. studenog 2000. godine.

Promatrajući četiri glavne tehnološke grane 2003. godine (tablica 4.4.), Hrvatska iskazuje izrazitu prednost u radno intenzivnim granama (1,55), dok je kod resursno intenzivnih (1,05) ova prednost značajno niža. Potpuno je suprotan slučaj u granama s intenzivnim korištenjem ljudskoga kapitala (0,82) i kapitalno intenzivnim granama gdje je vidljiva izrazita ne-prednost (0,23). Najveća je prednost s izrazito rastućim koeficijentima i u prethodnom razdoblju zabilježena u ostalim granama s intenzivnim korištenjem ljudskoga kapitala s vrijednošću RCA 2,00 u 2003. godini. Nasuprot tome, najniže su vrijednosti RCA zabilježene u ostalim granama kapitalno intenzivnog sektora srednje tehnologije s intenzivnom upotrebom ljudskog kapitala (0,06), kapitalno intenzivnom sektoru (0,23), te radno (0,51) i kapitalno (0,34) intenzivnim proizvodima srednje tehnologije grana s intenzivnom upotrebom ljudskog kapitala.

Tablica 4.4. Usporedne prednosti (RCA) Hrvatske od 1997. do 2003. godine po tehnološkim granama za industrijske proizvode (SITC 5-8), vagani prosjek

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
LJUDSKIM KAPITALOM INTENZIVNO	0,66	0,83	0,79	0,83	0,87	0,84	0,82
VISOKA TEHNOLOGIJA	0,95	0,72	0,85	0,88	1,18	1,23	1,16
RADNO INTENZIVNI	0,45	0,41	0,53	0,48	1,12	1,19	1,21
KAPITALNO INTENZIVNI	1,60	1,06	1,12	1,25	1,24	1,27	1,12
SREDNJA TEHNOLOGIJA	0,52	0,48	0,42	0,43	0,41	0,42	0,43
RADNO INTENZIVNI	0,51	0,50	0,48	0,54	0,48	0,49	0,51
KAPITALNO INTENZIVNI	0,53	0,47	0,37	0,33	0,34	0,34	0,34
resursno intenzivni	1,40	1,13	0,97	0,87	0,93	0,92	0,97
ostali	0,08	0,07	0,05	0,05	0,07	0,07	0,06
OSTALI	1,08	1,90	1,82	2,40	2,16	2,30	2,00
KAPITALNO INTENZIVNI	0,37	0,38	0,26	0,21	0,16	0,19	0,23
RADNO INTENZIVNI	1,82	1,53	1,61	1,44	1,50	1,53	1,55
RESURSNO INTENZIVNI	1,11	0,94	1,03	1,14	0,97	1,00	1,05
SLABO	1,11	1,33	1,66	1,62	1,45	1,55	1,63
JAKO	0,90	0,71	0,70	0,89	0,68	0,66	0,66
LJUDSKIM KAPITALOM INTENZIVNI	1,00	0,77	0,78	0,85	0,58	0,50	0,55
OSTALI	0,79	0,64	0,63	0,94	0,80	0,86	0,82

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

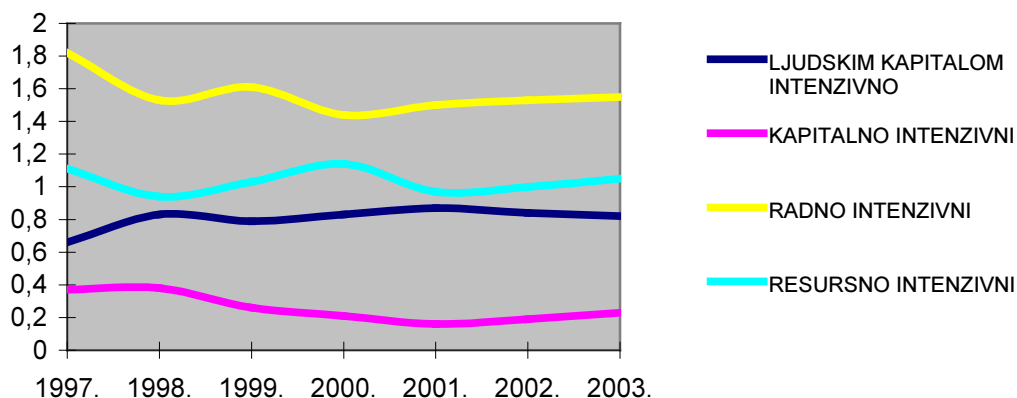
Slijedom navedenih činjenica, Hrvatska ima izrazite prednosti u radno intenzivnim djelatnostima, dok su u djelatnostima s intenzivnom upotrebom prirodnih resursa ove prednosti značajno manje. Ova zapažanja podloga su za zaključak kako je konkurentnost Hrvatske ovisna o cjenovnoj i troškovnoj kompetitivnosti uz tendenciju njegova smanjenja.

Sukladno grafikonu 4.6., promatrane četiri grupe proizvoda pokazuju bitno različite karakteristike. Kapitalno intenzivni proizvodi nemaju usporednih prednosti u odnosnom razdoblju. Vrijednosti RCA očekivane su s obzirom na postavke Hecksher-Ohlinova modela (Krugman, 2003, str. 76), a njegova vrijednost opada do 2001. godine (0,16) uz neznatan porast posljednje promatrane godine.

Očekivanu prednost Hrvatska iskazuje u radno intenzivnim djelatnostima, potvrđujući tezu o ovakvom tipu specijalizacije srednje razvijenih zemalja. Najveća vrijednost

zabilježena je 1997. godine (1,82), dok je u preostalom vremenskom periodu evidentna blaga padajuća trendencija uz kretanje od 1,50 do 1,61 uz završnih 1,55.

Grafikon 4.6. Usporedne prednosti (RCA) Hrvatske od 1997. do 2003. godine po tehnološkim granama za industrijske proizvode (SITC 5-8), vagani prosjek

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Skupina resursno intenzivnih proizvoda iskazuje usporedne prednosti, ali na bitno nižoj razini, koja pojedinih godina prelazi u ne-prednost (1998, 2001. godine)

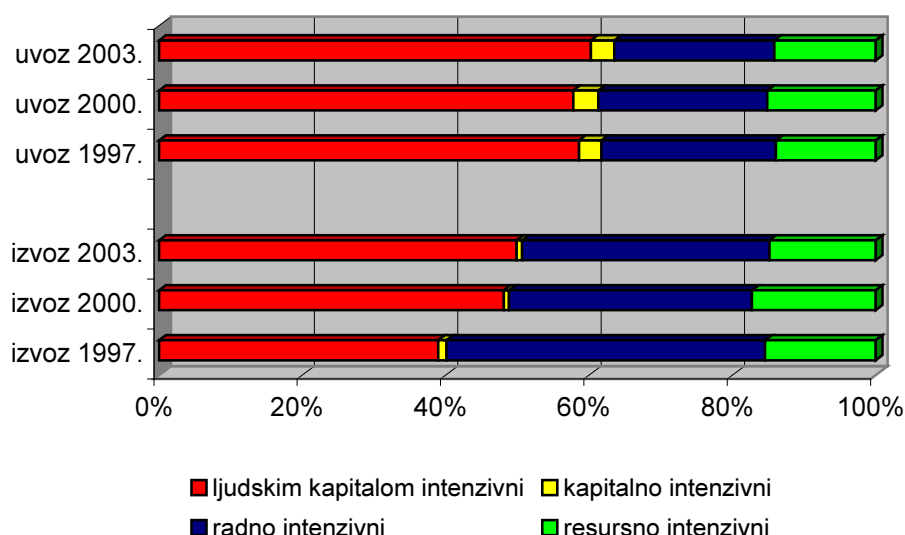
Skupine ljudskim kapitalom intenzivnih proizvoda generalno ne iskazuju usporedne prednosti, proizvodi s pretežnim udjelom ljudskoga kapitala 2001. godine bilježe najveću vrijednost (0,87), ali u kasnijem razdoblju opadaju do 0,82, no postoje skupine unutar njih sa suprotnim predznakom. To su radno i kapitalno intenzivni proizvodi visoke tehnologije te posebno skupina ostalih proizvoda s intenzivnom uporabom ljudskog kapitala. Proizvodi navedene skupine iskazuju visoke koeficijente RCA, od 1,90 1998. godine preko 2,40 2000. do 2,00 2003. godine. Ovu skupinu formira nekoliko tipično izvoznih grana hrvatskoga gospodarstva, 716 (rotacijski električni strojevi), 773 (oprema za distribuciju el. energije), 793 (brodovi, čamci, plovidbene konstrukcije), te je visoka razina pokazatelja RCA očekivana.

4.2.3 Vanjskotrgovinska specijalizacija po tehnološkim razredima

Struktura vanjskotrgovinske razmjene u promatranom razdoblju doživjela je stanovite promjene samo u izvoznom segmentu, dok je struktura uvoza ostala gotovo nepromijenjena. Pretežne promjene u izvoznoj komponenti razmjene vezane su uz značajno povećanje proizvoda s intenzivnim korištenjem ljudskoga kapitala, od 38,9% na 49,9% (grafikon 4.7) dokazujući tezu o pozitivnoj vezi koeficijenta RCA i povećanja izvoza. Nasuprot tome, radno intenzivni proizvodi uz pozitivnu vrijednosti RCA koja sugerira porast izvoza, bilježe opadanje s 44,5% na 34,5% ukupnoga

izvoza. Neznatnu promjenu u udjelu izvoza bilježe resursno intenzivni proizvodi, a skupina kapitalno intenzivnih proizvoda s relativno malo značajnim udjelom dodatno opada u značenju za izvoz.

Grafikon 4.7.: Struktura uvoza i izvoza Hrvatske prema tehnološkim razredima od 1997. do 2003. godine

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Pozitivne promjene su povezane sa smanjenjem udjela radno intenzivnih i istodobnim povećanjem udjela proizvoda sintenzivnim korištenjem ljudskoga kapitala. Nepovoljna struktura, uvjetovana velikim udjelom resursno intenzivnih proizvoda u komparaciji s razvijenim državama unatoč smanjenju od 15,4% na 14,4% karakteristična je i u ovom periodu.

U tablici 4.5. prikazane su najznačajnije izvozne grane industrijskog sektora Hrvatske s izvozom većim od 0,5% u 2003. godini. Važnost ovih grana ogleda se u činjenici, da navedene grane 2003. godine sudjeluju sa 83,66% u izvozu industrijskih proizvoda i samim time predstavljaju okosnicu izvozne aktivnosti. Najkonkurentnije grane, mjerene veličinom RCA, koncentrirane su u radno intenzivnom i resursno intenzivnom sektoru, a promatrajući partikularno, to su grane 572 (polimeri stirola), 897 (nakit), 771 (električni pogonski strojevi) i 841 (muški kaputi, jakne i sl.). Podaci iz tablice 4.5. sugeriraju pozitivnu povezanost povećanja veličine koeficijenta RCA i povećanja udjela odnosnog proizvoda u ukupnom izvozu promatranog razdoblja.

Tablica 4.5: Industrijske grane (SITC 5-8) s udjelom većim od 0,5% u hrvatskom izvozu 2003. godine i pripadajuće usporedne prednosti (RCA) 1995., 2000 i 2003. godine prema tehnološkim razredima

	RCA 1995.	RCA 2000.	RCA 2003.	% X 1995.	% X 2000.	% X 2003.
LJUDSKIM KAPITALOM INTENZIVNO						
VISOKA TEHNOLOGIJA						
RADNO INTENZIVNI						
776 TERMOIONSKE ELEKTRONSKE CIJEVI	0,18	0,33	1,59	0,04	0,10	1,04
778 ELEKTR. STROJEVI, APARATI, NESPOMENUTI	0,40	0,27	1,19	0,34	0,29	2,97
874 MJERNI, KONTROLNI INSTRUMENTI	0,62	1,11	1,30	0,52	0,87	1,40
KAPITALNO INTENZIVNI						
542 LIJEKOVI	0,97	0,90	0,78	1,61	2,39	2,20
SREDNJA TEHNOLOGIJA						
RADNO INTENZIVNI						
691 KONSTRUKCIJE I DIJELOVI	1,37	1,08	0,68	0,49	0,75	0,86
728 STR. ZA POJEDINE IND. GR. OSTALI	0,40	0,52	0,75	0,45	0,72	1,20
764 TELEKOMUNIKACIJSKA OPREMA	0,62	0,79	0,78	1,26	2,23	2,33
772 ELEK. APAR. ZA STRUJNE KRUGOVE, SL.	1,64	1,82	1,16	1,66	2,20	1,51
775 ELEK. I NEELEK. OPR. ZA KUĆANSTVO	0,32	0,22	0,37	0,37	0,36	0,58
KAPITALNO INTENZIVNI						
resursno intenzivni						
571 POLIMERI ETILENA	11,55	2,60	5,08	3,11	2,46	1,59
572 POLIMERI STIROLA	27,83	3,15	8,15	3,08	0,91	0,93
582 PLOČE I SL. OD PLAST. MASA	1,61	0,58	0,66	0,93	0,50	0,61
679 CIJEVI, ŠUPLJI PROF., OD ŽELJ. ČELIKA	0,82	1,26	0,97	0,68	1,00	0,83
OSTALI						
554 SAPUNI, PREP. ZA ČIŠĆENJE	0,40	0,66	0,70	0,25	0,52	0,58
716 ROTACIJSKI ELEKTRIČNI STROJEVI	3,72	2,13	2,09	0,40	0,67	0,73
773 OPREMA ZA DISTRIB. EL. ENERG.	1,14	2,49	2,22	1,15	2,07	2,04
793 BRODOVI, ČAMCI, PLOV. KONSTRUKC.	4,14	5,24	4,03	4,61	13,90	11,99
RADNO INTENZIVNI						
642 PAPIR I KARTON, REZANI	0,78	0,60	0,59	0,93	1,04	0,86
658 GOTOVI PROIZ. OD TEKST. MAT.	2,06	2,69	1,43	0,51	0,76	0,52
699 PROIZV. OD JEDNOSTAVNIH METALA, NESP.	0,98	1,10	1,29	0,86	1,48	1,90
771 ELEKTRIČNI POGONSKI STROJEVI	2,09	4,97	7,87	1,07	1,54	2,24
784 DIJELOVI, PRIBOR ZA MOT.VOZILA	1,31	1,26	1,66	1,14	1,11	1,47
821 NAMJEŠTAJ I DIJELOVI	2,58	1,63	1,66	3,20	3,16	3,96
841 MUŠKI KAPUTI, JAKNE I SL.	5,77	4,63	7,05	5,80	4,81	3,15
842 ŽENSKI KAPUTI, OGRTAČI I SL.	4,56	3,09	4,48	3,83	3,30	2,79
844 ŽENSKI KAPUTI I SL., PLETENI	4,41	3,11	5,36	0,81	0,97	0,90
845 ODJEĆA, NESPOMENUTA	2,51	2,51	5,09	2,08	4,28	5,01
846 PRIBOR ZA ODJEĆU OD TEKST.TKANINA	1,70	0,93	1,50	0,30	0,27	0,72
851 OBUĆA	1,82	2,04	2,51	5,23	4,79	3,54
892 TISKANE STVARI	0,71	1,84	1,88	0,22	1,01	1,04
893 PROIZVODI OD PLASTIKE, NESPOMENUTI	0,62	0,82	0,70	0,57	1,15	1,07
897 NAKIT	0,56	1,17	8,09	0,03	0,06	0,76

	RCA 1995.	RCA 2000.	RCA 2003.	% X 1995.	% X 2000.	% X 2003.
RESURSNOSTENZIVNI						
SLABO						
611 KOŽA	1,23	0,59	1,10	0,27	0,37	0,83
634 FURNIR, OST.OBRAĐENO DRVO	2,74	1,76	1,79	0,72	1,24	1,28
635 PROIZVODI OD DRVA, NESPOMENUTI	2,46	2,41	1,28	0,74	0,78	0,60
651 PREDIVO OD TEKST.VLAKANA	1,19	0,88	1,45	0,75	0,66	0,88
661 VAPNO, CEMENT, GRAĐEVINSKI MAT.	2,49	5,94	4,68	0,84	2,24	2,23
662 GLINENI, VATROSTALNI GRAĐ. MAT.	1,01	1,42	1,24	0,38	1,10	1,10
665 PROIZVODI OD STAKLA	4,09	3,20	4,03	0,97	1,07	1,22
JAKO						
LJUDSKIM KAPITALOM INTENZIVNI						
562 GNOJIVA (OSIM SIROVIH)	8,29	4,96	4,81	2,41	2,57	2,30
OSTALI						
641 PAPIR I KARTON	0,72	0,70	0,76	1,43	1,57	1,44
684 ALUMINIJ	1,22	1,76	1,40	1,52	2,64	1,39

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Grana 793 (brodovi, čamci, plovne konstrukcije) ima najveći pojedinačni udio izvoza od 11,99% 2003. godine uz RCA od 4,03, a slijede je 845 (odjeća, nespomenuta) s 5,01% i RCA 5,09 te 821 (namještaj i dijelovi) s 3,96% i 1,66 RCA.

Razdoblje od 1995. do 2003. godine koje je analizirano u tablici 4.5. predstavlja doba pretpristupnih prilagodbi za stupanje u članstvo WTO-a. Premda je formalni zahtjev za pristupanjem postavljen 1994. godine (Mimica, 1999, str. 7), Hrvatska je primljena u punopravno članstvo tek potkraj 2000. godine, te su ovi događaji u bitnoj mjeri odredili dinamiku RCA pokazatelja.

Kretanje RCA pokazatelja slijedi ove promjene u vanjskotrgovinskoj politici Hrvatske. Promatrajući svaki od navedenih proizvoda pojednično upravo je 2000. godina ona s najmanjom vrijednosti RCA, dok su vrijednosti ovoga pokazatelja prethodne i slijedeće promatrane godine gotovo uvijek veće.

Općenito, porast vrijednosti RCA u pravilu rezultira porastom vrijednosti udjela u izvozu promatranog proizvoda. Očigledan primjer je prva skupina ljudskim kapitalom intenzivnih proizvoda (visoka tehnologija, radno intenzivni) koje su u navedenom razdoblju ostvarile vrijednosti RCA veće od 1, uz istodobno povećanje vrijednosti izvoza s 1,33% 1995. na 5,41% 2003. godine. Proizvodi srednje tehnologije ljudskim kapitalom intenzivnih proizvoda reagiraju na promjene uzrokovane pristupom WTO-u smanjenjem RCA i udjela u izvozu, npr. grane 764 (telekomunikacijska oprema) i 772 (el. aparati za strujne krugove).

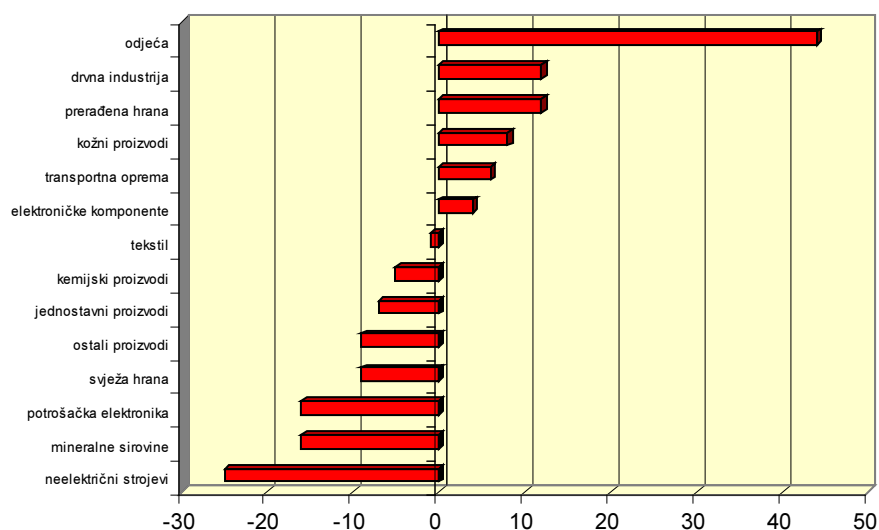
Kod radno intenzivnih proizvoda pad vrijednosti RCA 2000. godine nije donio i razmjerno smanjenje u udjelu u izvozu. Nadalje, svi proizvodi ove skupine u tablici 4.5. bilježe rast otkrivenih komparativnih prednosti između 1995 i 2003. godine uz izuzetak grane 642 (papir i karton, rezani) i 893 (proizvodi od plastike, nespomenuti).

Resursno intenzivni proizvodi u promatranom segmentu vrijednosti RCA i udjela u izvozu pokazuju analogiju prema radno intenzivnim proizvodima, ali uz izuzetak proizvoda 661 (vapno, cement, građevinski materijal) s povećanjem RCA od 2,49 na 4,68 i udjela u izvozu od 0,84% do 2,23% od 1995. do 2003. godine, dakle pozitivnom vezom ulaska u članstvo WTO-a i porastom udjela izvoza i vrijednosti RCA.

Generalizirajući, hrvatski je izvoz pretežno koncentriran u navedene 42 grane, od kojih 11 grana ima $RCA < 1$, dok 31 grana ostvaruje usporedne prednosti. Navedeno sugerira ispravnu orijentaciju izvoznih grana uz visok specijalizacijski stupanj, čija će konkurentnost morati biti osnažena primjenom dozvoljenih vanjskotrgovinskih mjera s ciljem daljnjeg jačanja izvoza i uspostave održivog vanjskotrgovinskog odnosa.

Analiza komparativnih prednosti CEPII¹⁸ indeksom ima za cilj identificirati jake i slabe točke gospodarstva. Umjesto relativne izvozne strukture (Balassa, 1965.) ovaj je analitički indikator temeljen na odnosu trgovinske neravnoteže promatranog klastera i agregatne trgovinske neravnoteže.

Grafikon 4.8.: RCA u Hrvatskoj prema CEPII formuli za 2002. godinu

Izvor: [URL:http://www.intracen.org/countries/toolpd99/hrv_3.pdf], 12.03.2004.

¹⁸ Centre d'études prospectives et d'informations internationales

Definirane su prednosti za petnaest sektora: svježa hrana, prerađena hrana, drveni proizvodi, tekstil, kemijski proizvodi, kožni proizvodi, jednostavni proizvodi, neelektrični proizvodi, elektronički proizvodi, elektroničke komponente, transportna oprema, odjeća, ostali proizvodi, mineralne sirovine, usluge.

Ostvarene komparativne prednosti prema CEP II jednakosti prikazuju doprinos svake grane ravnoteži trgovinske bilance. Što je veći indeks, to je veći doprinos sektora neto izvozu (izvoz minus uvoz) i ravnoteži trgovine. Indeks pokazuje razliku između sadašnjeg neto izvoza i prilagođenog neto izvoza uzimajući u obzir suficit, odnosno deficit promatrane države.

Iz grafikona 4.8. temeljenog na podacima iz 2002. godine su vidljive izrazite komparativne prednosti klastera odjeća i njihov doprinos uravnoteženju vanjskotrgovinskih tokova. Ostali proizvodi s izrazitim prednostima (drvena industrija, prerađena hrana, kožni proizvodi) su, kao i najkompetitivniji klaster karakteristični za slabije razvijene države.

4.3 Strukturalni aspekti vanjskotrgovinskih tokova

Pristupanjem u WTO i vjerojatnim skorim dobivanjem statusa pridružene članice EU, Hrvatska je definirala grupe proizvoda sa statusom "osjetljivih". Inicijalnim Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju predviđena su tri protokola kojima se definira status najosjetljivijih grupa proizvoda. To su (1) Protokol 1. O tekstilnim i odjevnim proizvodima, (2) Protokol 2. O proizvodima od čelika, (3) Protokol 3. O trgovini prerađenim poljoprivrednim proizvodima između Zajednice i Hrvatske.

Dodatnim pregovorima između Zajednice i Republike Hrvatske potpisan je i Protokol 7 o trgovini poljoprivrednim proizvodima. Dugotrajni pregovori i naknadno potpisivanje ovoga protokola govore o kompleksnosti i senzibilitnosti. Njime su agregirane carinske kvote za pojedine proizvode koje su ugovorene između EU i Hrvatske te carinske kvote ugovorene između država CEFTE i Hrvatske. Agregirane carinske kvote poslužile su kao polazište, a njihova je konačna količina definirana negocijabilno, u pravilu na nižoj razini od početne.

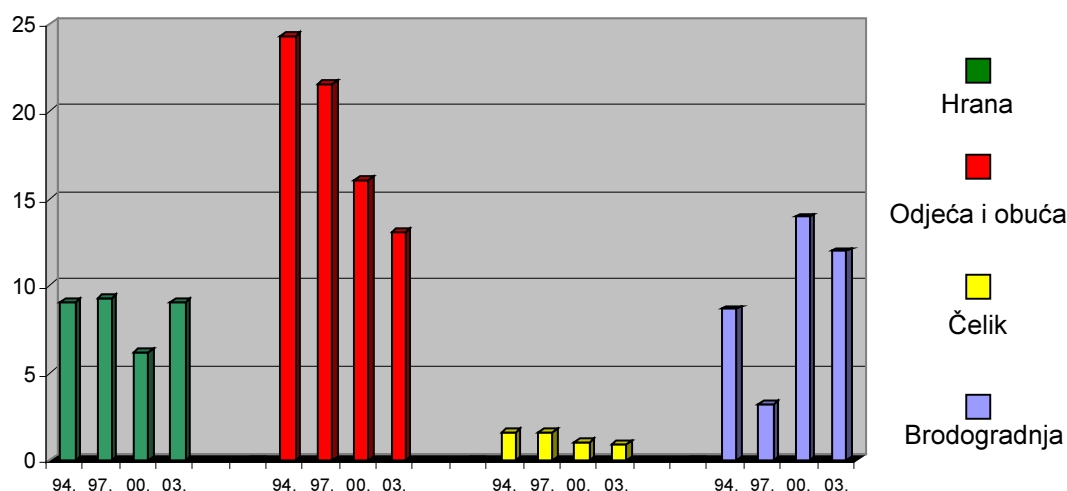
4.3.1 Udio "osjetljivih" proizvoda u izvozu

Osjetljivim proizvodima, odnosno proizvodima za koje je bitna zaštita s motrišta zaposlenosti, te smanjenja tržišta bivše države ili ratom prouzročenih šteta u Hrvatskoj se smatraju prehrambeni proizvodi, proizvodi tekstilne i industrije obuće, te željezni i čelični proizvodi. Ujedno, razmjena je ovih proizvoda Hrvatske i EU

regulirana posebnim protokolima¹⁹ Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (NN MU 14/01) što implicira njihovu osjetljivost i na globalnoj razini.

Brodogradnja nije tipična grane navedene skupine, ali je njezin značaj za izvozno gospodarstvo Hrvatske i vanjskotrovinске mjere drugih potencijalno konkurentskih država svrstavaju u ovu grupu. Ona potiče razvoj domaće industrije i drugih pratećih djelatnosti, odnosno ima veliki multiplikativni efekt (Strategija razvitka brodogradnje, 2002, str. 66), ujedno direktno zapošljavajući 12.000 radnika. S obzirom na praksu subvencioniranja brodogradnje od strane konkurentskih država, Hrvatska je u cilju očuvanja proizvodnje provela brojne sanacije, a posljednje se tri godine obvezala isplatiti subvencije u iznosu od 8-10% vrijednosti gotovog broda, ovisno o količini ugrađenih domaćih proizvoda (Strategija razvitka brodogradnje, 2002, str. 63).

Grafikon 4.9: Udio grupa "osjetljivih" proizvoda u hrvatskom izvozu od 1994. do 2003. godine u %

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Sukladno klasifikaciji SITC, kretanje izvoza grupe 0 (hrana i žive životinje) prikazano je prvim dijelom grafikona 4.9. Značaj izvoza hrane za izvoz Hrvatske je podjednak i na razini je nešto većoj od 9% u ovom razdoblju, uz značajno smanjenje 2000. godine na 6,17% zbog klimatskih okolnosti.

Značaj izvoza odjeće i obuće konstantano opada, a ovo je tim značajnije što izvoz Hrvatske raste u cijelom razdoblju. Ovaj je sektor pod permanentnim pritiskom za liberalizacijom, kao i pod teretom konkurencije zemalja Dalekog istoka s jeftinijim

¹⁹ Protokol 1. O tekstilnim i odjevnim proizvodima, Protokol 2. O proizvodima od čelika, Protokol 3. O trgovini prerađenim poljoprivrednim proizvodima i Protokol 7. O trgovini poljoprivrednim proizvodima

faktorom radom. Promatrano u apsolutnim brojevima, vrijednost izvoza raste, ali je kompenzirana ukupnim porastom hrvatskoga izvoza.

Grana proizvoda od željeza i čelika nema značajnijeg udjela u hrvatskom izvozu, a njezino značenje još i opada. Godine 1994. ova je grana sudjelovala s 1,6%, da bi 2003. njezin udio bio na razini 0,88%. Napuštanje ovoga sektora uvjetovano je neposjedovanjem prirodnih mineralnih izvora, kao i nedostatkom energenata karakterističnih za proizvodnju željeza i čelika, te posljedičnom nemogućnošću postizanja ekonomije obujma.

Brodogradnja je najznačajnija hrvatska izvozna grana s udjelom u ukupnom izvozu od 11,99% 2003. godine. Posebnost brodogradnje, koja je svrstava u red osjetljivih sektora je visoka stopa subvencioniranja u svim konkurentskim državama (Južna Koreja, Japan, Njemačka, Poljska). Kompetitivnost hrvatske brodogradnje na svjetskom tržištu osigurava se državnim subvencijama, što ovisi o trenutnom stanju državnoga proračuna²⁰.

Ukupan udio osjetljivih proizvoda u izvozu Hrvatske se smanjuje, od 43,68% ratne 1994. godine, i stabilizira se između 35 i 37%²¹. Ovo je smanjenje pozitivno, jer znači povećanje udjela izvoza drugih proizvoda koji ne zahtijevaju dodatnu razinu zaštite. Vanjskotrgovinska je politika regulirala razmjenu osjetljivih proizvoda s našim najznačajnijim vanjskotrgovinskim partnerima bilateralnim ugovorima, ali je na unutrašnjem planu propustila djelovati kroz dozvoljene mjere bescarinske zaštite. Hrvatska se proizvodnja tekstilnog sektora mora repositionirati uspostavom vlastitih robnih marki i težnjom prema višim cjenovnim segmentima tržišta. Kao i u tekstilnom sektoru, tako se i u brodogradnji mora dogoditi zaokret prema participaciji u segmentima tržišta vrlo sofisticiranih i skupih objekata koristeći postojeći stručan kadar u projektiranju i proizvodnji (Strategija razvitka brodogradnje, 2002, str. 66). Poljoprivredni je sektor specifičan. Dugogodišnje neiskorišteno bogatstvo poljoprivrednog zemljišta predstavlja potencijal za razvoj ekološke poljoprivrede koji je nemoguć sve dok država subvencionira proizvođače isključivo prema kvantitativnom kriteriju (Zakon o državnim potporama, NN 47/03).

4.3.2 Regionalna koncentracija

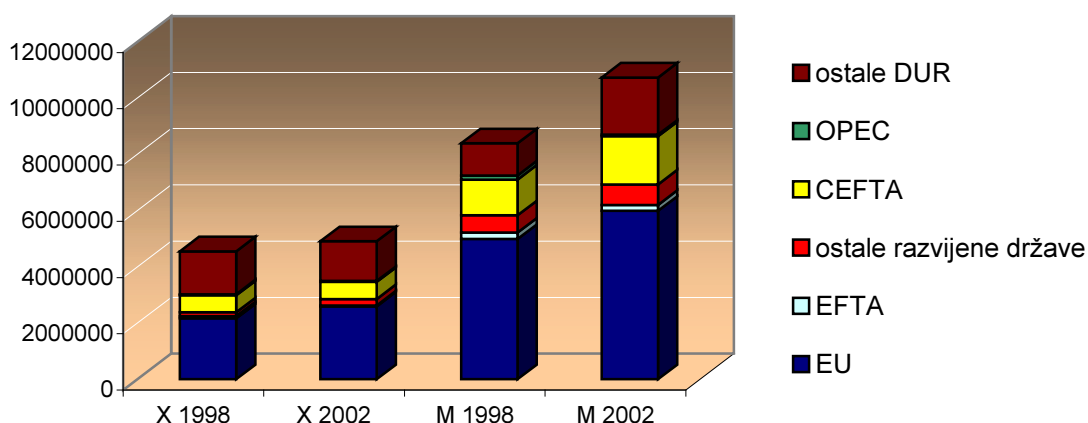
Etablirani trgovinski tokovi dezintegracijskim procesima na prostoru bivše Jugoslavije temeljito se preusmjeravaju. Novokreirane države, dosadašnje međusobne tijekove roba zamjenjuju s usmjerenošću na Europsku uniju. Republika Hrvatska je tipičan primjer.

²⁰ za 2004. godinu najavljene su subvencije u visini 10% od vrijednosti gotovog broda

²¹ 35,63% 1997. godine, 37,24% 2000. godine i 35,05% 2003. godine

Sukladno grafikonu 4.10, vanjskotrgovinska je razmjena Hrvatske izrazito usmjerena prema EU i državama CEFTE. Čak 71,8% uvoznih roba podrijetlom je iz EU i CEFTE, u usporedbi s 65,1% izvoza u ove države. To implicira izrazitu dvostranu ovisnost o situaciji na tržištu EU i CEFTE. No, ovo se može sagledati i na drugi način. Hrvatska se kao mala država specijalizirala u proizvodnji za europsko tržište, jer je s pozicije maloga otvorenog gospodarstva nemoguće učinkovito trgovinski premrežiti svijet, te sagledavanje činjenica u ovome svjetlu odražava pozitivno stanje.

Grafikon 4.10: Izvoz i uvoz Republike Hrvatske prema skupinama država 1998. i 2002. godine u 000 USD

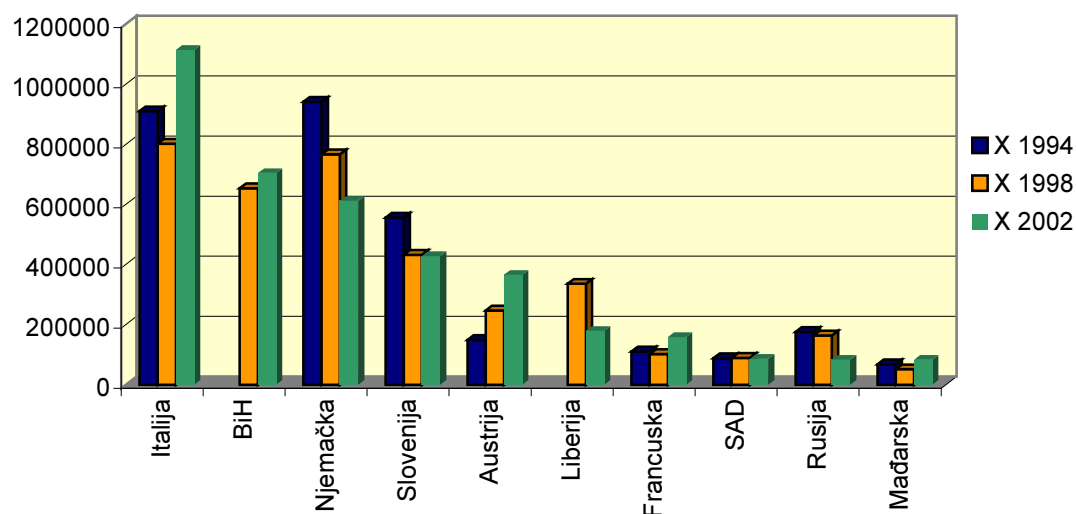
Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Primjerena disperziranost trgovinskih tokova na veći broj grupacija, odnosno država, omogućila bi Hrvatskoj sigurnost od eksternih šokova i relativno bezbolno preusmjeravanje u slučaju kriza. Međutim, izrazita fokusiranost na samo nekoliko država u izvoznom (grafikon 4.11) i uvoznom segmentu (grafikon 4.12) koje k tome pripadaju istoj grupaciji (EU) čini ranjivim svaku pretpostavku o kretanju vanjskotrgovinskih tokova, posebno u izvoznom segmentu.

Koncentriranost vanjskotrgovinske razmjene na nekolicinu proizvoda je prednost, zbog mogućnosti korištenja efekta ekonomije obujma, no kada se 51,37% izvoza i 47,84% uvoza realizira u četiri države članice iste grupacije, tada je jedini mogući zaključak potreba za većom disperzijom, posebno u izvoznom segmentu, kako bi nepredviđeni eksterni šokovi bili učinkovito apsorbirani.

Sukladno podacima iz grafikona 4.11, hrvatski je izvoz pretežno koncentriran na ova visoko konkurentna i visoko zahtjevna tržišta razvijenih države Europe. Kao uvoznik hrvatskih proizvoda dominira Italija s porastom uvoza u promatranom vremenu, kao i Bosna i Hercegovina. Njemačka i Slovenija su tradicionalno značajni partneri, ali se izvoz prema njima smanjuje. Ohrabruje rast izvoza u Austriju, s oko 150 milijuna USD 1994. godine na 365 milijuna USD 2002. godine.

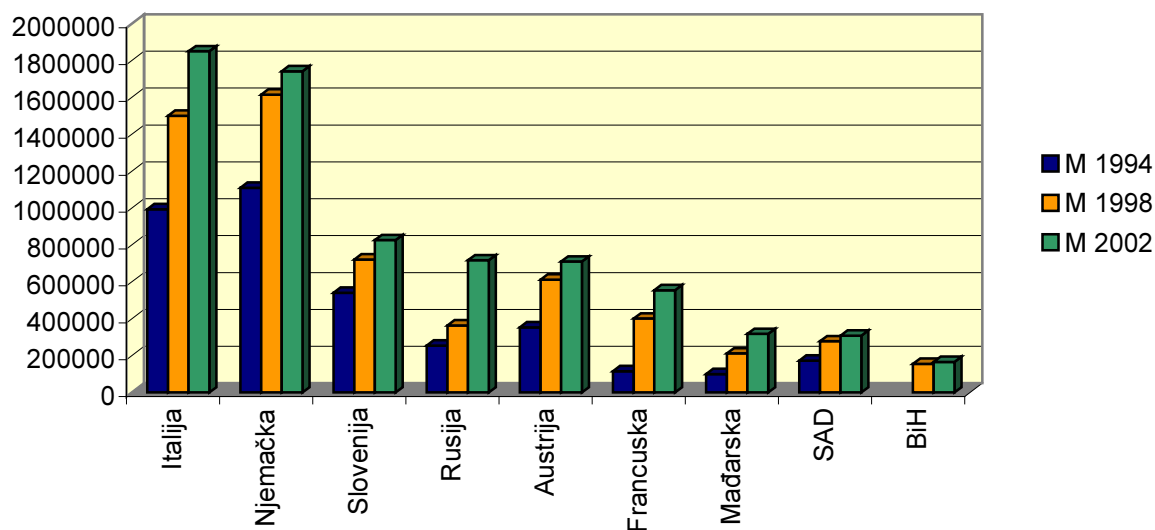
Grafikon 4.11: Najvažnije države partneri u izvozu Republike Hrvatske 1994, 1998. i 2002. godine (u 000 USD)

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Zanemarena su istodobno nekad tradionalna tržišta za hrvatske proizvode u državama bivše Jugoslavije, Bliskog istoka i južnog dijela Mediterana, što doprinosi današnjoj slici vanjskotrgovinske razmjene. Oportuno bi bilo fokusiranje na ovim manje zahtjevnim tržištima, prvenstveno bivše države, što se djelomično i događa rapidnim rastom izvoza u Bosnu i Hercegovinu. Mogućnosti još nisu iskorištene, prvenstveno u Srbiji i Crnoj Gori te Makedoniji, ali i preostalim državama CEFTE, Bugarskoj i Rumunjskoj.

Grafikon 4.12: Najvažnije države partneri u uvozu Republike Hrvatske 1994, 1998. i 2002. godine (u 000 USD)

Izvor: Interni podaci Državnoga zavoda za statistiku te vlastiti izračun

Tradicionalno je najveći uvoz iz Njemačke i Italije, uz primat Italije 2002. godine (grafikon 4.12). Navedeni podaci ne iznenađuju s obzirom na veličinu i razinu gospodarskog razvoja ovih država, ali je problem u neuravnoteženosti tokova razmjene. Osim s Bosnom i Hercegovinom, niti s jednom od navedenih država nije ostvaren suficit u promatranom razdoblju. Vanjskotrgovinska je politika propustila pomoći u kreiranju većeg broja konkurentnih proizvoda na globalnom tržištu, ali i u adekvatnom usmjeravanju prema državama gdje hrvatski proizvodi mogu biti kompetitivni.

5. ZAKLJUČAK

Suvremene tendencije razvoja globaliziranog svijeta nespojive su s politikom zatvaranja nacionalnog gospodarskog prostora. Autarkična su gospodarstva bilježe neuspjeh, a integracijski procesi doživljavaju strelovit uspon, posebno u Europi. Interesi za integriranjem su različiti, a samo je povezivanje kompleksan proces koji traje više godina. Vanjskotrgovinska politika ima inicijalnu ulogu u integracijskim procesima, njena prilagodba predstavlja prvi, odlučni korak u ovome procesu.

Tipična mjera vanjskotrgovinske politike je carina. Ona narušava slobodnu trgovinu i pozicionira gospodarstvo u suboptimalnoj točki, točki drugog najboljeg rješenja između potpuno otvorenog gospodarstva i autarkije. Sukladno Stolper-Samuelsonovom teoremu, uvođenje carina povećava dohodak relativno oskudnog faktora, čime nacionalna ekonomija u cjelini gubi, ali usprkos tome, to može pozitivno djelovati na razvoj pojedinog sektora. Nekarinske mjere zaštite inaugurirane su nastojanjima WTO-a za snižavanjem carina i nemogućnošću država za prihvaćanjem nametnutog tempa otvaranja tržišta. One iskrivljavaju odnose razmjene na sličan način kao carinski instrumenti zaštite, međutim temeljni je problem što su ih u većini slučajeva supstituirale. Stoga se WTO bori za tarifikaciju necarinskih ograničanja, kako bi globalizacijski procesi dobili na zamahu.

Integracijski procesi u Europi su višestupanjski. Europska unija je ciljna destinacija svih europskih država, gdje ni Hrvatska nije izuzetak. Međutim, pretpristupno razdoblje u kojem se nalazi prepoznatljivo je kao razdoblje prilagodbe, a fundamentalne se promjene odvijaju u sferi vanjskotrgovinske politike. Priključivanje CEFTI, kao i potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koraci su prema ostvarenju krajnjeg cilja. Liberalizacija vanjskotrgovinskog režima s državama CEFTE i asimetrični vanjskotrgovinski dio SSP-a s EU uspostavljeni su zbog lakše i bezbolnije prilagodbe hrvatskog gospodarstva.

Vanjskotrgovinska politika Hrvatske specifična je zbog povijesnih okolnosti koje su redestinirale etablirane trgovinske tokove, te uz tranzicijske probleme i integracijske procese uzrokovale teško održiv deficit tekućeg računa platne bilance. Evidentna je potreba za ocjenjivanjem adekvatnosti vanjskotrgovinske zaštite. Koncept temeljen na izračunavanju nominalne i efektivne carinske zaštite povezan je s brojnim nedostacima. Uz osnovni, zastarjelu input-output tabelu hrvatskoga gospodarstva iz 1987. godine, postojanje necarinskih zaštitnih instrumenata, sporazumi o slobodnoj trgovini kojima je premreženo hrvatsko gospodarstvo apostrofiraju izuzeća i olakšice u odnosu na definiranu carinsku tarifu kao dodatni problem.

Iznimno bogatstvo primjenjivanih mjera necarinske zaštite u svjetskim okvirima, pokrenuto neizdrživim snižavanjem carina Hrvatska nije slijedila. Naslijeđen vanjskotrgovinski režim bivše države u velikoj je mjeri bio zasnovana na kvotama, ali su zahtjevi WTO-a bili drugačiji. Sukladno tome, primjenjuju se isključivo carinske kvote dopuštene WTO-om, dogovorene s državama potpisnicama bilateralnih ugovora o snižavanju carina. Sanitarne i fitosanitarne mjere upotrebljavaju se isključivo u deklarirane svrhe, dok je politika izvoznih poticaja usmjerena prema gospodarskom razvoju područja s neuobičajeno niskim životnim standardom ili velikom nezaposlenosti, te provedbi važnih projekata ili otklanjanju teškoća u gospodarstvu. Antidampinška i kompenzatorna opterećenja Hrvatska ne primjenjuje, a carinski je postupak korektan. Politika javnih nabavki je transparentna, a u prijelaznom se razdoblju primjenjuje nacionalna povlastica u iznosu od 15% cijene za robe, 7,5% od ponuđene cijene radova i 5% kod nabavke usluga, a o transparentnosti svjedoči namjera adoptiranja plurilateralnog Sporazuma o javnim nabavkama WTO-a. Zahtjevi sporazuma o tehničkim zaprekama trgovini (TBT Agreement), te međunarodne norme ISO/IEC/EN su sadržane u hrvatskome zakonodavstvu. Zaštita potrošača je pravno regulirana tek 2003. godine, temeljem zahtjeva EU, a svijest potrošača o potrebi zaštite je na vrlo niskoj razini. Primjena zakona je u povojima, a temelji se na načelima opće sigurnosti proizvoda i odgovornosti za neispravne proizvode. Hrvatska banka za obnovu i razvoj kao razvojna i izvozna banka u državnom vlasništvu promiče hrvatski izvoz odobravajući za ovu namjenu kredite pod povoljnijim uvjetima. Kuriozitet hrvatske vanjskotrgovinske politike je razmjena prema Sporazumu o malograničnom prometu između Italije i Jugoslavije iz 1956. godine gdje danas Hrvatska sudjeluje kao sljednik. Nekad značajan, Sporazum gubi na značenju približavanjem EU, a temeljem njega se danas razmjenjuju pretežno poljoprivredni proizvodi.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, varijanta Europskog sporazuma za države jugoistoka Europe, potpisan je 2001. godine, ali još uvijek nije ratificiran od svih država članica EU. Asimetričnost vanjskotrgovinskog dijela Sporazuma u korist Hrvatske vidljiva je u trenutnom otvaranju tržišta EU, a hrvatskoga uz prijelazno

razdoblje u trajanju od tri do pet godina. Razmjena senzibilnih grana je uređena protokolima s međusobnim carinskim kontingentima.

Razina zaduženosti je još 2000. godine premašila referentne vrijednosti IMF-a, a reakcija gospodarskih, ali i monetarnih vlasti je izostala. Očekivane i potrebne mjere u sferi vanjskotrgovinske politike usmjerene na rast izvoza su izostale. Daljnja liberalizacija i neizbježni europski integracijski procesi uvjetovali su potrebu preispitivanja kvalitativnog aspekta konkurentnosti, kao i indikatora tehnološke konkurentnosti uz identificiranje osjetljivih grana. Ovo je potrebno zbog detaljnog uvida u sadašnje stanje koje dugoročno nije održivo, a kako bi se vanjskotrgovinske mjere dozvoljene preuzetim međunarodnim sporazumima mogle primijeniti u propulzivnim djelatnostima, gdje će njihova primjena i imati najveći multiplikativni efekt na ostale segmente gospodarstva.

Pionirski doprinos Balasse (1966) u području intragranske razmjene, dopunili su Grubel i Lloyd (1975) svojim ideksom za njegovo izračunavanje, nastavljajući se na Verdoorna (1960), Kojimu (1964) te Grubela (1967). Približavanje vrijednosti Grubel-Lloydovih indeksa 0 sugerira postojanje trgovine na intergranskoj osnovi, a vrijednosti bliske 100 intragransku trgovinu. Analiza intragranske razmjene aritmetičkim prosjekom Grubel-Lloydovih indeksa pokazuje uzastopan trend pada od 44,2% intragranske trgovine 1994. godine do razine 36,90% 2003. godine respektirajući sektore SITC 1-8. Kod industrijskih grana (5-8 SITC) situacija je nešto povoljnija, ali je pad također evidentan, od 46,13% 1993. godine do 37,41% 2003. godine. Vagani prosjek nadomješta nedostatke prethodnog i kreće se na razini 50,34% za grane 0-9 1994. godine do 45,83% 2003. godine, a industrijske grane (5-8 SITC) bilježe opadanje od 54,81% 1994. do 45,87% 2003. godine. Opadanje Grubel-Lloydovog indeksa signalizira negativne efekte u budućem integriranju, suprotno postavkama McAleesejeve hipoteze. Sektorski Grubel-Lloydovi indeksi prema granama SITC ne razlikuju se bitno od agregatnog, a ističe se sektor 8 (razni gotovi proizvodi) s indeksom 62,6 2003. godine što je značajno više od prosjeka. Grane ove skupine SITC, 841 (muški kaputi, jakne i sl.), 842 (ženski kaputi, ogrtači i sl.) i 845 (obuća, nespomenuta), bilježe porast prednosti, dok 841 (muški kaputi, jakne i sl.), 842 (ženski kaputi, ogrtači i sl.) i 845 (obuća, nespomenuta) stagniraju. Parcijalno promatranje Grubel-Lloydovih indeksa sugerira prednosti ovih sektora, te potrebu za njihovim daljnjim rastom.

Statičnost Grubel-Lloydovih indeksa primjetili su Hamilton i Kniest (1991), te razvili mjerenje marginalne intragranske razmjene. Nedefiniranost njihovog pokazatelja u pojedinim segmentima pokušali su ispraviti Greenaway, Hine, Milner i Elliot (1994) ali je tek Brühlhart (1994) svojom Grubel-Lloydovom metodom mjerenja marginalne intragranske trgovine ustanovio indeks definiran u svim varijantama. Vrijednost ovoga indeksa kreće se od 0 (intergranska) do 1 (intragranska razmjena). Generalna je

ocjena da grane s rastućim udjelom izvoza bilježe povećanje Brühlhartovog indeksa MA, što je na primjeru Hrvatske vidljivo posebno na primjeru grana skupine 8 SITC, ali i 793 (brodovi, čamci, plovne konstrukcije), kao najjača hrvatska izvozna grana. U odnosu na razdoblje od 1994-97, kretanje MB indeksa je pozitivno, jer se od rubnih vrijednosti -1 do 1 pretežno približava 0, što predstavlja kretanje prema intragranskoj trgovini.

Indikatori tehnološke konkurentnosti identificiraju grane u kojima određena država ima prednosti prema ostalim gospodarstvima. Pokazatelj usporednih prednosti (RCA) Wolfmayr-Schnitzer (1998), u kombinaciji s metodama Leglera (1982), Schulmeistera (1990), i Schulmeistera i Boescha (1987) svrstava grane u četiri temeljne skupine, te nekolicinu podskupina. Hrvatska pokazuje izrazite prednosti u radno intenzivnim djelatnostima i ograničene prednosti u resursno intenzivnim djelatnostima, dok djelatnosti s intenzivnim korištenjem ljudskog kapitala i kapitalno intenzivne djelatnosti pokazuju izrazite ne-prednosti. Glavnina hrvatskoga izvoza je koncentrirana u granama s prednostima, uz značajan porast udjela izvoza roba intenzivnih ljudskim kapitalom i smanjenje udjela izvoza proizvoda resursno intenzivne osnove.

CEPII indeks identificira jake i slabe strane gospodarstva, klasificirajući djelatnosti u petnaest skupina. Na primjeru Hrvatske, najizrazitije prednosti ima odjeća, a slijede drvena industrija, prehrambena industrija, te kožni proizvodi. Grane s ne-prednostima su neelektrični strojevi, mineralne sirovine i potrošačka elektronika.

Strukturalni aspekt vanjskotrgovinskih tokova mjeren udjelom "osjetljivih" proizvoda u izvozu pokazuje relativan pad udjela izvoza tekstilnih proizvoda u kontinuitetu, međutim, uz apsolutni porast, stabilan udio poljoprivrednih proizvoda, te pad izvoza čeličnih proizvoda. Udio brodogradnje je promjenjiv zbog strukturnih problema, ali i mijenjanja metodologije vođenja statistike, no očekuje se daljnji porast izvoza.

Analiza regionalne koncentracije ukazuje na izrazitu izloženost kretanjima na tržištu EU, koje apsorbira glavinu hrvatskoga izvoza. S obzirom da samo četiri države članice, Njemačka, Italija, Slovenija i Austrija čine 51,37% izvoza 2002. godine izrazita je ovisnost o kretanjima na njihovom tržištu.

Generalna je ocjena hrvatske vanjskotrgovinske politike sadržana u kretanju tekućeg računa platne bilance od 1993. do 2003. godine, od uravnoteženog do ispod polovičnog pokriva uvoza izvozom. Nekritička liberalizacija, bez zaštite propulzivnih sektora, dovela je do specijalizacije u zaštićenim granama u svjetskim okvirima – tekstilnoj i poljoprivrednoj industriji, brodogradnji. Argument zaštite "mladih industrija" nije inauguriran u hrvatskom primjeru i rezultat je očit – dominantne izvozne grane su iz sektora "osjetljivih" industrija, a u isto vrijeme se nije prometnula

u značajniju izvoznu granu niti jedna netradicionalna proizvodnja. Istodobno, najjače su izvozne grane ispravno određene, ali je njihov izvoz nedostatan za pokriće rastućeg deficita. Propulzivne su jedino na različite načine zaštićene grane, što govori o potrebi redefiniranja vanjskotrgovinske politike Hrvatske uz aktivnije korištenje dozvoljenih mjera zaštite dogovorenih WTO-om, odnosno pretprijetnim aktivnostima prema EU. Uz to, potrebno je smanjiti izloženost prelijevanja negativnih utjecaja sa samo jednog, izuzetno kompetitivnog tržišta razumnim disperziranjem na nekad tradicionalnu prisutnost hrvatskih proizvoda na Mediteranu i Bliskom istoku.

Prezentirani podaci ukazuju na potrebu prihvaćanja prikladne legislacije, institucionalizacije i izobrazbe kako bi Hrvatska bila osposobljena za izvoz proizvoda na tržište EU-a i sposobna obraniti se ili barem proceduralno korektno nositi se sa mogućim vanjskotrgovinskim mjerama protiv njezina izvoza ili otkloniti primjenu zaštitnih mjera protiv hrvatskoga izvoza, a u uvoznom segmentu osigurati neophodnu zaštitu domaćih industrija. Nepoznavanje ovih mjera moglo bi smanjiti i poništiti pogodnosti liberalizacije i pridruživanja, dok će njihova pravilna primjena omogućiti ravnopravan i djelotvoran sustav interveniranja.

LITERATURA I IZVORI

1. Aćimović Mihajlo: Ekonomija pogranične suradnje, Privredni vjesnik, Zagreb, (1988)., 308 str.
2. Babić Mate, Babić Ante: Međunarodna ekonomija. Zagreb: Mate, (2000), 469 str.
3. Balassa Bela, Tariff Reduction and Trade in Manufactures Among the Industrial Countries, The American Economic Review, (1966), str. 466-473
4. Balassa Bela: Trade Liberalization and 'Revealed' Comparative Advantage, The Manchester School of Economic and Social Studies, (1965), str. 99-123.
5. Barro Robert, Grilli Vittorio: European Macroeconomics. London: The MacMillan Press, (1994), 483 str.
6. Beck Ulrich: Was ist globalisierung? München, Suhrkamp, (2001), 389 str.
7. Begović Dubravka: Carinska tarifa za 2002. godinu. Carinski vjesnik, Zagreb, 9 (2001), str. 48-55.
8. Begović Dubravka: Prijelomne promjene u Carnskoj tarifi. Carinski vjesnik, Zagreb, 11 (2001), str. 30-32.
9. Begović Dubravka: Uredba o Carinskoj tarifi za 2003. Carinski vjesnik, Zagreb, 11 (2002), str. 51-56.

10. Brčić Stipčević Vesna: Zaštita potrošača – gospodarski aspekti. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 14 str.
11. Brühlhart Marius, Marginal Intra-Industry Trade: Measurement and Relevance for the Pattern of Industrial Adjustment, Weltwirtschaftliches Archiv, 130, (1994), str. 600-613
12. Castells Manuel: The Information Age - Economy, Society and Culture. Oxford, Blackwell Publishers, (1998), 583 str.
13. Castells Manuel: The Information Age - Power of Identify. Oxford, Blackwell Publishers, (1999), 466 str.
14. Cukrov Oskar: Posebni porezi. Carinski vjesnik, Zagreb, 1 (2002), str. 28-36.
15. Čilić Davor: Europska preferencijalna pravila o podrijetlu robe. Carinski vjesnik, Zagreb, 9a (2000), str. 6-9.
16. Dominis Željko: Primjena Zakona o državnom inspektoratu u carinskom postupku. Carinski vjesnik, Zagreb, 6 (2000), str. 34-39.
17. Falvey Rodney E., Commercial Policy and Intra-industry Trade u Lloyd Peter, Grubel Herbert G.: Intra-industry Trade, Edward Elgar Publishing Inc, Massachusetts, (2003), str. 143-159
18. Fidrmuc Jarko, Fidrmuc Jan: Integration, Desintegration and Trade in Europe: Evolution of Trade Relations During the 1990's, Center for European integration Studies – Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, (2000), str. 1-26
19. Futo Peter, Cuculić Judita, Lukšić Toni, Štritof Ivona: Metodološki priručnik za izradu analize učinka uvođenja propisa Europske unije. Zagreb, Ministarstvo za europske integracije, (2002), 116 str.
20. Galinec Davor, Analiza efektivne carinske i necarinske zaštite hrvatskog gospodarstva, Ekonomski fakultet Zagreb, (1996), 136 str.
21. Galinec Davor, Jurlin Krešimir: Kako potaknuti hrvatski robni izvoz nakon višegodišnje stagnacije? Carinski vjesnik, Zagreb, 1 (2003), str. 3-20.
22. Galinec Davor: Prilagodba carinskoga sustava europskome i svjetskome. Carinski vjesnik, Zagreb, 8 (2000), str. 44-50.
23. Galinec Davor: Učinak nove Carinske tarife na razinu nominalne i efektivne zaštite po djelatnostima. Carinski vjesnik, Zagreb, 9 (2000), str. 38-49.
24. Galinec Davor: Uloga carinske službe u suzbijanju neslužbenog gospodarstva. Carinski vjesnik, Zagreb, 4 (2002), str. 40-53.
25. Gandolfo Giancarlo: International Economics. Berlin: Springer Verlag, (1986). 467 str.
26. Gligorov Vladimir: Trade and Investment in the Balkans, WIIW Research Report No. 250, Vienna Institute for International Economic Studies, Vienna, (1998), str. 1-24
27. Gliha Igor: Intelektualno vlasništvo. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 21 str.
28. Greenaway David, Milner Chris, Trade and Industrial Policy in Developing Countries, The MacMillan Press, London, (1993)

29. Grossman Gene M., Helpman Elhanan: Outsourcing in a Global Economy, (2003)
30. Grubel Herbert J., Intraindustry Specialization and the Pattern of Trade, Canadian Journal of Economics and Political Science, (1967), str. 374-388
31. Helpman Elhanan, Krugman, Paul: Market Structure and Foreign Trade, Cambridge MA, MIT press, (1985), 271 str.
32. Helpman Elhanan, Melitz Marc J., Yeaple Stephen R.: Export versus FDI with Heterogenous Firms (2003)
33. Heršak Emil, Globalizacija i hrvatski kod, Globalizacija i njezine refleksije u Hrvatskoj, Ekonomski institut Zagreb, (2001), str. 83-95
34. Jokić Tonka, Soić Ivana: Carinske mjere zaštite prava intelektualnog vlasništva. Carinski vjesnik, Zagreb, 7 (2003), str. 3-14.
35. Jokić Tonka: Uvoz i izvoz robe na temelju dozvola. Carinski vjesnik, Zagreb, 2 (1999), str. 3-5.
36. Jurlin Krešimir, Galinec Davor: Liberalizacija trgovinskog režima RH i reforma carinskog sustava. Carinski vjesnik, Zagreb, 10 (2002), str. 3-12.
37. Jurlin Krešimir, Galinec Davor: Liberalizacija vanjskotrgovinske politike. Carinski vjesnik, Zagreb, 9 (2001), str. 11-28.
38. Jurlin Krešimir, Galinec Davor: Pravila i postupci što mogu ograničavati razmjenu robe i usluga. Carinski vjesnik, Zagreb, 11 (2001), str. 58-69.
39. Jurlin Krešimir: Hrvatska i CEFTA, Carinski vjesnik, (1997), br. 2
40. Kandžija Vinko, Host Alen: Debt Adjustment of the Republic of Croatia, Brno Conference, (2001), 6 str.
41. Kandžija Vinko, Bezić Heri: The EU commercial policy towards third countries. Economic System of European Union and Accession of the Republic of Croatia, Rijeka, (2001). str. 128-139.
42. Kandžija Vinko, Hadjina Branko: Effects of Accession of the Republic of Croatia to the European Union. Economic System of European Union and Adjustment of the Republic of Croatia, Rijeka, (1997). str. 3-17.
43. Kandžija Vinko: Gospodarski sustav Europske unije. Rijeka: Ekonomski fakultet Rijeka, (2003), 447 str.
44. Karačić Stanko: Primjena carinske tarife u 2001. godini. Carinski vjesnik, Zagreb, 1-2 (2001), str. 25-27.
45. Karačić Stanko: Transakcijska vrijednost te utjecaj ograničenja rodbinski poslovno povezanih stranaka pri određivanju carinske vrijednosti. Carinski vjesnik, Zagreb, 9 (2000), str. 17-23.
46. Kaufman Damir: Ustrojavanje novoga sustava državnih potpora u Republici Hrvatskoj. Državne potpore i europske integracije: iskustva za Hrvatsku, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, (2003), 101-121. str.
47. Khor Martin: Rethinking Globalisation - Critical Issues and Policy Chices. New York, Zed Books, (2001), 138 str.

48. Kindleberger Charles: International Economics. Massachusetts Institute of Technology, (1963), 489 str.
49. Kjeldsen-Kragh Soren: International Trade Policy, Copenhagen Business School Press, (2001), 282 str.
50. Kojima K., The Pattern of international Trade Among Advanced Countries', Hitotsubashi Journal of Economics, (1964), str. 16-36
51. Kokta, Robert M., Weisert Natascha: Technological Development and a "New Economy" in Eastern Europe, Advanced Studies Program in International Economic Policy at the Kiel Institute of World Economics, (2001), 27 str.
52. Kovaček Snježana: Novi carinski zakon – još jedan korak prema Europi! Carinski vjesnik, Zagreb, 7 (1999), str. 3-5.
53. Kovačić Marinko: Ustanove za poticanje izvoza SAD-u. Carinski vjesnik, Zagreb, 6 (2000), str. 52-58.
54. Krugman Paul R., Obstfeld Maurice: International Economics, Addison-Wesley, Boston, (2003), 754 str.
55. Kumar Andrej (ur.), Zunanjetrgovinska politika Slovenije, študija: analitičke podlage, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, (2002), 237 str.
56. Kumar Andrej, Zajc Katja: Selected Integration Potential Indicators for Slovenia and Croatia. Economic System of European Union and Adjustment of the Republic of Croatia, Rijeka, (1997). str. 78-99.
57. Kumar Andrej: Integration Potential Indicators for CEFTA Countries and Republic of Croatia. Economic System of European Union and Adjustment of the Republic of Croatia, Rijeka, (1997). str. 21-27.
58. Kumar Andrej: Mednarodna ekonomika. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, (2001). 258 str.
59. Legler, H.: Zur Position der Bundesrepublik Deutschland im internationalen Wettbewerb, Forschungsberichte des Niedersächsischen Instituts für Wirtschaftsforschung, (1982)
60. Lekočević Lea, Rudolf Mesarič Jana: Slovensko iskustvo u primjeni zakonodavstva na području državnih potpora. Državne potpore i europske integracije: iskustva za Hrvatsku, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, (2003), 45-80. str.
61. Liszt Marijana: Pravni okvir kontrole državnih potpora u Španjolskoj. Državne potpore i europske integracije: iskustva za Hrvatsku, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, (2003), 13-44. str.
62. Margan Melita: Inicijativa za suradnju u jugoistočnoj Europi. Carinski vjesnik, Zagreb, 11 (2002), str. 31-36.
63. Markusen James R., Melvin James R., William H. Kaempfer, Keith E. Maskus: International Trade – Theory and Evidence, McGraw-Hill, Inc., New York (1995), 472 str.
64. Markusen James R., Melvin James R.: The Theory of International Trade, Harper and Row Publishers, New York (1988), 342 str.

65. Matasović Miroslav: Normizacija, mjeriteljstvo, ovlašćivanje i ocjena sukladnosti. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 27 str.
66. Matić Božo, Lazibat Tonći: Od GATT-a do WTO-a. Ekonomski pregled, Zagreb, 52 (2001), br. 5-6, str. 693-707.
67. Mijatović Nikola: Trošarine u državama OECD-a. Carinski vjesnik, Zagreb, 11 (2002), str. 20-30.
68. Mikić Mirela: Intelektualno vlasništvo pod zaštitom WTO-a. Carinski vjesnik, Zagreb, 10 (2000), str. 67-76.
69. Mimica Neven: Uloga i značaj WTO-a u međunarodnoj trgovini. Carinski vjesnik, Zagreb, 7 (1999), str. 6-16.
70. Mlikotin-Tomić Deša: Damping i zaštitna klauzula. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 23 str.
71. Mlikotin-Tomić Deša: Transition Countries Between EU and WTO Trade Policies: Problem or Advantage? Economic System of European Union and Adjustment of the Republic of Croatia, Rijeka, (1997). str. 495-500.
72. Nežić Ljerka: Gospodarske posljedice krivotvorenja proizvoda i mjere protiv povrede žiga. Carinski vjesnik, Zagreb, 5 (2000), str. 32-39.
73. Nežić Ljerka: Zaštita prava intelektualnog vlasništva. Carinski vjesnik, Zagreb, 8 (2003), str. 48-56.
74. Nežić Ljerka: Značaj Međunarodne klasifikacije patenata za unapređenje međunarodne suradnje i povećanje izvoza. Carinski vjesnik, Zagreb, 2 (2002), str. 46-50.
75. Pauković Želimir: Državne potpore. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 19 str.
76. Pavletić Župić Mirna: WTO: Urugvajski krug pregovora i postulati prava i politike konkurencije. Ekonomski pregled, Zagreb, 52 (2001), br. 7-8, str. 906-924.
77. Petrović Siniša: Tržišno natjecanje – pravni aspekti. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 22 str.
78. Pomfret Richard: International Trade – An Introduction to Theory and Policy, Blackwell Publishers, Cambridge, (1993), 280 str.
79. Pomfret Richard: The Economics of Regional Trading Arrangements, Oxford University Press, (2001), 442 str.
80. Porter, Michael: Competitive Advantage of Nations'. New York, The Free Press, (1990), 855 str.
81. Rice Patricia, Stewart Martin, Venables Anthony J.: The geography of intra-industry trade: empirics, Part of the Globalisation Programme of the UK Economic and Social Research Council funded Centre for Economic Performance, London School of Economics, (2002), 31 str.
82. Ružić Tatjana: Tržišno natjecanje– gospodarski aspekti. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 32 str.

83. Schulmeister, S., Bösch, G.: Das technologische Profil der österreichischen Wirtschaft im Spiegel des Aussendhandels, u Aiginger, K. (ed.), Die internationale Wettbewerbsfähigkeit Österreichs, Österreichische Strukturberichterstattung, WFIO, Beč, (1987)
84. Schulmeister, S.: Das technologische Profil des österreichischen Aussenhandels, WIFO- Monatsberichte, Beč, (1990), broj 63(12), str. 663-675.
85. Soić Ivana: Carinski aspekti zaštite prava intelektualnog vlasništva. Računovodstvo, revizija i financije, Zagreb, (2003), br. 9, str. 101-105.
86. Spevec Olgica: Novosti u trgovini sa zemljama EU. Carinski vjesnik, Zagreb, 9a (2000), str. 3-5.
87. Stasiak Mikolaj: Državne potpore - poljsko iskustvo. Državne potpore i europske integracije: iskustva za Hrvatsku, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, (2003), 81-100. str.
88. Stiglitz Joseph E.: Whither socialism?, MIT press Cambridge/London, (1995), 338 str.
89. Škuflić Lorena, Vlahinić-Dizdarević Nela: Hoće li liberalizacija trgovinske politike EU prema zemljama jugoistočne Europe utjecati na značajniji rast njihova izvoza? Ekonomski pregled, Zagreb, 52 (2001), br. 1-2, str. 79-100.
90. Švaljek Lidija: Javne nabave. Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci, Zagreb, (2002), 29 str.
91. Teodorović Ivan: Tranzicijski proces u globalnoj okolini, Zagreb, Globalizacija i njezine refleksije u Hrvatskoj, (2001), str. 133-148.
92. Thurow Lester: European Competitiveness in a Global Economy u: P.F. Dijck and G. Faber (ed.), The external economic dimension of the European Union, The Hague, Kluwer Law International, (2000)
93. Tomašić Josip: Carinska tarifa za 2001. godinu. Carinski vjesnik, Zagreb, 4 (2001), str. 67-70.
94. Trlin Vladimir: Međunarodna ekonomija. Ekonomski fakultet Mostar - Ekonomski institut Zagreb, (1999), 416 str.
95. Trošt Ferdinand: Zunanjetrgovinska politika Slovenije (splošni del): zapiski predavanj, Ekonomska fakulteta Ljubljana, (1998), 339 str.
96. Tuđen-Hrastnik Branka: Dedukcijska (izvedena), izračunana i alternativna metoda utvrđivanja carinske vrijednosti robe. Carinski vjesnik, Zagreb, 5 (2003), str. 29-45.
97. Tuđen-Hrastnik Branka: Transakcijska vrijednost: najznačajnija metoda utvrđivanja carinske vrijednosti. Carinski vjesnik, Zagreb, 5 (2002), str. 3-20.
98. Vajda Alan: CARDS-program Europske komisije. Carinski vjesnik, Zagreb, 3 (2001), str. 40-43.
99. Verdoorn P.J., The Intra-Bloc Trade of Benelux, u Robinson E.A.G.(ed.) Economic Consequences of the Size of Nations, MacMillan, London, (1960)
100. Veselica Vladimir: Globalizacija i nova ekonomija. Ekonomija, Zagreb, 10 (2003), 1, str. 23-59.

101. Vlahinić-Dizdarević Nela: Countries in Transition and Their Trade Policies in the Framework of EU Enlargement. Economic System of European Union and Adjustment of the Republic of Croatia, Rijeka, (1997). str. 256-263.
102. Walter Ingo, Areskoug Kaj: International Economics, John Wiley and Sons, (1981), str. 168.
103. Winters Alan L.: Perspectives on Trade and Trade Policy, u International Trade and Global Development – Essays in Honour of Jagdish Bhagwati, Routledge, (1991), str. 43-61.
104. Wolfmayr-Schnitzer Yvonne: Trade Performance of CEECs According to Technology Classes, u The Competitiveness of Transition Economies, Beč, OECD, (1998), str.41-69.

IZVORI

1. Izvješće o ostvarivanju Plana provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica za razdoblje listopad-prosinac 2001. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske 2001, 53 str.
2. 2002 - godišnje izvješće. Zagreb: Ministarstvo za europske integracije, 2001, 87 str.
3. Agreement On Subsidies And Countervailing Measures, [URL:http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm.pdf], 28.02. 2004.
4. Carinski zakon (Narodne novine RH, 78/99, 94/99, 117/99, 73/00, 92/01, 47/03).
5. Damijan Jože P.: Mednarodna menjava - zapiski predavanj, Ekonomska fakulteta Ljubljana, Ljubljana, 2000, 179 str.
6. Europa u Hrvatskoj. Zagreb: Ministarstvo za europske integracije, 2001, 75 str.
7. Komunikacijska strategija za informiranje hrvatske javnosti o približavanju Republike Hrvatske europskim integracijama. Zagreb: Ministarstvo za europske integracije, 2001, 21. str.
8. Mjesečni statistički prikaz br. 68, Ministarstvo financija RH, lipanj 2001
9. Plan integracijskih aktivnosti Republike Hrvatske. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, 1999, 566 str.
10. Plan provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica = Implementation Plan for the Stabilisation and Association Agreement between the Republic of Croatia and the European Communities and their Member States. Zagreb: Ministarstvo za europske integracije, 2002, 113 str.

11. Protokol o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (Međunarodni ugovori RH, 13/00, 14/00).
12. Protokol o pristupanju Republike Hrvatske Marakeškom ugovoru o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije, Narodne novine Međunarodni ugovori br. 13/2000.
13. Smjernice za vođenje pregovora za sklapanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske, na jednoj strani, i Europskih zajednica i njihovih država članica koje djeluju u okviru Europske unije, na drugoj strani. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, 2002, 25 str.
14. Smjernice Europske unije:89/665/EEZ,92/13/EEZ,92/50/EEZ,93/36/EEZ, 93/37/EEZ i 93/38/EEZ
15. Sporazum o malograničnom prometu između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Italije, Međunarodni ugovori FNRJ 68/56 – Dodatak Službenom listu 7/56
16. Sporazum o subvencijama i kompenzacijskim mjerama, koji je sastavni dio Marakeškog ugovora o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije, Narodne novine - Međunarodni ugovori, broj 13/2000 i 14/2000.
17. Statistički ljetopis Hrvatske 2003., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2004, 808 str.
18. Strategija razvitka brodogradnje, Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske, Zagreb, 2002, 75 str.
19. Što Hrvatskoj donosi sporazum o stabilizaciji i pridruživanju? Ministarstvo za europske integracije, Zagreb, 2001, 50 str.
20. Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske Srednjeeuropskom ugovoru o slobodnoj trgovini (Međunarodni ugovori RH, 4/03).
21. Ugovor o slobodnoj trgovini između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (Međunarodni ugovori RH, 9/01).
22. Ugovor o slobodnoj trgovini između Republike Hrvatske i Republike Mađarske (Međunarodni ugovori RH, 4/01, 8/01, 13/01).
23. Ugovor o slobodnoj trgovini između Republike Hrvatske i Republike Makedonije (Međunarodni ugovori RH, 9/97, 7/03, 10/03).
24. Ugovor o slobodnoj trgovini između Republike Hrvatske i Republike Poljske (Međunarodni ugovori RH, 15/01, 6/02).
25. Ugovor o slobodnoj trgovini između Republike Hrvatske i Republike Slovenije (Međunarodni ugovori RH, 22/97, 2/00, 3/00, 2/01, 8/01, 13/01, 2/02).
26. Ugovor o slobodnoj trgovini između Republike Hrvatske i Slovačke Republike (Međunarodni ugovori RH, 6/02).
27. Ugovor o slobodnoj trgovini između Republike Hrvatske i zemalja EFTA-e (Međunarodni ugovori RH, 12/01, 7/02, 9/02).
28. [URL:http://www.bsi.si/html/publikacije/letna_porocila/letno_porocilo_2003.pdf], 08.06.2004.

29. [\[URL:http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/si.html#Econ\]](http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/si.html#Econ), 02.03. 2004.
30. [\[URL:http://www.hbor.hr\]](http://www.hbor.hr), 22.03.2004.
31. [\[URL:http://www.intracen.org/countries/toolpd99/hrv_3.pdf\]](http://www.intracen.org/countries/toolpd99/hrv_3.pdf), 12.03.2004.
32. [\[URL:http://www.hnb.hr/publikac/prezent/spf-cro.ppt\]](http://www.hnb.hr/publikac/prezent/spf-cro.ppt), 14.03.2003.
33. [\[URL:http://www.europa.eu.int\]](http://www.europa.eu.int), 17.2.2004.
34. [\[URL: http://www.mei.hr/default.asp?ru=117&gl=200110120000001&sid=&jezik=1\]](http://www.mei.hr/default.asp?ru=117&gl=200110120000001&sid=&jezik=1), 7.6.2004.
35. [\[URL:http://www.mei.hr/default.asp?mode=1&gl=20040420000002&jezik=1&sid\]](http://www.mei.hr/default.asp?mode=1&gl=20040420000002&jezik=1&sid), 15.06.2004.
36. [\[URL:http://www.wto.org\]](http://www.wto.org), 8.6.2004.
37. Venables Anthony J.: International trade; regional economic integration u "International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences" article 3.4 34
38. Zakon o carinskoj tarifi (Narodne novine RH, 61/00, 117/00).
39. Zakon o državnim potporama, NN 47/03
40. Zakon o javnoj nabavi (Narodne novine RH, 117/01).
41. Zakon o nabavi roba, usluga i ustupanju radova, Narodne novine, br.142/97 i 32/01
42. Zakon o normizaciji, (Narodne novine RH, 55/96)
43. Zakon o normizaciji, (Narodne novine RH, 55/96)
44. Zakon o obveznim odnosima (NN 53/91., 73/91., 111/93., 3/94., 112/99)
45. Zakon o općoj sigurnosti proizvoda, NN 158/03
46. Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica, NN MU 14/01
47. Zakon o ratifikaciji evropskega sporazuma o pridružitvi med Republiko Slovenijo na eni strani in Evropskimi skupnostmi in njihovimi državami članicami, Ur. list MP 13/97, 24/07/97
48. Zakon o slobodnim zonama, NN 44/96
49. Zakon o trgovini, (Narodne novine RH, 49/03)
50. Zakona o zaštiti potrošača, NN 96/03
51. Zakonu o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske, NN 116/01
52. Zakonu o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske, NN 134/99
53. Zakonu o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske, NN 141/97
54. Zakonu o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske, NN 153/00
55. Zakonu o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske, NN 154/02
56. Zakonu o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske, NN 167/98
57. Zakonu o izvršavanju državnoga proračuna Republike Hrvatske, NN 31/04

POPIS TABLICA

	<i>stranica</i>
1.1 Klasifikacija carinskih mjera prema namjeri i načinu djelovanja	8
4.1 Grubel-Lloydov indeks na različitim stupnjevima agregacije od 1998. do 2003. godine	59
4.2 Intragranska trgovina industrijskih grana (SITC 5-8) s udjelom većim od 1% ukupnog izvoza 2003. godine u 1997, 2000. i 2003. godini	60
4.3 Marginalna intragranska trgovina od 1994. do 2003. godine za industrijske grana (SITC 5-8) s udjelom većim od 1% ukupnog izvoza 2003. godine	66
4.4 Usporedne prednosti (RCA) Hrvatske od 1997. do 2003. godine po tehnološkim granama za industrijske proizvode (SITC 5-8), vagani prosjek	71
4.5 Industrijske grane (SITC 5-8) s udjelom većim od 0,5% u hrvatskom izvozu 2003. godine i pripadajuće usporedne prednosti (RCA) 1995., 2000 i 2003. godine prema tehnološkim razredima	74

POPIS GRAFIKONA

	<i>stranica</i>
1.1 Udio carinskih prihoda u državnom proračunu Republike Hrvatske od 1999. do 2003. godine.	4
1.2 Utjecaj carina na promjenu optimalne pozicije gospodarstva	5
1.3 Stolper-Samuelsonov teorem	6
1.4 Djelovanje subvencija na izvozne tokove	9
1.5 BDP zemalja CEFTE 2002. godine prema PPP u USD	13
1.6 Izvoz i uvoz Hrvatske s državama CEFTE 1998. i 2001. godine u 000 USD	14
2.1 Malogranična robna razmjena prema Sporazumu o malograničnom prometu između Hrvatske i Italije od 1994. do 2003. godine u USD	40
2.2 Izvoz roba prema zemlji namjene 2001. godine	41
2.3 Uvoz roba prema zemlji podrijetla 2001. godine	41
4.1 Odnos inozemnog duga i BDP-a Hrvatske i Slovenije od 1997. do 2003. godine u %	52
4.2 Grubel-Lloydov indeks Hrvatske od 1993 – 2003. godine, aritmetički prosjek	58

4.3	Grubel-Lloydov indeks Hrvatske od 1993 – 2003. godine, vagani prosjek	58
4.4	Indeks granskih prednosti za industrijske proizvode (SITC 5-8) u izabranim godinama od 1994. do 2003.	61
4.5	Vagani prosjek indeksa granične intragranske trgovine za Hrvatsku i Sloveniju za sve proizvode (SITC 1-9), industrijske proizvode (SITC 5-8) te pojedine industrijske sektore u razdoblju od 1994. do 1998. godine	67
4.6	Usporedne prednosti (RCA) Hrvatske od 1997. do 2003. godine po tehnološkim granama za industrijske proizvode (SITC 5-8), vagani prosjek	72
4.7	Struktura uvoza i izvoza Hrvatske prema tehnološkim razredima od 1997. do 2003. godine	73
4.8	RCA u Hrvatskoj prema CEP II formuli za 2002. godinu	76
4.9	Udio grupa "osjetljivih" proizvoda u hrvatskom izvozu od 1994. do 2003. godine u %	78
4.10	Izvoz i uvoz Republike Hrvatske prema skupinama država 1998. i 2002. godine u 000 USD	80
4.11	Najvažnije države partneri u izvozu Republike Hrvatske 1994, 1998. i 2002. godine (u 000 USD)	81
4.12	Najvažnije države partneri u uvozu Republike Hrvatske 1994, 1998. i 2002. godine (u 000 USD)	81